NUNC COGNOSCO EX PARTE

TRENT UNIVERSITY
LIBRARY

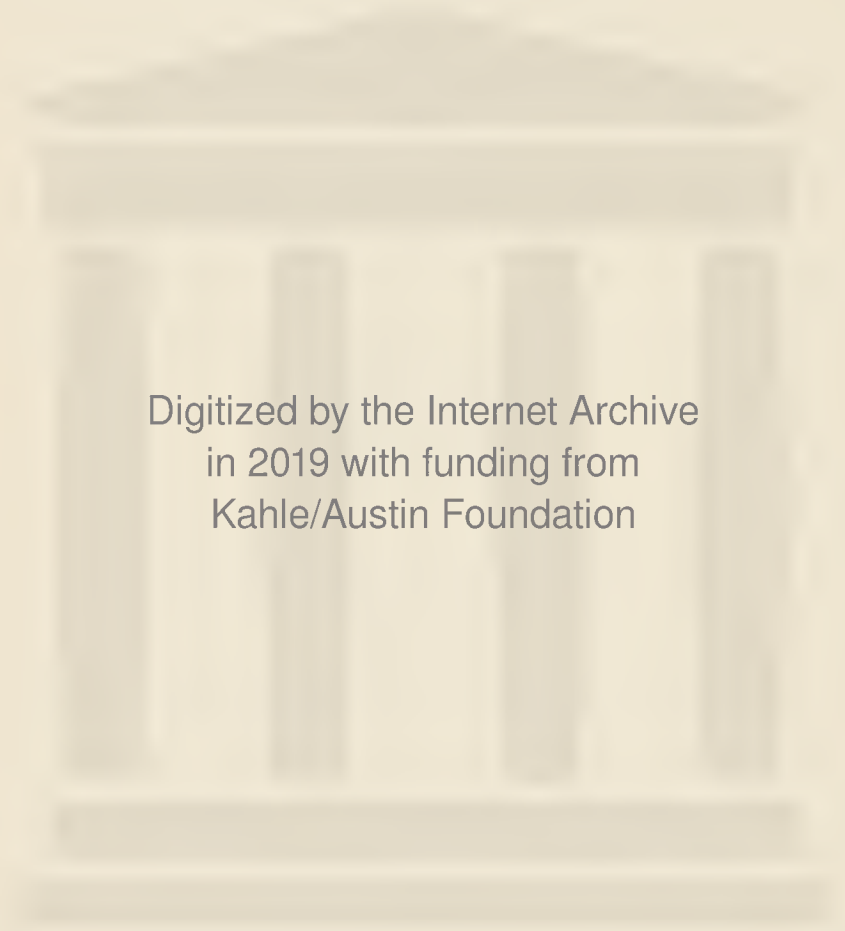
Digitized by the Internet Archive
in 2019 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/iohannidosseudeb0000cori

FLAVII CRESCONII CORIPPI

IOHANNIDOS

LIBRI VIII

Corippus, Flavius Cresconius

FLAVII CRESCONII CORIPPI

IOHANNIDOS

SEV

DE BELLIS LIBYCIS

LIBRI VIII

EDIDERVNT

IACOBVS DIGGLE

COLLEGII REGINALIS

CANTABRIGIENSIS SOCIVS

ET

F. R. D. GOODYEAR

LITTERARVM LATINARVM

IN VNIVERSITATE LONDINIENSI

PROFESSOR

CANTABRIGIAE

TYPIS ACADEMICIS

MCMLXX

PH6313 .C1616 1970

Published by the Syndics of the Cambridge University Press
Bentley House, 200 Euston Road, London N.W.1
American Branch: 32 East 57th Street, New York, N.Y.10022

© Cambridge University Press 1970

Library of Congress Catalogue Card Number: 78–85717

Standard Book Number: 521 07626 9

Printed in Great Britain
at the University Printing House, Cambridge
(Brooke Crutchley, University Printer)

COLLEGIO REGINALI

ET

COLLEGIO DIVI IOHANNIS

CANTABRIGIENSIBVS

GRATO ANIMO

D.D.

ALVMNI

141301

PRAEFATIO

Flauii Cresconii Corippi *Iohannis* codice unico Triuultiano, saec. XIV exarato, tibicine tenuissimo, fulta est.[1] primus publici iuris anno MDCCCXX fecit P. Mazzucchelli, uir in codicis scriptura detegenda magis expeditus quam in corruptelis agnoscendis, qui Corippum non Calliopeio sermone canentem sed uersu paene barbaro balbutientem reliquit. adnotationum tamen aceruum congessit haud inutilem, cum ad res historicas spectantem tum nonnullos poetarum priorum locos quos Corippus imitatus erat ostentantem. textum fere eundem anno MDCCCXXXVI protulit I. Bekker, paucis suo Marte coniecturis interpolauit, nec non decurtatas Mazzucchellii notas subiecit. melius de Corippo meritus est I. Partsch, cuius editio, codice denuo collato, in lucem anno MDCCCLXXIX prouenit: hic enim, quamquam in textu sanando non ita multum profecit, tamen in rebus historicis et geographicis enodandis adeo se exercuit ut eius prooemium, doctum sane et laboriosum, non sine fructu perlecturus sis. postremus *Iohannida* edidit anno MDCCCLXXXVI M. Petschenig, de cuius meritis hic exspatiari superuacaneum est, quippe cum ingenium eius et acumen uix ulla libri nostri pagina non satis superque testetur.

editionis nostrae rationem paucis exponemus. libros octo inter nos ita dispertiti sumus ut eos qui numero signentur impari (I, III, V, VII) nec non elegos praecedentes recenseret Diggle, ceteros Goodyear. alterius plagulas alter haud semel perscrutatus est, et litteris colloquiis conuiciis adeo egimus ut

[1] codicum tamen deperditorum duorum memoriam habemus, Casinensis (saec. XI exscripti) et Budensis (saec. incerti), quorum ex altero uocabulum unum, ex altero uersus quinque ad nos defluxerunt. accedunt etiam uersus nonnulli in Excerptis Veronensibus quae uocantur citati: e quonam codice desumpti sint ignotum est. de his testibus fusius disputant Partsch in prooemio pp. xlvii *sq.*, Petschenig in praefatione p. ix.

nihil fere sis hic inuenturus quin ab utroque nostrum comprobatum sit. Triuultiani etiam imagines phototypicas inspeximus, nonnulla correximus quae perperam legerant Mazzucchelli et Partsch.[1]

in apparatu autem critico instruendo regulae quas sumus secuti hae sunt. quod errorum leuissimorum qui ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε in T scatent partem plurimam correxit editor princeps, noluimus in nomine Mazzucchellii sescenties uenditando lectori taedium mouere: quas igitur codicis lectiones in apparatu sine correctoris nomine commemoratas reperies, eas scito primum correxisse Mazzucchellium. tum quod ad orthographiam attinet, codicis in uocabulis singulis uacillationes ad unam normam paene omnes redegimus, quamquam haud ignari sumus in re lubrica nos hic uersari. utrum enim *tento* an *tempto*, *urgeo* an *urgueo* (ut duobus tantum exemplis utamur) Corippus adhibuerit, quis pro certo statui posse persuasum sibi habebit? indicabimus autem in apparatu utram uocabulorum de quibus uacillatur formam praetulerimus, non tamen omnia formae alterius exempla exscribemus.[2]

in textui medendo operam paene totam nauauimus, commentario perpetuo carmen illustrare supersedimus: nec inconsulte. nam ut taceamus de uberiore ista materiae segete quam in notis Mazzucchellii et Partschii prooemio offendes commentationes perutiles ad omnem fere *Iohannidos* indolem pertinentes iam composuerunt uiri docti complures. inter quos quattuor potissimum hic nominandi sunt: qui de sermone Corippeo disseruit Welzel, de usu grammatico Appel, de gentium Africanarum cognitione Riedmüller, de priorum imitationibus Amann. quos et nos plurimo cum fructu con-

[1] quod autem lectionum quae ex alia in aliam mutatae sunt nonnullas manui non primae sed alteri imputauerat Partsch, falsone an recte ita discreuisset nobis dispicere nusquam contigit. ergo istud discrimen, quod utrum uerum sit an fallax uix quicquam ad textum recensendum refert, silentio praeterire satius uisum est.

[2] plura de rebus orthographicis in Partschii prooemio pp. xlviii *sqq.* inuenies.

suluimus et lectori commendamus. nec ab re fore opinamur opinionem uerissimam subiungere quam in praefatione sua exprompsit Petschenig: 'praeter illos autem uersus, quos iam tetigi, etiam alii haud pauci sunt qui medella egeant: siue interpunctio mutanda est siue singula uocabula emendanda siue interpretatione ueriore quaedam monstra (ut ita dicam) dictionis tollenda.' nobis quippe istuc animo satis erit, si textum historicarum rerum studiosis utiliorem, poesis Latinae amatoribus gratiorem reddiderimus.

de titulo operis haec monenda sunt: T titulo caret, Casinensis *de bellis Libycis*, Budensis et codex quo usus est excerptor Veronensis *Iohannis* praetulisse traduntur.[1] *Iohannis seu de bellis Libycis*, quod iam uulgatum est, cum optime materiae atque indoli poematis respondeat, seruauimus. sed fortasse rectius quam *Iohannis* scribatur *Iohanneis*, quod amice admonuit E. J. Kenney, uel, quod A. D. E. Cameron, *Iohannias*.

reliquum est ut gratias eis agamus qui sua ope nobis subuenerunt: I. Cazzaniga, uiro tam humanitate insignito quam doctrina, qui Triuultiani imaginum nostra causa comparandarum onus ultro suscepit; Bibliothecae Mediolanensis curatoribus, qui illi deposcenti imagines ad unguem perfectas liberalitate mirum quanta subministrauerunt; E. J. Kenney, qui erroribus nescioquot nos arcuit, coniecturis haud paucis ditauit, idem temporis et doctrinae prodigus huius operis fautor indefessus semper exstitit; J. B. Hall, qui in schedis excutiendis tam nauiter rem gessit ut eiusdem tam doctrinae quam oculorum aciei plurimum debeamus. nec uero immemores sumus quantum attribuendum sit benignitati Consiliariorum Typographei Academiae Cantabrigiensis, qui opus tam tetricum ac blanditiarum expers foras edere non dedignati sunt.

J. D.
F. R. D. G.

Scripsimus mense Octobri MCMLXVIII.

[1] *u.* Partschii prooemium p. xlvii.

CONSPECTVS LIBRORVM

EDITIONES IOHANNIDOS

Flauii Cresconii Corippi Iohannidos seu de bellis Libycis libri VII. Editi ex codice Mediolanensi musei Triuultii opera et studio Petri Mazzucchelli. Mediolani ex imp. ac reg. typographeo anno MDCCCXX (editio princeps).

Merobaudes et Corippus. Recognouit Immanuel Bekker. Bonnae, impensis Ed. Weberi MDCCCXXXVI (Corpus scriptorum historiae Byzantinae).

Corippi Africani Grammatici libri qui supersunt. Recensuit Iosephus Partsch. Berolini 1879 (Monumenta Germaniae historica, auctores antiquissimi 3.2).

Flauii Cresconii Corippi Africani Grammatici quae supersunt. Recensuit Michael Petschenig. Berolini 1886 (Berliner Studien 4).

LIBELLI AD IOHANNIDA PERTINENTES

Amann, R., *De Corippo priorum poetarum imitatore*, Oldenburg 1 1885, 2 1888.

Appel, E., *Beiträge zur Erklärung des Corippus mit besonderer Berücksichtigung des vulgären Elementes seiner Sprache*, München 1904.

Bailey, D. R. Shackleton, 'Notes on Corippus', *CPh* 50 (1955), 119–24.

Diggle, J., 'Notes on the "Iohannis" of Corippus', *CQ s.n.* 18 (1968), 132–41.

Goodyear, F. R. D., 'Notes on the "Iohannis" of Corippus', *Vig. Chr.* 16 (1962), 34–41.

idem, 'Conjectures and interpretations in the "Iohannis" of Corippus', *CR s.n.* 18 (1968), 14–16.

idem, 'Six notes on the "Iohannis" of Corippus', *BICSL* 15 (1968), 70–1.

Goodyear, F. R. D. et Diggle, J., 'More notes on Corippus', *BICSL* 16 (1969), 16–28.[1]

Haupt, M., *Opuscula*, Leipzig 1875–, 3.370, 402, 586, 615–26.

Löwe, G., 'Über eine verlorene Handschrift der Iohannis des Corippus', *RhM* 34 (1879), 138–40.

idem, 'Handschriftliches zur Iohannis des Corippus', *RhM* 38 (1887), 315–16, 479–80.

Manitius, M., 'Zu spätlateinischen Dichtern I', *ZÖG* 1886, 81–101.

Partsch, J., Editionis a Petschenig curatae recensio, *BPhW* 7 (1887), 137 *sqq.*

idem, 'Die Berbern bei Corippus', in *Satura Viadrina, Festschrift zum 25jährigen Bestehen des philologischen Vereins zu Breslau*, Breslau 1896, 20–38.

Petschenig, M., 'Emendationen zu des Corippus Iohannis', *WS* 2 (1880), 257–74.

idem, 'Zur Kritik spätlateinischer Autoren', *WS* 3 (1881), 306.

idem, 'Emendationen zu des Corippus Iohannis, Zweiter Beitrag', *WS* 4 (1882), 292–9.

idem, 'Emendationen zu Corippus, Dritter Beitrag', *WS* 6 (1884), 261–8.

idem, *Studien zu dem Epiker Corippus*, Wien 1885 (*Sitz.-ber. d. Wiener Akad.* 109).

[1] Cum ea quae in *BICSL* 1969 disseruerimus paene eodem atque editio ipsa tempore perfecta sint preloque mandata, locos ibi tractatos in apparatu commemorare non licuit, hic autem par erit enumerare. Nempe Goodyear de his locis disputat: 4.55, 4.127, 4.346, 4.378, 4.397, 4.488, 5.22, 5.264, 5.306, 6.3, 6.139, 6.309–10, 7.317, 7.508–9, 8.76, 8.318, 8.381. Itidem Diggle de his locis: 1.99–103, 1.315–19, 1.430–7, 2.357–8, 3.198–200, 5.94, 5.281–6, 7.120–2.

Riedmüller, M., *Die Iohannis des Corippus als Quelle libyscher Ethnologie*, Diss. Erlangen, Augsburg 1919.

Skutsch, F., 'Corippus', in *RE* 4.1236–46.

idem, 'Berbernamen bei Corippus', *Byz. Zeitschr.* 9 (1900), 152 *sq.* = *Kleine Schriften*, Leipzig/Berlin 1914, 151–2.

Welzel, A., *De Claudiani et Corippi sermone epico*, Diss. Breslau, Breslau 1908.

PRAEFATIO AD PROCERES CARTHAGINIENSES

Victoris, proceres, praesumpsi dicere lauros:
tempore pacifico carmina festa canam.
scribere me libuit magnum per bella Iohannem,
uenturo generi facta legenda uiri.
omnia nota facit longaeuo littera mundo,
dum memorat ueterum proelia cuncta ducum.
quis magnum Aeneam, saeuum quis nosset Achillem,
Hectora quis fortem, quis Diomedis equos,
quis Palamedeas acies, quis nosset Vlixem,
littera ni priscum commemoraret opus?
Smyrnaeus uates fortem descripsit Achillem,
Aeneam doctus carmine Vergilius:
meque Iohannis opus docuit describere pugnas
cunctaque uenturis acta referre uiris.
Aeneam superat melior uirtute Iohannes,
sed non Vergilio carmina digna cano.
maxima ductoris quod sum temerarius acta
uirtutesque uiri uictaque bella tonant.
nutat in angusto discors fortuna poetae:
laureus inde fauor, pallidus inde timor.

PRAEFATIO AD PROCERES CARTHAGINIENSES *e coniect. praescr. Mazzucchelli* **1** uictoris *cod. Casinensis* (*de quo u. p.* vii): uictores *T* **4** fatta *T* (tt *pro* ct *scriptum, corruptelam frequentissimam, posthac silentio praetermittemus*) **5** littara *T* **7** *fort. melius* Aenean (*et infra uu.* 12, 15): *cf. TLL s.u.* 982.1 *sqq.* nosset *Mazzucchelli*: noscet *T* **9** palamedas *T* acies *non mutandum* (*u. Roscher, Lex. Myth.* 3.1270): *frustra* apices *Shackleton Bailey*, artes *Petschenig* **11** smirneus *T* **12** uirgilius *T* (*et ita u.* 16) **13** pugnas *Mazzucchelli*: pugna *T* *de locutione* Iohannis opus *cf.* 8.580 tuae uirtutis opus **17** sum *uel* sim *T* **18** tonant *uel* notant *Goodyear* (*u. CR s.n.* 18 [1968], 14): donant *T*: docent *Bekker* **19** angusto *Petschenig*: angustum *T* **20** fauor *luce*

concitat ad cantus series ditissima rerum:
incalui gestis frigidus ingenio.
ductorem egregium docto non carmine canto,
et retinet linguam torpor in ore meam.
quid ⟨quod ego⟩ ignarus, quondam per rura locutus,
urbis per populos carmina mitto palam?
forsitan et fracto ponetur syllaba uersu,
confiteor: Musa est rustica namque mea.
nempe admittenda est dicendae gloria laudi:
fraudabor solus munere nulla canens?
concitat ora magis pulsus de pectore terror:
laudibus immissis sit fauor ore meo.
quos doctrina negat confert uictoria uersus,
carminibus fessum gaudia tanta leuant.
gaudeat in multis sic si Carthago triumphis,
sit mihi rite fauor, sit rogo uester amor.
rustica Romanis dum certat Musa Camenis,
ductorem nostrum fama per astra uehit.
si placet ut primi recitem mea dicta libelli,
tunc meritus iussis carmina prima cano.

clarius exstat in T: furor *tamquam in T inuentum ediderunt omnes* **21** ditissima *Diggle*: fidissima *T*: nitidissima *Goodyear* **23** ductorem egregium *Shackleton Bailey*: doctorum ingenium *T*: ductorem ingentem *Goodyear* (*u. BICSL* 15 [1968], 70): *inter* ingentem *et* egregium *uix diiudicari potest* **24** hore *T* (h *perperam adiectum uel omissum, corruptelam frequentissimam, posthac silentio praetermittemus*) **25** quod ego *add. Teuffel*: quid * ignarus *T* (*rasura, sed in spat. perbreui*) lucutus *T, et ita saepe* **26** micto *T, et ita saepe* **27** et *Partsch*: ex *T* sillaba *T* (*frequentissimam inter* i *et* y *uariationem posthac silentio praetermittemus*) **29** laudi] laudis *Shackleton Bailey* **31** oro *T* **32** immissis] emissis *Mommsen, quem sequuntur edd., minus apte; opus enim immittens* (*hoc est paene per metaphoram equestrem* 'stimulans e carcere': *cf.* concitat *u.* 31) *ipsis iam initiis omnia fausta sint precatur* **34** leuans *T* **35** si *Partsch*: se *T* **37** certa *T* **38** ductorem *Mazzucchelli*: doctorem *T* **40** meritus] *hoc est, ut uid., per metaphoram castrensem* 'famulatus': *cf.* 4.363, *TLL s.u.* 803.82.

CORIPPI IOHANNIDOS

LIBER PRIMVS

SIGNA duces gentesque feras Martisque ruinas,
insidias stragesque uirum durosque labores
et Libycas clades ac fractos uiribus hostes
indictamque famem populis laticesque negatos,
utraque letifero turbantes castra tumultu,
turbatos stratosque cano populosque subactos,
ductorem et magno signantem facta triumpho:
Aeneadas rursus cupiunt resonare Camenae.
reddita pax Libyae bellis cessantibus astat,
certior et geminis fulget Victoria pinnis;
iam Pietas caelo terras prospexit ab alto,
Iustitia comitante simul Concordia mundum
laeta fouens reficit geminis amplexa lacertis.
has inter medius solio sublimis ab alto,
Iustiniane, tuis, princeps, assurge triumphis
laetus et infractis uictor da iura tyrannis:
inclita nam cunctos calcant uestigia reges
laetaque Romano seruit iam purpura regno

LIBER PRIMVS *praescripsit Mazzucchelli* **2** stragesque *cod. Budensis* (*de quo u. p.* vii): strages *T* **3** Libycas (libicas *T*)] Libyae *cod. Budensis, eo fort. spernendum quod talem genetiui casus constructionem, quod ad uoc.* Libyae *attinet, ideo plerumque adluibet Corippus ut duplicis epitheti homoeoteleuton euitet* (*e.g.* 2.40, 3.68), *tali causa non cogente adiectiuum praefert* ac *T* (*uoc. rarius a Corippo usurpatum*): et *cod. Budensis, fort. recte* **5** *est ut cum uoc.* turbantes *uoc.* populos *e u. 6 subaudias; sed paene malim uu. 5–6 inter se transponendo structuram suauiorem reddere* **8** eneades *T* **11** piceas *T* **13** refecit *T* **16** et infractis *Mazzucchelli, et haud scio an habeat T*: et nfractis *in T legit Partsch,* etiam fractis *uix recte Mazzucchelli* **18** l(a)etaque] *laetos et erga principem gratos regum subditorum animos* καθ' ὑπερβολὴν *iactat, ut solet* (*cf.* 2.384–7, *Iust. pr.* 6, 18, 27–9, 2.146–7): lataque *Diggle olim* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 132)

sub pedibusque tuis uictus prosternitur hostis
et gentes fera uincla ligant nodoque tenaci
post tergum implicitas stringunt retinacula palmas,
saeua superpositis plectuntur colla catenis
. . . . . .
. . . . . .
oraque per centum producant pectora cantus,
non mihi sufficerent sensus, non omne canenti
ingenium lati uolitans per deuia mundi.
summatim illa canam: summis haec laudibus apta.
Africa sub magno nutabat fessa periclo.
nam fera barbaricis rabies exarserat armis,
insidiis ferro flammis populisque superba,
omnia succendens direptae moenia terrae
captiuosque trahens cunctis e partibus Afros:
iam nullum discrimen erat—non uatibus ullis
parcere nec senibus potuit concedere fessis
quisquis honos busti. iacuit tunc omne cadauer
confossum gladiis. natis fas non fuit ullis
corpora caesa patrum congestae subdere terrae,
uulnera nec lacrimis permissum fundere iustis:
dum pater opprimitur, nati coniunxque trahuntur,
diripiuntur opes, uirtus premit improba Martis,
et pia desertae linquuntur funera terrae.
nobilis et pauper casu rapiuntur in uno;

21 tergam *ut uid. T* **22** *post hunc u. deest T folium secundum, hoc est uu. plus minus lxii. ante u.* **23** *suppleueris exempli causa* ⟨non mihi si centum linguas deus ipse secundet⟩, *coll.* 404, *Verg. georg.* 2.43 (= *Aen.* 6.625), *Ou. met.* 8.533–4. *de uu.* 23–5 *consulas etiam A. Cameron, Philologus* 111 (1967), 308–9 **27** affrica *T, et ita saepe* **28** barbariis *T* **30** diretta *T* (tt *pro* pt *scriptum, corruptelam frequentissimam, posthac silentio praetermittemus*) **32–4** *enucleauit Petschenig* (*Philologus* 58 [1899], 480) *coll. Verg. Aen.* 10.493–4 quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi est, / largior; *quippe uoc.* rabies *u.* 28 *cum uerbo* potuit *continuandum est* **36** subdere *Mazzucchelli*: surgere *T* **37** fundere] infundere *Lachmann, quem sequuntur edd., sed cf. TLL s.u.* fundere 1564.17–21 **38** coniuxque *T, et sic fere semper*

luctus ubique sonat, terror tristisque per omnes
it metus et diris turbantur cuncta periclis.
quis lacrimas clades praedas incendia mortes
insidias gemitus tormentum uincula raptus
explicet aut miseros possit numerare dolores?
tertia pars mundi fumans perit Africa flammis.
  iamque pius princeps uoluebat pectore curas
pensans et nostras meditans quem uellet in oras
ductorem mandare ducum summumque magistrum
militiae, tantam cupiens fulcire ruinam.
cuncta reuoluenti solus uirtute Iohannes
consilioque placens, fortis sapiensque uidetur.
gentibus ipse feris concurrere posse putatur
solus et infensas acer prosternere turmas.
quippe uiri decus et praeclari signa laboris
uictaque bella placent regni grauiora superbi:
expulit ut Persas, strauit quo uulnere Parthos
confisos turbis densisque obstare sagittis;
tempore quo lati manarunt Nitzibis agri
sanguine Persarum, Parthoque a rege secundus
congressus Nabedes fretus uirtute feroci
amisit socias ipso superante cateruas,
effugiensque suas actus formidine portas
claudere uix potuit, †medieque in Nitzibis are

43 it *Mazzucchelli*: et *T* diris *Shackleton Bailey*: duris *T*: *u. adn. ad* 6.355 periculis *T*, *et ita saepe* **49** meditans *Lachmann*: moderans *T* **50** ductorem] rectorem *Diggle* (*cf.* 3.43 rector ... ducum) **53** *uerborum collocatio uix elegans, sed nihil fere lucraberis scribendo* placet **55** infensas *Mazzucchelli* (infestas *idem dubitanter*): infessas *T*: *u. quae adnotauit ad hunc u. Petschenig* **57** uictaque bella ... regni grauiora superbi] *uerborum collocatio perquam insulsa sed fort. toleranda* (*u. BICSL* 15 [1968], 70): regnique ruina superbi *Diggle olim* **60** mandarunt nuzibis acri *T* **62** Nabedes *Bekker*: nec habet *T* **63** admisit sotias *T* **65** †medieque] mediaeque *Diggle* (*cf. Verg. Aen.* 6.588 mediaeque per Elidis urbem): mediaque *Mazzucchelli*: mediamque *Lachmann* are] arce *Mazzucchelli*: arcem *Lachmann*: *sensus, quem coniecturis parum felicibus infuscauerunt editores, hic est: Nabedes profugus sequentes praeuersus et in urbem*

Romanus dirupit† eques; uictorque Iohannes
Persarum excelsas concussit cuspide portas.
principis ante oculos discurrunt cuncta fidelis
fortia facta uiri. pensat uersatque labores:
Theudosiupolin ut densus uallauerat hostis
obsidione graui: noctis celer ille per umbras
ut ueniens dubiae succurrit moenibus urbis
hostes per medios portas ingressus amicas:
territus utque pedem muris subtraxit ab illis
ingens Mermeroes, densisque ut saeuior armis
ardua sidereo cingentem moenia muro
inde Daras ausus, ductor qua signa regebat,
appetere et bello Latias temptare phalangas.
sed postquam primam uigilans ex hostibus urbem
eripuit ductor, fugientes inde secutus
occupat ante uias atque omnes uindicat agros,
ne popularet atrox aut quemquam laederet hostis,
primus et obtinuit celsi munimina muri,

Nitzibis aegre receptus equiti Romano extra portas excluso spem urbis inuadendae fefellit; ita ut Iohanni nihil reliquum esset nisi ut cuspide portas frustra concuteret. quod autem Romani tantum non urbem inuaserunt, hoc in uerbis corruptis opus est demonstretur (*male ergo* medioque ... aruo *Petschenig*, Romanos erupit *Lachmann*). *hunc sensum restituas scribendo* mediae ne in Nitzibis arcem / Romanus rupisset eques (*de plusquamperfecto pro imperfecto cf., ut alia multa in hoc carmine, imprimis* 6.772–3 tribuitque sepulcrum, / ne nudum ... iacuisset corpus; *de uerbo* rumpere *cf.* 8.472, 480), *uel, quod coniecit Kenney*, (mediae) quin Nitzibis arcem / diriperet R. e. **66** dirupit *in* irupit *mut. T teste Partsch, in* irrupit *teste Mazzucchelli* (*in quid sit mutatum incertissimum est*) **70** Theudosiupolin *Bekker*: teodosio ypolin *T* **76** *de re cf. Procop. de bell. Pers.* 2.13.17 **77** Daras (*sc.* urbem) *cum* cingentem *coniunge: quod nomen pro indeclinabili haberi potest, ut apud Steph. Byz. et Procop.* (Δάρας) *et auctores nonnullos Latinos* (*u. TLL* 3.1.24) *et sicut nomina multa in Corippi carminibus; sed ut nonnumquam in numero singulari declinatur nomen* Dara *ita hic in promptu est* Daras *pro plurali accusatiuo accipiendo* cingentes *scribere, quod proposuit Goodyear, quamquam nullum declinatae pluralis uocis siue* Darae *siue* Δαραί *exstat exemplum* qua *Partsch*: quasi *T haud scio an uu.* 76–7 *inter se transponendo structuram suauiorem effecturus sis* **82** ne *Bekker*: neu *T*: *cf.* 2.201 ledere *T* **83** occtinuit *uel* ooct- *T*

nec passus differre diu: nam protinus hosti
fortior in medios ausus concurrere campos
perculit innumeras felici Marte cateruas
egregiosque duces et iunctas foedere gentes.
Parthorum dominum uictum uersumque fugauit
Mermeroen. campis Romanum Persa sequentem
tunc metuens manibus gladios phalerasque nitentes
quisque suas medios fugiens proiecit in agros.
Medicus in cunctis ensis fulgebat harenis
uaginaeque leues, hastae clipeique comaeque
corporaque et mistus sonipes telisque superbi
armigeri iacuere ducis. iacuisset et ille
prostratus campis, ni uiuum prendere uellet
ductor magnanimus. uictus tamen ardua uidit
moenia Mermeroes, paucis comitantibus intrans.
tunc astans mediis dominum benedixit in aruis
Vrbicius sapiens, quem primum maximus orbis
imperialis apex famulum rebusque fidelem
tunc habuit lectumque inimicas miserat oras
noscere quae saeui fuerant discrimina belli.
hic ubi uictores Romanos feruere uidit
atque hostes uastos pauitantes ire per agros,
extendens geminas pariter cum lumine palmas
ad caelum sic laetus ait: 'tibi gloria semper,
summe deus, uictos tandem post tempora Persas
cernere quod merui nostri uirtute Iohannis.'
hos uersans princeps animo tunc saepe labores

84 hosti *ex* hostis *mutatum T* 85 ausus *Bekker*: uisus est *T* concurre *T* 89 Mermeroen *Mazzucchelli*: memor enim *T* Persa *Partsch*: perfusa *T* 90 glodios *T* fallerasque *T* 91 agras *T* 92 Medicus *Shackleton Bailey*: indecus *T* 96 uinum *T* 98 mermereos *potius quam* mermeroos *T* 99 aruis] armis *Mazzucchelli* (*pro* militibus *intellegendum*) 100 Vrbicius *Partsch*: urbi cuius *T* 102 lectumque inimicas *Diggle* (*de omissa praepositione cf.* 3.417): lettum quem nullas *T*: lectum quemque illas *Partsch*: *alii alia* 103 seni fuerat *T* 110 nos *T*

hunc solum Libyam oppressam defendere posse
matura pietate probat. nec plura moratus
iussit ab extremis acciri partibus orbis
ductorem. placidus fines dimittit et hostes
occiduas aditurus aquas, celerique iubentis
impleuit praecepta die uictorque recurrens
aurea Romanae tetigit mox limina portae.
principis ante pedes gaudens stetit ore sereno.
respexit famulum. pedibus celer ille benignis
oscula laeta dedit. paucis hunc orbis Eoi
acta referre iubet. iussus quae bella peregit
auribus insinuat placidis. gauisus alumno
imperialis apex optat sic uincere semper.
ilicet auxilio Libyam defendere mittit.
principis imperiis onerantur milite puppes,
impensis armisque simul, pugnasque docendus
mittitur auspiciis domituri bella magistri
tiro rudis magni. placidus iam tempore certo
carbasa uentus agens maturas fecerat undas,
nauigiumque Thetis suadebat prospera nautis.
maximus at princeps plena pietate magistrum
edocuit, haec uerba mouens: 'res publica nostra
praemia compensat merito condigna labori
principe me cunctosque iuuat gradibusque potentes
esse facit quoscumque uiros bene currere sentit
pro terris populisque suis. nunc accipe dicta
et causas cognosce libens ac mente teneto.
Africa sub quantis iaceat miseranda periclis

111 nunc *T* **113** iuxit *T*, *et ita saepe* ab *Mazzucchelli*: et *T* extremis *Lachmann*: externis *T* **114** finis. . .hostis *T*: *u. quae hic adnotauit Petschenig* **115** adturus *T* **122** gauuisus *T* alumpno *T* **124** illicet *T* lybiam *T* **125** honorantur *T* **127** domituri *Diggle*: domiturus *T* **128** lyto- rudis *T* **129** maturas *Lachmann*: moturas *T* **134** iuuat] leuat *Diggle* (*cf.* 506, 3.123, *Iust.* 3.371) **135** quoscunque *T*, *et sic fere semper* **136** -que

auribus in nostris sonuit. succurrere fessae
compellit pietas. placuit, fortissime, nostris
et uisum est animis Libyam te posse tueri.
signa moue et celsas uelox conscende carinas
ac miseros solitis releua uirtutibus Afros,
Laguatanque acies armis prosterne rebelles
sub nostris pedibus subiectum flectere collum,
compressum uirtute tua. tu prisca parentum
iura tene, fessos releua, confringe rebelles.
hic pietatis amor, subiectis parcere, nostrae est,
hic uirtutis honor, gentes domitare superbas.
haec mea iussa tenens, ductor fidissime, serua.
cetera Christus agat, noster dominusque deusque,
in melius referens, et te per cuncta gubernet
prosperitate sua. titulis melioribus auctos
pro meritis nos rite tuos uideamus honores.'
  procidit ante pedes diuinisque oscula plantis
pressa dedit lacrimisque rigans uestigia tinxit.
ductorem ipse pater cernens discedere princeps
condoluit pietasque animos concussit eriles.
  inde petens classem nautas hortatur ouantes
magnanimus ductor. deducunt litore puppes;
prima repercussis uerruntur marmora tonsis;
soluunt uela citi, magnis clamoribus urgent,
horrisonoque graues laxant stridore rudentes
expanduntque sinus. placidis iam carbasa flabris
aurae impulsa mouent: abscondunt alta carinae

add. Mazzucchelli, om. T accipe accipe *T* **144** languentanque *T* **147** iura *Excerpta Veronensia* (*de quibus u. p.* vii), *iam coniecerat Mazzucchelli*: laurea *T* **149** honor *non* honos *T* domitare *Excerpta Veronensia, iam Mazzucchelli*: domare *T* **152** in melius *Bekker*: immedius *T* **153** tictulis *T* **154** rite tuos *Mazzucchelli*: retecius *T teste Mazzucchelli* (*equidem neque* -cius *neque* uideamus, *quod Mazzucchelli* 'non satis clare expressum' *esse testatur, legere potui*) **158** piceasque *T* (*cf.* 11) **162** urgent *ex* urguent *mutatum teste Mazzucchelli* **163** orisonoque *T* **165** ascondunt *T*

et latet angustum centum sub puppibus aequor.
prospera maturis crebrescunt flamina Coris
impelluntque rates. aeratis aequora proris
proscindunt celeres, sulcantur marmora rostris,
spumea sub longis immurmurat unda carinis.
classis Threicias angusto litore fauces,
Seston Abydenis dirimit qua pontus ab aruis,
Sigeasque uolat uentis secura per undas
et legit antiquae litus lacrimabile Troiae.
inclita tunc referunt Smyrnaei carmina uatis
significantque locos alta de puppe priorum.
haec Priami sedes, domus haec Aeneia, longe
arboribus quae saepta iacet. hic saeuus Achilles
traxerat Hectoreum curru rapiente cadauer.
Demoleum hoc uictor prostrauit litore magnum
Aeneas proauus, celsae quo moenia Romae
nomen et imperii praeclarum auctore refulget
atque tenet latum dominantis foedere mundum.
cunctaque gesta canunt Argiui proelia belli:
concidit Hectorea Patroclus fusus ut hasta,
utque niger Memnon Pelidae uulnere uictus,
fleuit ut Aurora ingentis pia funera nati,
corruit ut mediis bellatrix uirgo cateruis
Penthesilea suis, Rhesus qua nocte peremptus,
Troilus utque puer forti congressus Achilli,
uictor Apollinea cecidit qua lege sagitta,

166 tentum *T* **171** Threicias *Partsch*: traicias *T* **172** sexton *T* Abydenis *Bekker*: abideus *T* **176** priorem *T* **181–3** *uu. neglegenter expressi: sensus est* 'quo auctore refulgent celsae moenia Romae, et quo auctore refulget praeclarum imperii nomen atque latum mundum tenet'. *obscurior* dominantis foedere *locutio fort. pro* 'sub iure *uel* imperio principis' *interpretanda est* (*de participio pro nomine usurpato cf.* 4.340 pietas...regentis [*sc.* principis]): dominatus foedere *Goodyear dubitanter, coll.* 3.265 foedere regni: *possis etiam* tenent...foedera **183** acque *T* **189** pentasilea *T* res usqua *T* perhentus *T* **190** troiolusque husque *T*

quo Paris occubuit confossus uulnere raptor.
ultima post referunt exhaustae incendia Troiae
Aeneaeque fugam, tunc clarum nomine Iuli
ut puerum patremque amissa coniuge secum
nauibus euexit tot per uada caerula currens.
audiit egregius narrantes proelia Petrus.
audiit ut pueri praeclarum nomen Iuli,
arsit amore nouo pectus puerile legendi,
noscere bella uolens. magna pietate mouetur:
se putat Ascanium, matrem putat esse Creusam.
filia regis erat: mater quoque filia regis.
tunc pater Aeneas, et nunc pater ipse Iohannes.
haec meditatur ouans: pertemptant gaudia mentem.
haec patri, haec famulis, haec omnibus ipse ferebat
per mare ueliuolum, genitoris gaudia magni
unica, Romanis rebus spes altera, Petrus.
labitur Aegaeum classis secura per aequor,
haud secus Hadriacis undis, uentisque secundis
ocius alta secat. Siculas mox contigit oras,
deserit aura rates, uentisque silentibus omne
immoto fluctu iacuit mare. lenior unda
litora nulla quatit. siluit tunc Scylla biformis,
latratus siluere canum, non ora luporum
compulit unda ciens ululantia reddere saxa.
quamquam hic alternae coeant confinia terrae

193 exhaustae *Mazzucchelli*, exustae *iure aspernatus*: exauste *T* **194** clarum *Lachmann*: clari *T* **197** narrantis *T* (*cf.* 114) **198** audit *T* **199** legendi *in* legendo *mutatum T* **206** magni *ex* magnanimi *mutatum T* **207** *post* unica *dist. Petschenig* (*post* magni *ceteri*): *non obstat quod uoc.* unica *ad nomen plurale adhibetur* (*cf. e.g. Luc.* 9.1066–7 unica...praemia) *nec quod uerba* spes unica *nonnumquam coniuncta inuenies* **208** secuta *T* **208–9** *ita dist. Goodyear*: *plenius post* aequor, *nullo post* undis *puncto edd.* **210** otius *T de* mox *pro* simulac *uel* ubi *usurpato u. Petschenig in indice s.u.* contigit *ex* attigit *mutatum ut uid. T*: *hoc uoc. praeponunt edd., illi suffragantur Iust.* 1.197, 3.1, 300, 4.248 **211** omne *in* orae *mutatum ut uid. T* **215** ullulantia *T*

angustoque freto litus turbetur utrumque,
immotos fluctus numquam placata Charybdis
continuit, liquidas reuomens nec sorbuit undas.
lintea laxa cadunt, nulloque tumentia flatu
arboribus iunxere suis. tunc soluere funes
praecipiens sociis 'portus intrate quietos'
ductor ait. iussi celeres super omnia nautae
armamenta uolant. currens hic uela resoluit,
colligit ille sinus, socios hortatur ouantes
dulcibus ille sonis et cantu mulcet acuto.
dant animos clamore uiri: uox ipsa labores
adiuuat et uires nautis et gaudia praestat.
Caucana Sicanii iuxta iacet arua Pachyni
litora curua tenens, cuius tunc ancora portus
Romanae classis morsu perstrinxit obunco.
et iam stelliferas maris asperat Hesperus undas
inducens terris taetram caligine noctem.
hic dux magnanimus securus puppe Iohannes
carpebat somnos, cautus cum forte magister
ipse ratis placidos persensit surgere uentos.
discurrit puppes pubes festina per omnes
armamenta parans, soluuntque a litore funes
non expectato iussu ducis. omnia nautae
uela leuant, totis pandentes lintea flabris.
iam medium pelagus uentis impulsa tenebat
classis et extremo surgebat roscida caelo
producens Aurora diem, cum tristis imago
ductoris stetit ante pedes: cognata tenebris

219 remonens *T* **221** alboribus *T* iunxere] *hoc est* se iunxere: *cf.* 6.690, 692, *Verg. Aen.* 10.240 **222** sotiis *T*, *et sic fere semper* intrare *T* **229** Sicanii *Kenney*: Sicani *T* (*de prosodia Mazzucchelli confert Auson. Griph.* 46) **232** undas *ex* umbras *mutatum T* **233** taetram (*uel* taetra) *Mazzucchelli*: terram *T* **234** securus] *dubitanter* secura *Diggle*, securos *Hall* **235** sompnos *T* **241** pellagus *T* **242** surgebant *T* **244** *post* pedes *dist. Mazzucchelli*, *post* tenebris *ceteri*

Maura uidebatur facies nigroque colore
horrida et obductis contorquens lumina flammis.
tunc sic orsa loqui: 'quas classes tendis in oras?
in Libyam transire putas?' cui uerba remittens
ductor ait: 'cernis nostras transire carinas,
meque rogas?' uultu minitans tunc tristis imago,
horrida sulfureis contorquens lumina monstris,
'non transibis' ait. sensit quod mente malignus
angelus ille fuit celso deiectus Olympo.
nec timuit tamen ipse feras imitantia formas
ora uiri. sequitur fugientem et prendere certat.
ille manu densas aspergens ante tenebras
puluere commisto taetrae caliginis umbra
ductoris turbabat iter. sed rursus ab alto
aspectu placidus senior descendit Olympo,
candida sidereis gestans uelamina peplis
ac stetit ante oculos quaerentis tela Iohannis,
continuitque manum sanctoque ⟨haec⟩ addidit ore:
'non furor in tantas animos sic concitet iras.
sperne malum bonitate tua; fuge dira maligni
iurgia, ne timeas.' cui dux 'pater optime' dixit
'uirque dei, cernis certantem aditusque uiarum
claudere nitentem.' senior tunc mente benignus
haec ait: 'o felix, uestigia nostra secutus
me duce carpe uiam.' sic fatus lumine magno
erexit placidus fulgentes lampadis ignes.

. . . . . .

247 classes] classi *Mazzucchelli dubitanter, sed fort. recte* 250 tuc *T* 251 sulfuriis *T* mostris *T* 253 celso *Schenkl*: oculo *T* (*per compendium* ocl'o *scriptum*) olimpho *T* (*et ita* 259) 254 imitantia *Mazzucchelli*: minitantia *T* 257 terre *T* 260 sideriis *T* 262 haec *add. Mazzucchelli, om. T* 263 concitat *T* 264–5 *post* iurgia *dist. Diggle, post* fuge *priores* 265 ne] neu *uel* nec *Goodyear, coll. Hofmann–Szantyr* 338 octime *T* 267 claude renitentem *T* benignus *in* benigna *mutatum T* (*uersa uice testatur Mazzucchelli, opinor perperam*): *cf.* 252, *Iust.* 3.236 270 ex-

. . . . . .

tunc uero omnis iners dubia stat mente magister
et uentis dat terga fugax uictamque fatetur
artis opem nescitque miser quo flectere puppem.
nec breuiata sinu sustentant lintea flatus;
non opus est ullis: deponunt omnia nautae
uela, simul uentisque rates undisque relinquunt.
sparguntur uario diuersa per aequora cursu,
quo casus, quo uentus agens, nocturnus et error
forte trahit. saeuum miseris fortuna minatur
naufragium. nullam credunt superesse salutem
desperantque suam per aperta pericula uitam.
ingemuit ductor mentemque ad sidera tristis
erigit auxiliumque dei pietate magistra,
ut metus ipse dabat, lacrimis inquirit obortis,
pronus et exorans supplex his uocibus infit:
'omnipotens uerbi genitor rerumque creator,
principium sine fine, deus, te cuncta fatentur
auctorem et dominum, factorem elementa tremescunt,
te uenti nubesque pauent, tibi militat aer,
imperioque tuo nunc arduus intonat aether
magnaque concussi turbatur machina mundi.
tu scis, summe pater, tu praescius omnia nosti:
non auri cupidus, non ullo munere lucri

exit *T* *post hunc u. deest T fol. septimum: u. ad* 22 **272** uictamque *Bekker*: uitamque *T* **274** sustentant *Mazzucchelli*: substant *T* **275** ullis] illis *Petschenig, fort. recte* **276** *post* uela *dist. Diggle, post* simul *uel nullo puncto priores* **278** netturnus *uel* nott- *T* **279** forte *Bekker*: sorte *T* **281** suum *T* **283** eregit *T* **284** ue *T me iudice et teste Mazzucchelli*, uc *teste Partsch* abortis *ut uid. T* **287** cunta *T* **288** *post* dominum *uoc.* et, *quod tamquam in T inuentum ediderunt omnes, non habet T. nec uero, etiam priusquam T inspexi, omnino satisfaciebat quod ediderant* (*u. CQ s.u.* 18 [1968], 133), *sed quod post* fatentur *leuiter distinguere proponebam ita ut* principium sine fine *pro accusatiuo acciperetur hoc nunc minus arridet quam uoc.* et *omissum, et haud scio an tali distinguendi modo refragetur anaphora* (te ... te ... tibi ... tuo ... tu) tremescunt *Petschenig*: tremiscunt *T* **291** maghina *T*

in Libyam compulsus eo, sed scindere bellum
et miseras saluare animas. haec sola cupido,
hic animis amor omnis inest, huc iussio tantum
principis alma trahit. noster te principe princeps
imperat. ipse tibi meritum debere fatetur
ordine seruitium; tu illi nos subicis omnes
et seruire iubes; tua sum praecepta secutus.
aspice, sancte, fauens et nostros cerne labores
iam placidus tantaeque pius succurre ruinae.
sin sua peccantem damnant delicta Iohannem
iudice te, quocumque alio me comprime leto,
pro Petro nunc parce meo.' quo nomine dicto
haesit in ore sonus, tremuerunt pectora patris,
frigidiora gelu ceciderunt crura manusque,
membraque cuncta labant. lacrimas tunc fluminis instar
fundit et ingentes gemitus ad sidera tollit.
  talibus orantis fletus et uerba recepit
suscipiens dominus: ualidis mitescere uentis
imperat †et clauso monteque procella†
effugiunt celeres tenuato uellere nubes.
sol redit et claro rutilanti lampade caelo
emicat alma dies. explanat marmoris undas
iussio certa dei: uenti uenere secundi.

294 *de uerbo* scindere *insolentius adhibito cf.* 8.237 Libyam ... scindere **300** tua] tu *T* sum *ex alio uoc. mutatum T* (*de* scis *uel* sed *cogitat Mazzucchelli*) **302** succurre *Mazzucchelli* (*qui* seruire *in T legit*): sccurre *T* (*legit Partsch, recte opinor*) **303** dampnant *T, et ita saepe* **305** pro Petro *Mazzucchelli*: protero (*non* proterio) *T* parge *uel* perge *T* **306** exit *T* **307** clura *ut uid. T* **311** suscipiens *Mazzucchelli*: subspiciens *T* mittescere *T* **312** procella *T me iudice et teste Partsch*, procelle *teste Mazzucchelli: si de Aeoli carcere montano cogitandum est* (*cf. Verg. Aen.* 1.141 clauso uentorum carcere, *ib.* 55–6 montis / circum claustra) *sensum reddet optimum quod exempli causa suppleuit Goodyear* imperat et claustro (*uel* clauso: *cf. Verg. georg.* 4.303) montis requiesse procellis (*uel* procellae). *certe non satisfacit quod in fine proposuit Petschenig* motaeque procella, *et haudquaquam scribendum est* motaque procella, *quod non interitum sed initium tempestatis significabit* **313** tenuuto *T* **315** alma *Petschenig*: alta *T*

consurgunt laeti turbantes omnia nautae
uocibus et placidis intendunt lintea uentis,
implenturque sinus. socias tunc undique naues
accipiunt, totoque refulgent carbasa ponto.
iam propius propiusque uolant, et prospera cursu
caerula sulcantes impellunt flamina puppes.
prospexit tandem succensae litora terrae
ductor et indomitas Martis cognouit habenas
nec dubium (nam uera ferunt incendia) monstrum:
uoluebant uenti crispantes uertice flammas
et fumo commista uolans super astra fauilla
scintillas tenues summam spargebat in aethram.
surgit et in medium feruet iam flamma profundum,
omnia conuoluens succensae robora terrae.
uritur alma seges cultos matura per agros,
omnis et augescit crescentem frondibus ignem
arbor et in cineres sese consumpta resoluit.
uertuntur miserae caesis cum ciuibus urbes
cunctaque direptis conflagrant moenia tectis.
haud aliter Phaethon cunctis e partibus orbis
non bene concesso succenderat omnia curru
flammiuomis raptatus equis, ni fulmine summo
omnipotens genitor terras miseratus anhelos
disiunxisset equos, restringens ignibus ignem.

317–18 *punctum post* nautae *caue apponas: nam nomen* uocibus *cum* turbantes *coniungendum est* (*cf.* 225–8, 2.262, 4.260) **318** uentis *Diggle* (*uel* flabris): malis *T*: *adiectiuum* placidis *ad uoc.* malis *adhibitum tam absurdum est quam ad uoc.* uentis *uel* flabris *usitatum* (*cf.* 128, 164, 236). *de uerbo* intendunt *cf. Verg. Aen.* 3.683 uentis intendere uela secundis. *de re cf. etiam* 240 totis pandentes lintea flabris, 414 optatis concessit lintea uentis **321** proprius propriusque *T* **325** *de interpunctione u. CQ s.n.* 18 (1968), 133 **326** grispantes *T* **327** fauille *T* **328** ethra *ex* ethera *mutatum T* **329** et in *Mazzucchelli, et me iudice T*: etiam *T testibus Mazzucchelli et Partsch* medium *Shackleton Bailey*: medio *T* **334** miserie *T* (*et ita* 361) **335** direptis *Partsch*: diruptis *T* **336** haut *T* feton *T* **338** ni] in *T* **340** disiunsisset *T* restringens] restinguens *Mazzucchelli* (restinguens / restrin-

exarsit ductor miserae succurrere terrae,
plus solita pietate fremens, largoque rigauit
imbre genas. uirtus solitis flagrauit in armis
iraque praecipites dictabat tendere gressus
in medios fluctus. prohibet natura uolentem
et mista uirtute modus, quo cuncta regendo,
inclita cum paruis pensans, commissa gubernat.
ocius adductas ad litora uertere proras
imperat et notae laetus successit harenae.
litora Byzacii paribus non alluit undis
opposita tellure salum. pars lenior aestu
plana iacet: curuis statio est concessa carinis:
efficiunt portus nimium uada salsa quietos.
hic uis nulla Noti placidos extollere fluctus
mota potest, uentus liquidum nec territat aequor.
pars pelagi quassatur aquis, ripaque relabens
confractum scopulis latrat mare. peruia saxis
unda sonat nigramque super diffunditur algam.
illic et Boreas tumidus grauiorque procellis
Eurus ab extremo conuoluunt aequora fundo.
tunc pereunt miserae dirupto fune carinae
ui pelagi: duros tabulae iacuere per agros
saepe ratis putresque simul per gramina prorae.
hinc est quod metuunt fugiuntque pericula nautae
dira loci partisque petunt uada tuta quietae.

gens *codd.* [*Verg.*] *Ciris* 344): *imitatur Ou. met.* 2.313 compescuit ignibus ignes **341** succurre *T* **346** modus *Lachmann*: modum *T* **347** *sententia parum feliciter expressa* **348** otius *T* uertere proras *Mazzucchelli*: uertice ploras *T* **350** Byzacii *Mazzucchelli*: bizarii *T* **351** salum *Lachmann*: saltim *T* **352** concessa *Partsch*: cessa *T* **353** nimium uada salsa *Mazzucchelli*: nimius salsa unda *T* **355** equor *non* equo *T* **356** pelligi *ut uid. T* ripaque *Goodyear* (*de omissa praepositione* a *cf.* 516): rip(a)eque *T* **357** conflactum *T* **358** defunditur *potius quam* diffunditur *T* **362** ui *Petschenig*: et *T* duros] diros *Goodyear* **364** -que *add. Mazzucchelli, om. T* **365** partisque *Petschenig*: portisque *T*

illo Romanae steterant in litore classes
tempore quo Libycas tetigit Belisarius oras,
Vandalicas capturus opes: quos nomine portus
alterna pro parte Caput dixere Vadorum
antiqui nautae. ueniens hic uela resoluit
dux quoque magnanimus simili uirtute Iohannes.
felix ille locus, statio quo tuta Latinis
classibus atque secunda fuit. tunc ancora morsu
fixa suo tenuit securas litore puppes.
agnouit portus ductor fortissimus illos
gauisusque locis digito monstrauit ab undis
et sociis sic laetus ait: 'dum prima tenerent
ultrices haec arua rates, hoc litore primus
ipse solum tetigi fretus iuuenilibus armis:
ex ducibus namque unus eram. cum sceptra tyrannus
Geilamir in Libycis tenuisset perfidus oris,
has Romana manus primo pede pressit harenas,
hic Libycas potauit aquas, hoc margine fossas
tunc posuit primis ueniens exercitus armis.
ille procul tumulus uicinis proximus undis
cernitis ut molli congestus crescat harena
mobilitate Noti? ductor Belisarius illic
altius imposuit cunctis tentoria signis,
quem circum posuere duces mistique tribuni.
hoc ego, germano pariter comitante beato,
castra loco tenui. sors heu durissima fati,
humanis inimica bonis! o, gaudia fratrum
quanta rapit subito ueniens mors saeua piorum!
qua uirtute fremens germanus perculit hostes
ille meus, sociosque bonus qua mente regendo

373 arcora *T* 375 fortissimus *ex* fortissios (*ut uid.*) *mutatum T*
379 iuuenibus *T* armis] *ne* annis *temptes cf. Verg. Aen.* 2.518, Sil. 2.312
383 magine *T* 385 tumidus *T* 392 o] a *uel* ah *Diggle* (*cf.* 2.112)

continuit, quantumque uirum res publica fleuit!
non belli rapuit fratrem fortuna potentem,
cum totiens uictor saeuo remeasset ab hoste.
heu, superas mors dura pios! genitoris imago
Pappus eras natique mihi. solacia tanti
digna mali, uictor Stygias quod despicis undas.
haec loca me fratris memorem fecere beati
et lacrimas mouere meas. quae bella peracta
prisca uiri! deus ipse mihi meliora secundet.
sit locus hic felix, illo felicior anno
prosperitate dei. tamen haec quo tempore castra
imperfecta manent tanto in discrimine belli,
quot populis subtracta salus! Victoria signis
si faueat per bella meis, ego coepta replebo
munimenta loci firmo solidata metallo.'
  sic fatus doluit desertas ciuibus urbes
et uacuas iacuisse domos, Libycasque ruinas
ingemuit miserans, soluique a litore funes
iussit et optatis concessit lintea uentis.
tertia lux Tyrios oculis post tempora muros
obtulit et fessae ductorem reddidit urbi.
  litora uix primis figens uestigia plantis
contigerat: campis acies exire iubebat,
praecipit atque duces densas componere turmas
signaque ferre iubet. summus dolor incitat iram.
terrae quippe dolens quam uiderat ipse ruinam
castra mouet. iussis parens excita iuuentus
deposito torpore micat, omnisque resumptis

398 *post hunc u. uersus aliquot excidisse suspicatur Goodyear, in quibus de praematura Pappi morte dicebatur. certe nimis abrupta est uu.* 398–9 *iunctura* **399** separas *T* **400** Pappus *Partsch*: lampus *T* (*testibus Partsch et Mazzucchelli, sed haud scio an potius sit* lannus) solatia *T* **401** Stygias *Mazzucchelli*: scias *T* **409** cetta *T* **412** iacuisse *Petschenig*: tacuisse *T*, *fort. recte* **417** primis *Bekker*: primus *T* fingens *T* planctis *T*

bella petit miles gladiis. tunc aere recuruo
aspera raucisoni succendunt proelia cantus.
iamque nouem latis erumpunt agmina portis
cunctaque ferratas effundunt moenia turmas.
hinc equites ueniunt, peditum pars lenta mouetur
mille uiis, cursuque pedum gemit arida tellus.
qualiter ille fauis pulchri regnator agelli
castra mouens apium densas exire cateruas
imperat et flauis agmen producere ceris,
siue parat pugnas aduersi concitus ira
forte ducis fucosue uolens arcere malignos
accelerat, iussisque fauens festina iuuentus
per cunctos aditus crebris aluearia linquunt
exitibus raucisque uocant stridoribus hostes:
haud secus in campos tota Carthagine miles
exit et erectis gaudet procedere signis.
hinc seges aeratis horrescit spissa maniplis:
hi pharetras arcusque ferunt, his lucida latis
arma sonant umeris. hastae clipeique refulgent
loricaeque graues et stantes uertice cristae.
uoluitur inde nouus densa caligine puluis,
uentilat assiduas conculcans ungula terras,
aera sublatae conuoluit fumus harenae.
ipse inter primos exhortans agmina ductor
fertur equo solitisque duces succendit in armis,

425 cantu *T* **429** cursuque] pulsuque *Mazzucchelli* **432** ceris *Kenney* (*cf. Iust.* 4.29–32): terris *T* **436** liquut *T* **437** uocant *Diggle* (*cf. Verg. georg.* 4.76 (apes) magnisque uocant clamoribus hostem): canunt *T*: *possis etiam* acuunt (*Mazzucchelli*)...hastas (*Diggle coll. ibid.* 4.74 spiculaque exacuunt): *minus probabiliter* acuunt...iras *Haupt* (*cf.* 8.91 exacuunt...iras, *Verg. Aen.* 12.590 (apes) magnisque acuunt stridoribus iras) **439** prodere *T* **440** aeratis *Mazzucchelli*, armatis *iure aspernatus*: aratis *T*: *cf.* 2.33 **443** loricaeque *Mazzucchelli*: litoreeque *T* **445** assiduas...terras] *de epitheto transposito cf. Ou. a.a.* 1.474 adsidua...humo **447** exorta *T* **448** solitusque *T* **449** imperfide *T*

dum ueteres memorat gestas in Perside pugnas.
non aliter posset sensus flammare uirorum,
ni Martis laudaret opus. sic Iuppiter ille,
ut ueteres aiunt gentili carmine uates,
saeua Giganteo dum staret Phlegra tumultu,
caelicolum turmas quid uellent fata monebat:
sternere terrigenas posset quo fulminis ictu,
cuspide qua Mauors transfixos funderet artus,
uerteret in montes uisa quos Gorgone Pallas,
Arcitenens crebris quis ferret fata sagittis,
quosque leuis torto fixisset Delia telo.
iamque per extensos properans exercitus agros
Byzacii carpebat iter, qua Antonia castra
nomine dictus auis locus est. hic castra Iohannes
mox posuit, legati etiam uenere tyranni.
hos dux egregius iubet intra tecta uocari
atque referre uiros saeui mandata tyranni.
tunc, cui Romanae fuerat facundia linguae,
iussus Maccus ait: 'Laguatan gentis acerbae
ductor magnanimus tibi nos Guenfeius heros
Antalas haec ferre iubet. tu nempe, Iohannes,
quem nouit Massyla manus Solomonis iniqui
tempore, dux nostris fueras qui proximus oris
uicinaeque maris quondam seruator harenae,
non Solomoniacas audisti Marte cateruas
tot pariter cecidisse graui, qua flumina clade
implerit Romana manus, campisque perempti
quot uestri iacuere uiri, ductoris et ingens
exitium per bella tui? tu gentibus audes

454 monebat *Bekker*: mouebat *T* **456** arcus *T* **458** crebis *T* sagittas *ut uid. T* **459** fississet *T* **461** bizarii *T* qua *Bekker*: quae *T me iudice*, que *testibus Mazzucchelli et Partsch*: quo *Mazzucchelli* **464** egregius *Mazzucchelli*: egregios *T* **465** seni *T* **469** amitalas *T* **472** maris] mari *Diggle* **475** implerit *Schenkl*: impleret *T*

inuictis inferre manum? non quantus Ilaguas
notus Marte tibi, quem tantum fama perennis
prisca canit? cuius iam Maximianus in armis
antiquos persensit auos, Romana per orbem
sceptra tenens Latii princeps. tu milite paruo,
iam periture, meas audes uel cernere turmas?
aut poteris sufferre manus faciemque uirorum
aspicies campis, ductor Romane, meorum?
quin potius conuerte pedem uel sumpta retrorsum
signa refer mortemque caue. sin proelia mecum
mittere posse putas, si te iuuat ire sub umbras
atque dies suprema uocat, cur signa fatigas?
uerba remitte mihi, quae sit tua certa uoluntas,
et uenio quocumque uoles nec fata morabor.
haec mandata dedit ductor fortissimus ille.
tu quaecumque placent animo responsa remitte.'
  tunc placidus grauitate sua nec motus in hostes
ductor ait: 'mihi nunc saeuo responsa referre
non opus est hosti. certis sunt ista diebus
maturanda mihi saeui mandata tyranni.
post uobis mandata dabo.' sic ore locutus
ipsos priuato iussit custode teneri,
fortia facta parans. illis superesse salutem
quis potuit sperare uiris? patientia magni
quanta ducis, quanta est pietas uirtusque regendi!
barbara corda tument insano accensa furore:
hic clementer agit moderans grauitate Latina.
noluit ulcisci praesenti morte superbos
sed uoluit saluare humiles fractosque leuare.
sic uirtus Romana manet semperque manebit:

478 quantum *T* **479** notus] notum *Diggle* (notum est *iam Mazzucchelli*): *cf.* 525 **483** nam *T* **484** facemque *T* **485** campis *ex* campos *mutatum T* **487** refers *T* caues in *T* **501** qui *T* **505** praesente *T* **506** salutare *T*

corripit et saluat, ueniam promittit ab ira.
  extulit ut radiis rutilantes Lucifer ignes
Oceani prolatus aquis, tunc castra moueri
cuncta iubet ductor densasque exire phalangas.
signa canens gemit horrendos fera bucina cantus
aere cauo dulcesque expellit pectore somnos.
dant animos socii (clamor tentoria miscet)
hortanturque parem. famuli tunc fixa reuellunt
uela solo, alipedes ducunt praesepibus altis
ornatos phaleris, atque omnia tela resumunt.
ast ubi compositis coepit procedere turmis
uictricesque aquilas acies ostendere campis,
sic bene sollicito dispensans pectore curas
admonet ipse duces, causas referensque docensque:
'o Romana manus, spes o fidissima rerum,
o uirtus orbisque decus summumque leuamen
imperiique fides et nostri palma laboris,
certa licet uobis quae sit fiducia genti est,
ipse tamen memorem insidias fraudesque dolosque,
et metuenda canens et quae peragenda resoluens.
proelia dura dolis numquam caruere malignis:
bella per insidias acies Maurusia gessit
semper et obscuris fidens subsedit in armis;

510 occiani *T* prolatus] *cf. St. Ach.* 2.2 Oceano prolata dies: *sed haud absurde* prolutus *Mazzucchelli* (*de re cf.* 4.24–5, 6.455–6, 8.318–19, *Hom. Il.* 5.6, *Ou. fast.* 6.474, *ex Ponto* 2.5.50; *de uoc.* proluere *cf. Claud.* 7.177, *de rapt.* 2.189, *carm. min.* 30.53, 40.16) 512 buccina *T* 514 socii *Lachmann*: sotiis *T* 515 parem *nonnihil suspicionis mouet* 518 cepit *T* 519 capis *T* 520 curas *Appel*: duce *in* ducem *mutatum T*: cuncta *Goodyear* (*u. BICSL* 15 [1968], 70): *inter has coniecturas uix diiudicari potest* 521 docensque *in* docetque *mutatum T* (*teste Partsch, discernere non potui*) 525 uobis uobis *T* licet...est *defendit Iust.* 1.85 licet...fecit, *sed* est *cum postpositum tum elisum suspicionem mouet*: liquet, *secl.* est *Mommsen* (*satius erat* est *tantum secludere*): quoque sit...gentis *Petschenig* (gentis / genti ē): patefit...gentis *Diggle*: constet...gentis *Goodyear. de constructione* certa...quae sit *cf.* 478–9 non quantus Ilaguas / notus...? (*nisi leg.* notum) 527 et (*loco priore*)] quae *Diggle* canens *Partsch*: cauens *T* resoluens *Diggle*: reuoluens *T* (*cf.* 4.342, 7.415, 462, 496) 530 armis]

solaque Massylas seruat fallacia uires
et timidos bellare facit, dum saxa latebras
montibus in summis aut altis flumina ripis
praestant aut ubi glauca nemus distendit oliua,
arboris aut altae frondoso uertice robur
efficit occultis acies subsidere campis.
fraudibus his certat committere proelia Maurus,
ut celer incautum subitans exterreat hostem
ambiguumque premat fretus numeroque locoque
et domitis confisus equis. tunc belliger astu
mittitur in planos rarus qui proelia campos
prouocet et uisos fugiens exaggeret hostes.
ille leui cursu praefixo hastilia ferro
uibrat et incuruo nec cessat flectere gyro
cornipedem domitum. sed cum properauerit hostis
arte fugit, comptas ut spargat callidus alas,
dum sequitur numerosa manus uictrixque putatur
esse sibi et totos agmen diffundit in agros.
his agit imbellis fingens certamina Mazax
insidiis, donec medios perducat in hostes
hostile obsessis conclausum uallibus agmen.
tunc dolus ille patens saeuas effundit habenas
absconsasque ciet tota de parte cateruas.
quem metus acer agit, primo fugit ille tumultu.
hunc premit elatus saeuo sub uulnere Maurus:
impauidum timor ipse facit. sin robore firmo

aruis *Petschenig* **531** masilas *T* **535** alde *T* **537** his certat *Bekker*: id certat *T*: inceptat *Mazzucchelli* **542** uisos] uisus *Goodyear* exageret *T* **543** *post* ferro *in T scriptum erat* giro (*e u. inferiore*), *quod postea deletum est* **544** *de* nec *pro* non *usurpato u. Petschenig in indice s.u.* **549** imbellis (*uel* inbellis) *Diggle*: in bellis *T* maxax *T* **551** obsexis *T* cum clausum *T* **553** ciat (*fort. in* ciet *mutatum*) *T* **555** hunc *ad* ille *spectat: cf.* 26 **556** impauidum *Goodyear*: quem pauidum *T*: quem impauidum *Bekker*: *nempe pauent Mauri si hostes robore firmo constiterint, sin fugerint pauorem deponunt* ipse] ille *Goodyear dubitanter: certe* timor ipse *ad Romanos referendus est* (*cf.* 554)

constiterint tunc forte uiri, non ulla sequetur
audentes pugnare manus, sed colla reflectunt
mollia quadrupedum uersi: sic bella relinquunt.
sic acies fugitiua cadit, sic firma resistet.
nam timidos fortuna premet cautosque iuuabit
audacesque simul: multos nam saepe reuisit,
et quanti ex ipsis palmam sumpsere periclis!
ut decet esse duces, cauti fortesque trucesque
pandite quisque suas belli in discrimine uires.
sit labor ille animis. acies componite turmis
cunctaque dispositis incedant signa maniplis.
haec sit praecipue summi cautela laboris,
has uigiles seruate uices: his uincitis hostes.
ordine quisque suo praecedant castra tribuni
interdumque duces suspectas quaerere ualles
et faciles praestare uias. exercitus omnis
his securus erit: cautum nec praeuenit hostis
uallatumque suis. at si Maurusia bellum
fraudibus occultis acies assueta parabit,
nuntius ante leuis nostras deportet ad aures
uectus equo cautasque ciat properare cohortes.
hoc seruate, duces: ueram sperate salutem.'
dixerat haec ductor, latum cum uocibus agmen
consequitur faustis: laudant plauduntque fauentque
exultantque animis et laeti iussa facessunt.

560 fugiptiua *T* resistet *Partsch*: restet *T*: resistit *Mazzucchelli*: superstat *uel* superstes *Shackleton Bailey, quae aptiorem sane sensum reddunt* **562** multos *friget*: uictos *Goodyear* (*coll.* 7.47–8): meritos *Diggle* (*cf.* 133) **564** trucsque *T* **566** lamor *T* **571** interdumque] *coniecturam suam* intendantque *iure aspernatur Petschenig, coll.* 2.188–91 **573** nec] non *Excerpta Veronensia* **574** *ita dist. Petschenig, post* uallatumque *ceteri* **576** nuptius *T* **577** ciat *Shackleton Bailey* (*cf.* 215, 4.319–20, 6.264; *de forma uerbi cf. TLL s.u.* 1054.16): facit *T*: uocet *Diggle* (*cf.* 8.313): (cautas) faciat *Goodyear* **578** ueram] uestram *Mazzucchelli dubitanter, tamquam suo Marte Petschenig*: certam *Goodyear* (*coll.* 6.140 *et* 8.198 certa salus *et Iust.* 3.398 certo sperate) **580** faustis *Petschenig*: festis *T* **581** facescunt *T*

LIBER SECVNDVS

PELLITVR interea cunctis uastator ab oris
Maurus et aduerso trepidus calcatur ab hoste.
deserit obsessas fugiens conterritus urbes
turbatusque metu montes concurrit ad altos
diraque muniuit posuitque mapalia siluis.
implentur uallesque cauae collesque supini
gentibus innumeris camposque et flumina late
curua tegunt. latuit densis contermina tellus
agminibus montesque et celsis frondea siluis
tecta latent pendente casa. fugit inde ferarum
omne genus, saeui reuerens uenabula Mauri,
nec potuit miserum tantas euadere pestes,
sed iacet affixis resupino in pectore telis.
non mitis uolucer ramis permissus in altis
frondibus aut mediis dulces suspendere nidos.
arboribus religant congesto culmine cannas
omnibus, et nullo est uacuum iam in monte cacumen:
qualiter infusae tellus contecta pruinae
nube latet campique et montes arbor et omnis
albet et ipse suis artatur motibus aer;
eripitur crebris facies certissima rerum
imbribus, et nullis noscuntur sidera signis.
quis mihi tot populos gentesque et proelia uates

LIBER SECVNDVS *praescripsit Mazzucchelli* 5 mapalia *Partsch*: in prelia *T*: *post* muniuit *mirifice friget* posuitque, *sed hanc insulsitatem poetae potius quam scribae imputandam censeo, cum* ponere mapalia *exstet apud Tac. ann.* 4.25.1 *et Cypr. Gall. gen.* 1066 6 implenturque *T* 8 tegunt] tenent *Mazzucchelli, coll. Vergilii loco quem Corippus hic imitatur* (*georg.* 2.11–12), *sed cf.* 4.629–30 11 reuerens *Partsch*: referens *T* 13 afflixis *T* 15 subspendere *T* 16 relegant *T* 18 contecta *Mazzucchelli*: contexta *T*: cum tecta *Diggle, fort. melius* (*cf.* 217 con/cum) 22 inbribus *T*

ordinet arte noua? tu, Iustiniane, fauendo
cuncta doce: admisce blanda dulcedine Musam.
temperet insuetis nutant quae carmina uerbis,
tam fera barbaricae latrantia nomina linguae.
primus init bellum, fraterna morte coactus,
Maurorum princeps, Romanis subditus olim
principibus, gratus ducibus fidusque magistris,
Antalas: duramque mouens in proelia dextram
erexit furiale fremens, qua turbidus omnes
impulit aeratas bellorum ad praemia gentes.
finibus in Libycis suscepta pace fidelis
ille fuit plenosque decem perfecerat annos.
heu, ducis ignari quale indiscretio bellum
mouit et extinctas fecit recalescere flammas!
tunc furor incerti posuit plantaria Martis:
perfidiae crimen uel tantae semina †mortis
ira dedit. gentes Libyae commouit amaras
acrior et totum turbauit caedibus orbem.
hunc consanguineis sequitur densissima turmis
Frexes et tumida laudat ceruice regentem,
fortis gens et dura uiris bellique tumultu
effera, seu pedes it campis praesumpta per hostes,

25 admisce *Mazzucchelli*: amisce *T*: admiscens *Goodyear* **26** nutant quae *Mommsen*: nutantque *T*: nutantia *Mazzucchelli* **27** tam (*uel fort.* iam)... latrantia *Goodyear*: nam...latrant sua *T*: *u. CR s.n.* 16 (1968), 15 **31** anitalas *T* duramque] *fort.* diramque **33** aeratas *Petschenig* (*cf.* 1.440): aratas *T*: armatas *Mazzucchelli* gens *T* **36** ignari *Diggle*: ignaui *T*: *u. CQ s.n.* 18 (1968), 133–4 indiscrettio *T* **38** incerti *Mazzucchelli* (*cf.* 354 cetta/certa): incetti *T*: incepti *Lachmann* (*cf.* 187 incettum/inceptum), *sed sensus minus placet* **39** perfide *T* mortis *obelo notaui, cum* tantae semina mortis *uix latinum sit. quo modo uu.* 39–40 *uel explicari uel emendari debeant ualde dubito.* tanti...motus *paene scripseram coll.* 7.244 duri iam semina belli (*nam* motus *in* mortis *facile abire potuit, praesertim cum* martis *eodem loco in u. sup. legeretur*), *sed magis arridet quod Diggle proposuit* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 133–4) tantae...mentis (*cf.* 6.72, *Iust.* 2.400): *de* uel *pro* et *usurpato u. Petschenig in indice s.u.* **41** caedibus *Mazzucchelli*: gentibus *T* **43** laudat *Bekker*: laudant *T* **45** presumta *T, et sic fere semper*

siue frementis equi pulsat calcaribus armos.
inde leues equitum turmae comitante Sidifan
arma ferunt. saeuus medium uolat ille per agmen
fisus equo, armatasque mouet pulsatque phalangas
acer, et indomitus latos discurrit in agros.
hinc Sinusdisae uolitant per bella cohortes,
Siluacaeque truces et saeuis Naffur in armis,
Silcadenitque ferus, celsis qui in deuia siluis
bella dolis metuenda parat, conterritat hostes
fraude loci caecisque furens praefertur in ausis.
qui Gurubi montana colunt uallesque malignas,
Mercurios colles et densis Ifera siluis;
quis grauis Autiliten, patris non mollior ausis,
praefectus bellique comes nullique fidelis
ibat et ingentes scelerum laxabat habenas,
succendens praedansque ferox mactansque trahensque;
Siluaizan Macaresque uagi, qui montibus altis
horrida praeruptis densisque mapalia siluis
obiectae condunt securi rupis ad umbram;
et quis flumineis fontes interserit undis,
Silzactae Caunesque leues, qua montis ab alto
dirigit incuruis amnem per gramina ripis,
Vadara, quem planos currentem fundit in agros;
quas Agalumnus alit, uenere ad proelia gentes,
nubibus in mediis celsum qui ferre cacumen

47 Sidifan *Partsch*: siclifan *T* **48** ualat *T* **49** mouet pulsatque *Partsch*: mouent pulsantque *T* **50** acer *Mazzucchelli dubitanter* (*cf. Luc.* 1.146): aor *T* indomitos *T* **51** hunc *T* Sinusdisae *Partsch*: sinusdisa *T* uolitant *Petschenig*: bellant *T*: *cf.* 5.192 bella/uela, 3.443 per bella cucurrit, 5.247 uolitans perfertur in hostes **52** saeuis] saeuus *Mazzucchelli, fort. recte* (*cf.* 90 fortis in armis *et Verg. Aen.* 12.107 saeuus in armis) **53** in deuia *Diggle* (*iam* deuia *Goodyear*): inuida *T*: (qui celsis) inuia *Shackleton Bailey*: *u. CQ s.n.* 18 (1968), 134 **58** patris] patriis *Mazzucchelli, qui* Ausis *pro nomine gentis accipit: haud scio an* ausis *e u.* 55 *huc irrepserit* **60** ingentes *uel* in gentes *T: Petschenig sequor* **61** ferox *Partsch*: feros *T*: ferus *Mazzucchelli* **65** quis...fontes *Petschenig*: qui...fortes *T*

cernitur, et lati sustentans sidera caeli
Macubius; grauidis quasque *** miserrima culmis
dumosae nutrit perstringens hordea terrae;
Sascar et accitus longis conuenit ab oris,
Astrices †anacutasur celianus† Imaclas.
Zersilis artatis aluit quos horrida campis
immittit, polluta uiros mox Gallica tristes;
nec cessant populos infausti mittere campi
quos Talanteis nutrix suscepit ab aruis
Tillibaris iunctasque mari quis tendit harenas
Marta mali genetrix. tristes quos cernere campos
uitasset Romana manus, si fata dedissent,
inuida saepe bonis, letalia rumpere fila:
sic tibi, summe pater, placuit, sic iussa ferebant.
nuntius extremas Libyae transuectus in oras
conuocat indomitas externa ad proelia gentes.
conuenit innumeris numquam superatus Ilaguas

71 substentans *T* **72–3** grauidi culmi *felicitatem potius quam miseriam indicant, sed more suo Vergilii locos conflat* (*georg.* 1.111 *et* 317) **72** quasque ***] quas atque *Petschenig*, quasque ipsa *Mazzucchelli, qui post* Sascar *in u.* 74 *distinguunt: sed excidit in u.* 72, *ut uid., loci alicuius mentio et* Sascar *melius pro nomine populi acciperetur* **74** acitus *T* cum uenit *T* **75** *u. uix sanus, nam* Anacutasur *et* Celianus, *nomina incertissima, maximam dubitationem mouent: fort. recte* Vrcelianus *proposuit Partsch* (*sat. Viadr.* 24), *coll.* 6.390 *sqq.* (*cf. etiam Veget.* 3.23), *sed hoc recipere uix ausim, cum* anacutas *uel explicationem uel medelam adhuc desideret: de* Astrices *et* Imaclas *u. Riedmüller* 19–20 **76** Zersilis] Zerquilis *Mazzucchelli* (*cf.* 145) aluit *Petschenig*: habuit *T*: *cf. Iust.* 3.91 *ubi, ut opinor,* alit *in* habet *abiit* **77** inmictit *T* *post* immittit *dist. Goodyear, post* campis *priores* mox *Partsch*: mosis *in* mons *mutatum T* **78** essat *T* **79** Talanteis] Talalateis *Partsch, fort. recte, sed, si Itin. Ant. credendum,* Talalati *longius a* Tillibari *abest quam ut hoc loco apte commemoretur* (*u. Riedmüller* 21) **80** iunctasque *Partsch*: iuctasque *T* quis tendit *Goodyear* (*cf.* 65, 76, 7.429): distendit *T* **81** capos *T* si fata *Diggle*: infata *T*: ni fata *Mazzucchelli* **83** inuidia *T* letalia *Diggle* (*coll. Verg. Aen.* 6.882 si qua fata aspera rumpas): licet (*per compendium scr.*) alima *T*: licet ultima *Mazzucchelli* (*coll. Verg. Aen.* 10.814–15 *et Claud. in Eutr.* 2.461), *haud scio an recte, si in u.* 80 si *recipias. sensus esset* 'si Romanis quamquam in ultima discrimina iam adductis tamen se explicare licuisset' **85** numptius *T*, *et ita saepe* **86** externa *Petschenig*: extrema *T*

milibus et totum uolitans conterritat orbem.
cornipedum saeuus laxatis Austur habenis
uiribus hunc sequitur fidens, et fortis in armis
et numero superante modum. nam belliger Austur,
sollicitus dubias campis committere pugnas,
collocat astrictis muros fossasque camelis
atque pecus uarium densa uallante corona
ponit, ut obicibus pugnantes implicet hostes
ambiguosque premat. currens tunc saeuus Ilaguas
mactat in angustis prosternens agmina muris
et campos securus adit, sequiturque premitque
caede noua miserumque furit uastator in agmen.
est aries illis infandi machina belli,
comptaque dispositis ponunt tentoria signis,
horrida gens et dura uiris audaxque triumphis
innumeris, nullo bellis quae tempore cessat,
impia, crudelis: nullas timet ille ruinas,
sed licuit timuisse †tantum se iure litebit:
paeniteat saeuisse diu. nam fortis Ilaguas
quondam per latos prostratus uulnere campos
†iuncta seua dedit, praedis bellisque pepercit.
Ierna ferox his ductor erat Gurzilque sacerdos.
huic referunt gentes pater est quod corniger Ammon,
bucula torua parens: tanta est insania caecis
mentibus! ah, miseras fallunt sic numina gentes!

96 ambiguasque *T* **100–1** *uu. neque intellectu faciles neque ex omni parte huic loco accommodati* **101** teptoria *T* **104** ille] *fort.* illa **105** *u. corruptus qui adhuc medelam desiderat* timuisse *e* tamuisse *ut uid. mut. T* tantum] tamen *Mazzucchelli* se] sed *Bekker*: seu *Partsch* litebit] licebit *Mazzucchelli, fort. recte his coniecturis speciem tantum sententiae efficias: melius Diggle* haut(d) iam saeuire licebit: *sed si* saeuire *sub* se iure *latet, malim scribere* et iam saeuire timebit **108** †iuncta seua dedit] lancea saeua dedit κατὰ παρένθεσιν *Haupt* (*cf.* 6.313, *Iust.*3.242, 4.222): mul(c)tam sero dedit *dubitanter Goodyear* **109** lerna *T* **111** buccula *T* **112** mensibus *Excerpta Veronensia* ah (*uel fort.* a) *Goodyear*: ha *T*: *cf.* 5.146 *et* 7.180 ah miserande

Ifurac infestis uenit consultus in armis:
hic pedes insignis clipeo telisque resultat
et mucrone potens, saeuum dum tendit in hostem.
Muctuniana manus calidis descendit ab oris,
quae Tripolis deserta colit; Gadabisque maligna
mittit ab arce uiros, et saeuis moenibus horrens
Digdiga uicinis acies dedit improba ripis.
tunc, Velanideis uerrunt qui stagna phaselis,
conueniunt populi, qui currunt arte per aequor,
inflexos tremulis iactantes piscibus hamos.
Barcaei solito †curant† saeuire furore
deseruere suas et nostras quaerere terras
incipiunt. his arma furor bellumque ministrat
et genus acre uiris, clipeos gladiosque minaces,
non solito uinctos lateri, sed circulus ambit
praestringens modico complexus bracchia gyro,
uaginasque aptant nudis pendere lacertis.
nec tunicae manicis ornant sua bracchia Mauri,
insita non ullis stringuntur cingula bullis,

113 ifarac *T* consultus *ualde suspectum, nam insolenter usurpatur et uix idoneum sensum praebet*: praesumptus *Diggle* (*coll.* 45, 3.128, 4.550, 5.260), *fort. recte*: coniunctus *dubitanter Partsch* **115** muctone *T* saeuum] saeuus *Shackleton Bailey*: saeuo *Goodyear, dist. mutata* **116** Muctuniana] *fort.* Mutuniana (*cf.* 210): *de forma nominis nihil certi statui potest, sed CIL* 8.16918 Muithun, 17654 Methun, 17702 Mutthune, *si huc referendi sunt, formae* Mut- *suffragari uidentur* **117** trepulis *T* **118** monibus *T* **119** uicinis...ripis] *utrum datiuus an ablatiuus loci hic adsit nonnihil dubito, sed paulo probabilior uidetur ablatiuus loci pro praep.* a *usurpatus* (*u. Petschenig in indice p.* 231) **120** tunc, Velanideis *ualde suspectum, nam nomen et per se dubitationem mouet et inepte cum* phaselis *coniungitur: sane uersus ineptias tollit* tunc Velanidei (*Petschenig*), *dubitationem autem grauiorem relinquit: melius igitur Partsch* (*sat. Viadr.* 28) tunc uel (*malim* et) arundineis, *quod commendat Riedmüller coll. Iuu.* 5.88–9 (*addas Luc.* 4.131–3) faselis *T* **122** inflexos *Petschenig*: infixos *T* **123** †curant] certant *Diggle* (*coll.* 1.537), currunt *dubitanter Bekker, probabilem emendandi uiam ingressi, sed uix pro certo apparet uerbum finitum huic uersui necessarium esse* **127** uinctos *ut uid. T, sed potest esse* iunctos **128** praestringens *Diggle* (*coll.* 7.460 *et Iust.* 3.169): perstringens *T* modico *Diggle*: modicum *T* brachia *T, et sic fere semper* **130** ornant] onerant *Kenney*

discinctique feras agitant in proelia turmas,
binaque praeualido portant hastilia ferro.
horrida substrictis dependens stragula membris
ex umeris demissa iacet; tunc lintea taetrum
palla caput stringit, nodo suffulta tenaci,
crudaque sub nigra calcatur Maurica planta.
Marmaridas gentes tot pertulit Africa bellis.
quis miseram superesse putet? non sufficit istud,
o superi! iam audax alternis surgit ab oris
aduersa de parte fremens dux ille ruinas,
quas illi Romana manus per uulnera Martis
ante dedit: tantam inde ferus nunc colligit iram.
innumerae gentes illum comitantur euntem,
quae Gemini Petram, quae Zerquilis horrida rura,
quaeque nefanda colunt tristis montana Nauusi
desertosque locos, nutrit quos horrida tellus
Arzugis infandae (ueteres sic nomine dicunt).
Aurasitana manus celsis descendit ab oris.
non pedes illa potest acies in bella uenire,
praeualide sed pugnat eques. tunc lancea duplex
iuniperum ferro ualidam suffigit acuto,
caetraque saepe leuis duro iacet horrida dorso
aut lateri suspensa cadit, substrictus at ipse
mucro fulmineus laeuo dependet ab armo.
quique Vadis tepidae messes bis tondet in anno
Maurus arans, bino perstringit et hordea culmo,
heu, furit in sicca Phoebi candentis harena.
quantus amor praedae! toleratur feruidus ardor

132 discinctique *Lachmann*: distunctique *T* **134** stragula *Petschenig*: fargula *T* **137** calcatur] calcantur *Mazzucchelli* plancta *T* **141** dux *Mazzucchelli* (*cf.* 188), *quod haesitans recepi*: dulce *T*: *nomen aliquod desideratur, quod Diggle in u.* 140 *restituere conatur* Iaudas *pro* iam audax *scribendo: sed in eo haereas quod in* 3.302, 7.277, 8.126 Iaudas *bacchium efficit: in* 4.634 Ialdas *traditur* **149** aurisitana *T* **152** sufficit *T* **153** caetraque *Mazzucchelli*: cetura *T* **156** tepidae *Mommsen*: tepide *T*: tepido *Bekker* **159** tolleratur *T*

sufferturque fames terrarum aestusque sitisque
Martis amore feri turpisque cupidine lucri.
iam fortis properans densos exercitus hostes
montibus in summis et collibus esse uidebat,
fumantesque locos flammis siluasque latentes
agmine condenso nullum monstrare cacumen.
omnia tecta latent. uox undique saeua per auras
indiscreta sonat. lucos siluasque sonoras
tempestate putes nimia ueniente moueri,
litore collisas frangentes aequoris undas.
hinc iuuenum clamor, fremitusque ardescit equorum
inde furens. tremulis ululatibus aethera matres
concutiunt. feruet trepido tunc terra tumultu.
pastorum ecce uenit fugiens e uallibus agmen
hostis ab aduentu. pecudum per prata balatus
consonat et densa puluis succrescit harena.
iam sonipes campis laxis currebat habenis,
primus et armentis praedam rapiebat abactis.
obuius ecce uenit saeuis de faucibus hostis
rarus, et in nulla comptus procedere turma
cernitur, aduersos nec poscere feruidus hostes,
sed tantum clamore furit. tum stragula crebris
motibus e siluis acies agitata requirit
auxilioque uocat Maurorum more cateruas.
conuolat ergo celer prima ad certamina Frexes
Marte leui, tantumque fugax armenta tuetur:

160 aestusque *Mazzucchelli*: extusque *T* **164** flamis *T* **165** mostrare *T* **167** indiscreta *Mazzucchelli*: indiserta *T* **168–9** *num structura horum uu. idonea sit et sensum reddat dubito: fort. lacuna post u.* 168 *statuenda est* **169** littere *T* frangentes *pro* se frangentes *ut uid. usurpatur: u. Petschenig, ALL* 3 (1886), 284–5, *Appel* 40 **170** hunc *T* fremmitus *T* **171** ullulatibus *T* **174** euentu *T* balantum *T* **177** abactis *Shackleton Bailey*: ab altis *T* **179** tarus rarus *T* **181** stragula *Petschenig*: fargula *T* **182** motibus *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 134): nutibus *T* et *T* **184** conuocat *T*

constans nam nullis acies componitur armis.
nunc tamen inceptum fuso est cum sanguine bellum.
Geisirith ille potens nam dux praecesserat agmen
ductoris iussu, sapiens et Amantius una,
hostiles temptare locos, perquirere ualles
et solito planare uias. nunc aggere celso
Romanae sistunt acies, gentesque nefandas
expectant oculis; magno quae ferre magistro
mente †gerunt† dubia. nequeunt tolerare tumultus
nec densos lustrare locos. quis cernere posset
milia tanta uirum? sic si lucusta sub astris
Austro flante cadit Libycos diffusa per agros
uere sub extremo, uel cum Notus aethere ab alto
in mare praecipitem magnoque a turbine raptam
ire iubet: dubiis horrescunt corda pauore
agricolis, segetes ne conterat horrida pestis,
neu uastet fructus teneros hortosque uirentes,
mollibus aut ramis florentem laedat oliuam.
iamque pedem retrahens ibat Romana iuuentus,
ductori responsa ferens. hanc proximus hostis
circumdat leuitate sua. iam dura subibant
agmina. conueniunt densi de montibus hostes,
faucibus e cunctis campos funduntur in omnes

186 constat *T* **187** nunc tamen *Goodyear* (*iam* nunc tandem *Shackleton Bailey*): non tamen *T* **188** Geisirith *Haupt*: gersirit *T*: Geisirich *Mazzucchelli* **190** tentare *T* perquire *T* **191** solito] solite *Bekker* nunc *Mommsen*: hunc *T*: huc *Mazzucchelli* **193** magno quae ferre *Mazzucchelli*: magnoque ferre *T*: magnoque referre *Partsch*: *de structura cf.* 1.273 nescitque miser quo flectere puppem **194** †gerunt] rogant *uel* agitant *Diggle* tollerare *T* **195** sternere *uel* scernere *T* **196** sic si *Partsch*: sub sic *T* sub astris] *u. L. Pschor, BPhW* (1911), 1206 **198** ether *T* **199** in mare] *u. Riedmüller* 13–14 **200** dubius *T* **201** neu *T, quod haud scio an retineri possit* **202** uastat *T* **203** uliuam *T* **205** ducturi *T* proximis *T* **206** dura *obscurum*: plura *Goodyear* (*u. Vig. Chr.* 16 [1962], 36): Maura *Diggle* **207** conueniunt *Lachmann*: cur ueniunt *T* denti *T* **208** e *Mommsen*: et *T*

Austur et, indomitis ardens quae fertur in armis,
Mutuniana manus. succedit fortis Ilaguas.
iamque sub hostiles acies transmissa cateruas
innumero currebat equo, turbatque premitque,
et magis atque magis densum stipatur in agmen
exuperatque uiros. ipsis artatur ab hastis
campus et ingenti quassatur terra tumultu.
sic, ubi compellunt currentia nubila uenti
murmure cum ualido, tum crebris ignibus ardet
nimbus et aduersa ueniens in fronte procella
influit exactis uasto cum pondere guttis
grandinis infandae: pluuiis uentisque subactus,
tristia summittens iam frigidus ora uiator
dentibus infremuit, uictus sic terga reflexit
et loca tuta petens siluis tectisque cucurrit.
non aliter Romanus eques iam uictus abibat
hoste premente graui. surgens licet inclita uirtus
fortia facta petat, nimius tamen imprimit hostis
conueniens. nec tela uiri nec spicula possunt
spargere lenta manu. solus uix sufficit ensis
pellere Marte uiros, clipeis uix sistere contra
uulnera sufficiunt. tristis tunc aethera clamor
pulsat; susceptis regemunt obstantia telis
scuta uirum. infandis agitatur uita periclis.
tunc Romana acies paulatim excedere pugna
nititur aduersosque reluctat prendere colles.
interea uelox placidas concusserat aures
nuntius, ingenti conturbans castra tumultu,

209 ardensque fertur inermis *T* **210** Mutuniana *tamquam e T Mazzucchelli*: muniniana *T*: *u. adn. ad u.* 116 **214** exipperatque *T* **217** con *T* tum (*uel* tunc) *Goodyear* (*cf.* 257): tot *T* crebris *Mazzucchelli* (*cf.* 258 scindentibus/scindentes): crebribus *T*: crebrius *Petschenig* ardet (*non* ardens) *T* **220** pluuis *T* **222** sic] sua *Kenney* **226** impremit hosti *T* **228** manus *T* **229** perellere *T* clipeis] clipei *Mazzucchelli, sed cf.* 461 *et* 8.386 **231** subsceptis *T* hostantia *T*

descendisse feros siluis et montibus hostes
innumeros, campos acies implesse nefandas,
obsessosque locos populis armisque coruscis,
iam potuisse duces tantae succumbere pugnae.
ilicet omnis eques campo decurrit aperto:
nam cunctos ciuilis amor pulsabat et ardor
ductorisque metus. compellit terga suorum
uoce uerendus agens: interdum pulsat et hasta
quos cessare uidet. populos excedere castris
imperat auxilioque suis succurrere dictat.
utque leues alas campis produxit apertis
praecessitque duces, illos per castra morantes
increpat et rauci sonitu conterritat aeris.
bucina saepe ciens tremulo gemit horrida cantu.
subsequitur crebris acies collecta maniplis.
ungula sidereos contristat puluere campos,
et solis pallescit honor radiosque micantes
colligit, oppositaque polus turbatur harena.
praecipites ueluti surgunt de montibus Euri
Aeoliis feruentque graues, uerruntque procellae
litus harenosum, tunc tristibus aera turbant
flatibus, aduersis scindentes nubila flabris:
sic campos acies densis Romana cateruis
turbat, et absentes puluis iam comprimit hostes.
cautus ab aduersa uenientes rupe Melangus
uidit, et ingenti turbans clamore cohortes
barbara signa dedit. paulatim linquere campos

237 distendisse *uel* discendisse *T* **238** implexe *T* **239** loccos *T* populi *T* **241** illicet *T* **244** interdum *Partsch*: inter *T* **247** alas *M. Manitius*: aquilas *T* **250** buccina *T* horida *T* **252** constristat pullere *T* **253** palescit *T* **254** turbatur *Mazzucchelli*: tardatur *T*: *obelum adhiberem, nisi tam clare* turbatur *suffragaretur* 6.483–4 (*fort. conferas etiam* 2.257, 6.458–9, 8.449–50), *nam multae emendandi uiae patent* **255** praecipites *Petschenig*: precettis *T* **256** Aeoliis *Mazzucchelli*: heulis *T* **257** turbat *T* **258** scindentibus *T*

incipiunt et tuta acies per castra recondunt.
at ueniens fortis, uallatus et agmine, ductor
montibus in summis astantes conspicit hostes,
incolumesque suos gaudens suscepit ouantes.
hinc, fera quae saeuis et tristia bella periclis
gesserat illa manus, referunt faucesque malignas.
praecipit ipse uiris fossas et castra locare
haud procul aduerso, nimium sed proximus, hoste.
perficiunt praecepta citi planumque per aequor
candida mox niueis figunt tentoria uelis.
hic Romana manus positis fortissima castris
per uarium discurrit opus. pars arma reponit
alta locis, pensat pharetras arcusque retendit,
arduaque excelsis sustentant uela columnis.
ordine configunt pratis in mollibus hastas
atque hastis solite per campos scuta reclinant,
loricasque graues et conos pellibus aptant
suppositis, glandes et cetera tela reponunt.
alipedes meritos pars altera colligit ardens,
pabula certa ferens. epulis uolat ille parandis
doctus, aena locans flammis alimenta ministrat.
hic gelidos fontes puteo rapit, atque per herbas
incuruos parat ille toros, et fercula ponit
cuncta locis aptans dapibus mundansque fluentis.

265 et] (forti)...ab *uel* in *Goodyear* (*cf.* 4.295–6) **268** feraque *T* et *Mazzucchelli*: non *T* **270** precepit *T* **271** *u. fort. corruptus et certe parum feliciter expressus* aut *T* hoste *falso T attribuunt*: hosti *T*, *coniecerat Mommsen* (*cf.* 7.312) **276** farettas *T* **277** excelsis sustentant *Partsch*: celis substentant *T* columpnis *T* *hic u. fort. post u.* 273 *traiiciendus est, hic enim uix idoneus uidetur, illic haud male sententiae accommodatus. u. in ima pagina traditur, quo magis suspiceris e loco suo errasse, sed fort.* tela *scribendum* (*cf.* 4.492 ardua tela), *quamquam* tela columnis sustentare *paene absurdum est* **278** configiunt *T* **281** clandes *T* **282** ardet *ut uid. T* **285** rapit atque *Mommsen*: raptatque *T*: parat atque *Diggle*: *fort.* capit atque (*cf. Sen. Phaed.* 520) **287** cuncta *Lachmann* (*cf.* 1.287 cunta/cuncta): conta *T*: compta *Mazzucchelli*

maximus interea curas sub pectore ductor
uoluebat diuersa mouens, gentesque locosque
captiuosque simul bellum quos gentibus Afros
miscuit et miseros praeda raptante subegit.
aestuat et curis iterumque iterumque uolutat,
quid faciat dubius. iam nunc committere pugnas
uirtus summa parat. pietas modo parcere dictat,
†quippe ne captiuos ullo discrimine quasset,
pro quibus arma mouet. sensus uigilanter oberrat
inter utrumque uolans: animus decernit et obstat.
pectore pugna furit: pietas occurrit et ira.
ac uelut agricola immistis cum sentibus arua
ferre uidens fruges, maerenti pectore curat
impiger infaustos agris conuellere sentes,
sed (mouet ipsa Ceres) pauitat damnumque repensat,
ne male dimissi perdant aut hordea uepres,
aut bene non pereant tristes cum frugibus herbae:
sic pater alternas pensabat pectore curas
omnia lance probans, animus quo pondere uergat
quidue gerat. nec stare libet nec dulce sedenti
colloquium: tacita geminat suspiria lingua.
dum curis agitur, pendens dum pectus anhelat,
surgit et in mediis mauult confligere castris,

fluctetis *T* **290–1** *explicauit Diggle, CQ s.n.* 18 (1968), 135 **292** extuat *T* curis] curas *Diggle, fort. recte* uoluctat *T* **295** ne captiuos ullo] ut captiuos nullo *Mazzucchelli*: ullo ne captiuos *Shackleton Bailey, uerborum ordine ualde insolito: nonnulli uocalem* e *in uoc.* ne *corripi putant, sed eiusmodi correptionem uix alibi in Corippi carminibus inuenias: possis aliam emendandi uiam temptare scribendo* (*a*) quippe haec (*sc.* uirtus) captiuos alio *uel* ne ullo, *uel* (*b*), *quod Diggle proposuit,* ne captiuos quippe ullo, *uel* (*c*), *nouissimum eiusdem inuentum,* quippe pauens ne captiuos [ullo]: *equidem uerum adhuc latere arbitror* **296–7** *sic distinxit Diggle, post* oberrat *priores* **297** bstat *T* **298** ira] irae *Petschenig, sed u. Appel* 60 **299** uelud *T* **301** infaustos *Bekker*: infaisstos (i *supra* o *scr.*) *T*: infestos *Mazzucchelli* **302** *sic distinxit Diggle* sed mouet] sic monet *dubitanter Petschenig*: ut monet *Mazzucchelli*: *et certe textus traditus non-nihil suspicionis mouere potest* **303** demissi *T* **310** confligere *pro* secum

itque reditque uias, animum corpusque fatigans.
hunc paribus curis flagrans comitatur euntem,
magnanimus ductoris honor nimiumque benignus
consiliique decus, lateri Ricinarius haerens.
hunc habet in saeuis fidum sociumque periclis,
et uirtute uirum et discreta mente leuamen.
illum etiam summis uicto Mauorte triumphis
tot nimios gaudet secum tolerasse labores
Martis et ad summam pariter uenisse coronam.
et tunc ergo comes curis non impar anhelis
ibat et alterno placidus sermone leuabat.
'nutat in angustis omni de parte periclis
sensus', ductor ait, 'curis et pectus anhelat,
dum mouet, in dubiis quae sit fortuna salutis.
maxima damna ferens rerum uictoria non est:
aut ea si pereant, pro quis ad proelia ueni,
quid lucrum uictoris erit? me namque fatigant
omnia mista malis. hinc damnum triste minantur,
hinc laudem differre uolunt, partosque triumphos
de nostris manibus iussa pietate retollunt.
captiui pereunt misti cum gentibus Afri,
si pugnare placet. quae nostri gloria facti,
si miseros †damus†? nullus iam uincitur hostis.
consule, quid moueam duri in discrimine belli,
atque gerenda refer.' placide haec Ricinarius heros
edidit et modice plana cum uoce locutus:

confligere, *ut uid., paulo insolentius usurpatur* **313** magnanimus *Petschenig*: magnanimum *T* **314** Ricinarius] *haec forma saepius in T traditur*, Recinarius *nonnumquam* **318** tolleraxe *T* **326** quis *fort. ex* quibus *mut. T* **328** hinc *uel* hic *T* **330** iussa *Petschenig*: missa *T* **333** †damus] damnat *Shackleton Bailey*: dabimus *Diggle*: demus *Mazzucchelli*: *malim* (ni)...saluat, *sed, ut opinor, uerum adhuc latet* **334** moueam *Petschenig*: moueat *T* **335** haec Ricinarius *Mazzucchelli*: aricinarius *T*: at Ricinarius *Petschenig* **336** et modice *Mommsen*: in modice *T*: in medio *Mazzucchelli* plana] plena *M. Manitius, sed cf.* 3.53, 215

'omnia dispensans iusto moderamine uirtus
haec summa est, haec sola placet, haec uincere gentes
ac pacare potest. praestat quod, maxime ductor,
uirtutem indomitam sancta pietate reuincis.
quidquid deinde geras, nostrae est uictoria partis:
sic ordo, sic cuncta docent. modo mittere duro
legatos opus est promissa pace tyranno.
captiuos reuocent. nostris discedat ab oris
ille furens Austur saeuae seu gentis Ilaguas.
principis ipse iugum solite sufferre coactus
subiecta ceruice uehat. si cesserit ille,
omnia salua fient. ignosces gentibus insons,
et placide dabitur nostris uictoria rebus.
at si fors tumidus steterit ceruice rebellis,
tunc armis superandus erit. nec paenitet umquam
pro miseris: si Marte cadant, peccata Iohannes
nulla feret. pietas animis illaesa manebit
certa tuis.' placuere duci consulta fidelis
iusta uiri, curisque pater resolutus ab illis
nunc uacat: alterna franguntur pectora cura.
consilium maturus agit, mandata superbo

337 dispensat *Excerpta Veronensia* iusto *Amann* (*cf.* 8.7, *Ou. met.* 2.67): misto *T* **339** ac *Bekker*: acque *T*: atque *Excerpta Veronensia* pacare *Goodyear* (*cf.* 343, 365, 371): placare *T*: placere *Excerpta Veronensia*: *uictoriam pacatio potius quam placatio sequi solet, et error scribae certe procliuior fuit post* placet *in u.* 338 **341** nostra *T* **344** reuocent *Partsch*: reuocet *T* **345** saeuae seu gentis *Mazzucchelli*: seue scu gentis (seu *in* scu *corr., ut uid., tum aliquid erasum*) *T*: saeuo sociatus *Partsch*: *de* seu *pro* et *usurpato cf.* 3.51 **350** tumidus] tumida *Mazzucchelli*: *malim* rebelli *pro* rebellis *scribere* **351** peniteat *T* **352** Marte] morte *Partsch tamquam e T* cadant] cadent *dubitanter Diggle*: *fort.* cadunt **354** certa *Petschenig*: cetta *T* **356** nunc *Diggle* (*coll.* 187, 7.56, 525): non *T*: *haec mutatio necessaria uidetur nisi* -que *in u.* 355 *pro* sed *usurpatur* (*quod uix puto, dissimilia enim sunt quae Housman protulit ad Man.* 1.877): *sensus est* 'illa cura iam uacat, alia statim inquietatur'
357 maturus agit *Diggle* (*coll.* 1.478 quantum/quantus, *contra metrum ut hic*): maturum alit *T*: maturum agit ⟨et⟩ *Petschenig*: maturum agitans *Goodyear*: *de aduerbiali adiectiui usu conferas e.g.* 1.162 soluunt uela citi *et Iust.* 1.96 corripuit

tunc iubet armigerum celerem perferre tyranno,
talibus atque docet: 'perfer mea dicta rebelli.
his monitis nostris aures contunde superbas.
dum gentes peccant, pietas Romana remittit,
cunctaque deletis donat delicta libellis.
perdere non properat quamcumque in proelia gentem,
paeniteant si bella tamen, si foedera rerum
subiecti ueniamque sibi pacemque requirant.
sed princeps clementer agens sic omnia mauult
esse sua, ut cunctos saluetque habeatque regatque,
subiectos releuans, frangens uirtute superbos.
non tua sollicitus teneat modo pectora terror
peccatis obstricta tuis. namque omnia prosunt,
si redeas, ueniamque tibi pacemque uolentes
ultro damus. discent quae sit Romana potestas
tot populi et quae sit pietas uirtusque regendi.
quae miserum fortuna tenet? nosterne fidelis
semper eras, nostris solitus gaudere triumphis,
tunc bene subiectus? quae te mala fata superbum
ad fera bella trahunt? tandem iam desere facta
turbidus in miseris quae exerces tristia terris.
quid iuuat, infelix, Romana lacessere signa?
quidue paras miseros tanta iactare ruina?
uincere nempe putas quascumque in saecula gentes
Romanas potuisse manus. nos Parthica regna,

festinus iter **360** hic monitus *T* **363** quacumque *T* **364** tamen *obscurum* rerum] *fort.* rursum **370** obstricte *T*, *quod defendit Petschenig coll.* 379, 395 (*addas* 7.184) **373** regendi] *fort.* regenti *uel* regentis (*cf.* 4.340, *at contra Iust.* 3.139) **377** ad fera *Mazzucchelli*: affera *T* **378** tristia *in margine T, fort.* taria *in textu* **381** nempe putas *ualde suspectum* (*u. adn. ad* 382) *et fort. obelis notandum*: non reputas (*uel* nempe scias: *cf.* 4.13 nomine scripta) *Goodyear* **382** potuisse *Diggle*: tu posse *T*: *uu.* 381–2 *nullum idoneum sensum praebent et* tu *in u.* 382 *ualde friget.* non reputas...potuisse *satis aptum sensum restituit, sed, cum* potuisse *paene certum uideatur, tot modis u.* 381 *corrigi potest ut quid uerissimum sit non appareat* Parthica *Mazzucchelli*: pertica *T*: *fort.* Persica

nos Lazos, Vnnos, Francosque Getasque domamus;
quaeque sub aethereo latum sparguntur in orbem
axe ferae gentes, nostris famulantur in aulis,
principe subque pio laeti iam Marte relicto
iussa ferunt suauique iugo sua colla reflectunt.
suscipe dicta citus, saluans gentesque tuosque.
non uelut imbelles nostrae mandata salutis
mittimus, aut fugimus pugnas pacemque rogamus.
captiuis uobisque timet uestraeque saluti
prospiciens miseris pietas, quae continet orbem.
haec, mihi magna, iubet perituris parcere castris:
propter captiuos ueniam donare licebit.
quodsi, dure, meis audes contraria dictis,
crastina bella para: cingens munimine fossas
funde pecus solitum, rapiendos construe muros,
balantum compone greges fetasque capellas
et toruis medios clamantes uultibus hircos.
non ariete cauas adducto spargere turres
est opus. abducto potius nudabimus hostes,
inter ouesque tuas aries praedabitur omnis,
et bene direptos ponemus prandia muros.
sculptilis ille, tuis cuius munimine castris
prospera danda canunt, disperso robore Gurzil
scinditur ardentesque palam mittetur ad ignes.
gentibus effusis campo quaeretur in illo
montibus et cunctis. quodquod Maurusia gessit

383 Lazos *Haupt*: laros *T* Vnnos *Partsch*: urmos *T*: Hunnos *Mazzucchelli* 386 sub quo *T* 393 *u. parum feliciter expressus et fort. corruptus* 395 dure] ferre *Mazzucchelli* 396 munime *T* 397 costrue *T* 398 ballantum *uel fort.* baflantum *T* 400 aducto *T* 401 abducto *Bekker*: aductos *T* 402 aries] acies *Bekker, haud male* (*u. CR s.n.* 16 [1968], 15) 403 bene *Bekker*: bone *T* 404 scultilis *T* monimine *T* 406 scinditur... mittetur] *temporum uariatio displicet, sed Corippo attribuenda est* (*cf. e.g.* 3.123–4) 408 quodquod *Mommsen*: quotquot *T*: quidquid *dubitanter Bekker, dist. post* impietas *posita*

impietas scelus, hoc tum iusto Marte piabit
nostra manus, calidos prosternens aequore truncos
uerticibus raptis. disces quod proelia possunt
nostra magis, miseros ensis dum uindicat Afros
et peritura cadunt dispersis agmina fossis.'
  uix ea fatus erat: missus montana terebat.
castra aduersa tenens media in tentoria transit
indubius sedemque feri petit inde tyranni.
umida nox caelo fulgentia sidera reddit
palantesque polo stellas. nam Cynthia cornu
iam uacuo, obscurae nec praebens lumina terrae,
aequore mersa fuit: mensis tenuauerat ignes.
sed non castra ducum noctis sensere tenebras:
lumina densa focis per campos clara relucent,
perque altos montes splendet contermina tellus
ignibus et densae radiant in nubila siluae.
quis caelum a terris illa discernere posset
nocte, ferens quae stella nitens, quae flamma fuisset?
omnia lumen erat. flammis hinc terra coruscat,
inde polus stellis. quotiens scintilla cucurrit
igne uolans, sidus labens in nocte putata est.
quisquis ab aduersis uidit tentoria campis
inscius, intremuit crescentia sidera credens
insolite esse polis. errauit nauita campis
aequoreis nullisque modis cognoscere signa

409 tum *Petschenig*: cum *T* **411** disces *Bekker*: discet *T* quod] quid *Diggle* (*coll.* 4.625, 7.127, *Iust.* 3.381, *sed propter* magis *hic locus dissimilis uidetur*) **414** terebat *Goodyear* (*cf. Iust.* 3.125 *et u. BICSL* 15 [1968], 71): tenebat *T*: petebat *Diggle*: *sane apud Corippum* teneo *idem quod* peto *ualere potest, ut fort. in u. seq. et* 4.300, *ueri similius in* 6.569, *certissime autem in* 8.262 *e coniectura Petschenig. sed hic de uerbi significatione non agitur* **418** palantesque *Mazzucchelli*: pallentesque *T* **419** obscuret *T* **420** equora *T* ignes] ignis *T* **429** labens *Bekker*: halens *in* balens *mut. T* **430** aduersis *Diggle*: auersis *T* teptoria *T* **431** inscius *T*, *Partsch*: istius *T attribuunt* **432** insoliti *T*

tunc ualuit cursusque reflexa puppe negauit.
peruigil insomnem miles Maurusque trahebat
armatus noctem. discurrens undique fossas
circuit, attonita sonitus explorat et aure
cuncta cauens, ne quis fraudes temptaret in usu
noctis et in dubiis inferret proelia castris.
discurrunt uicibusque suis tentoria seruant
et uicibus placidum ferrati pectore somnum
carpunt inque sinus flectentes colla reponunt.
hi clipeos, pharetras alii ceruicibus aptant
suppositas, hastasque tenent arcusque. sedentes
ensibus innixi uultus in pectore curuant.
somnus et auerso uix tangit lumina cornu
effugiens: iterumque caput iam iamque remittunt
nec releuare ualent, oculos clauduntque mouentque,
sollicitoque cadens quassatur pectore uertex.
dum uigilant uariantque uices cursuque laborant,
cetera iam somnos castris secura iuuentus
pectore carpebat placido. tantum improba Martis
facta urgent mentes: animos insomnia turbant
sollicitos uariasque ostendunt nocte figuras.
miles ut in tenero laxauit membra sopore,
rore nouo primus madidis mox irruit alis
somnus et effuso flauerunt pectora cornu,
castra aliena rapit celsis de montibus absens.

434 negauit *obscurum, sed cf.* 6.731 fumat equus cursusque negat **435** milex *T* **437** attonita *suspectum*: attenta *Diggle* (*coll.* 4.335–6 auribus...intentis, *Lucr.* 6.920, *Hor. serm.* 2.1.19): *uix similiter* attonitus *usurpatur* 4.405, 8.135, 210, *Iust.* 3.47, *St. Th.* 10.770–1 attonitis... auribus expolorat *T* **438** canens neu *T* **440** discurrit *T* **441** ferrati] *fort.* ferrato (*cf.* 4.492 *et u. TLL* 6.572.82 *sqq.*) **442** sinus *Mazzucchelli*: suis *T* **443** pharetras] pharetrasque *edd. post Bekker, tamquam e T* **445** innixis *T* pectore] pectora *Bekker* **446** auerso *Shackleton Bailey*: aduerso *T* curnu *T* **448** ualent *Mazzucchelli*: uolunt *T* **449** sollictoque *T* **452** tantum] tamen *Partsch* **453** urgent *Diggle*: gerunt *T* **454** obstendunt *T* **455** milex *T* **456** mox] uix *Bekker* **458** absens] ardens *dubitanter Diggle*

corpore dormit iners, animo tamen ille laborat
bella gerens, uincitque trahens aut uulnerat hostem,
aut uitat clipeo uenientia uulnera cautus
opposito. nunc diuiditur sensuque manuque,
nunc utrumque mouet. siluis bellare uidetur
ipse sibi, nam membra uacant languentia somno.
lumina saepe uident saeuum concurrere Martem,
lumina clausa uident certamen. it horridus ira,
uultque mouere manus: languescunt fessa sopore
membra uiri. quotiens excusso dextera ferro,
dum putat aduersum, socium ferit improba
pectus!
nec non in mediis acies Maurusia siluis
praescia iam saeuis agitatur in inuia fatis.
castra rapi uidet et somnos iam proflat amaros:
languet direptosque potest nec flere camelos
nec uindex surgit, totis sed currere campis
agmina fusa uidet frustraque attollere dextram,
ast alios sterni uariis per deuia fatis.
currere quisque uolet, languescunt membra timore
et somni grauitate ruunt. perterritat hostis
cuncta ferus, saeuum geminans in uiscera ferrum.
dum uitare parat uiolenti uulneris ictus,
coniugis excusso concussit uertice pectus.
eripitur tunc illa magis. nam praedo superbus
crinibus abstractam siluis rapiebat ab ipsis.
sic sibi quisque uidens quassantes pectora somnos
horrebant. diram referentes nocte quietem

461 clipeos *T* 465 saepe] saepta *Mommsen* 466 it *Lachmann*: et *T* 468 uiri *Lachmann*: uirum *T*, *fort. retinendum, si* languescunt *transitiue usurpatur* (*u. Petschenig, Studien* 12 *et ALL* 3 [1886], 157) excusso dextera ferro *mirum*: e. dextra lacerto *Diggle* (*coll.* 482, 5.125) 470 *post u.* 487 *traiecit Petschenig* 471 maurisia *T*, *et ita saepe* silius *T* 472 saeuis *Bekker*: suis *T* 473 sompnos *T* 474 languet *T* 476 dextra *T* 481 uitare *Petschenig*: utraque *T* 486 referentes *Mazzucchelli*: inferentes *T*

487 terrentur uisis, gaudent sed falsa fuisse,
470 et risere uiri, referentes proelia, somnum.
488 donauit miseris modicum sua gaudia tempus.

487 terrentur *Mazzucchelli*: horrentur *T*: horrescunt *Petschenig* uissis *uel* iussis *T* 488 domauit *T*

LIBER TERTIVS

AT DVCIS inuicti iactabant pectora curae,
sollicitusque suis nullum per membra soporem
accipit, et dulci non claudens lumina somno
peruigil in mediis disponit munia castris.
circumquaque duces uallantes agmine denso
consilium pariter summis de rebus habebant,
tractatu uario noctem sermone trahentes.
gaudia militiae referunt tristesque labores
quaeque Latinus agit uincens exercitus orbem,
nunc bene commissas referentes ordine pugnas,
nunc male gesta nouo memorantes bella dolore.
dum diuersa canunt ductor sic forte locutus:
'qualis in aduentu fuerat tunc Africa nostro,
o socii, saeuis esset dum maxima regnis
ultio missa dei, tristem quae rite tyrannum
Vandalicumque genus centeno perderet anno!
Geilamir infandus qua ui uexauerat Afros
perdideratque nocens, magnus quo tempore ductor
sub iuga Sidonias misit Belisarius arces,
principibus captum praesentans urbe tyrannum!
quam celeri cursu summis tot bella peracta
uiribus, aut quae digna uirum fortuna secuta est!
ibat in adductas densis exercitus umbras

LIBER TERTIVS *praescripsit Mazzucchelli* 1 pectore *T* 4 munia *Diggle* (*cf. e.g. Luc.* 5.8 belli per munia): lumina *T*: acumina *Petschenig* (*coll.* 6.233, 8.4): *cum sensui tum litteris satisfacit* munia, *sed si litteris consulere non uis* (*quippe cum* lumina *e u. superiore prorsus irrepsisse possit*), *sensui etiam satisfaciet* munera 5 circumquaque *Mazzucchelli*: circumperque *T*: circum proque *Petschenig* 9 quaeque *Diggle*: quasque *T* 17 qua ui *Shackleton Bailey* (*cf. Iust.* 1.256): quamuis *T* uessauerat afrox *T* 23 adductas] aductas *T*: obductas *Diggle*

arboribus, rapidi nec solis torridus ardor
militiae nocuit, feruens aestate perusta,
quamquam autumnus erat, Phoebi candentis et axe
tristia bella magis calida inferrentur harena.
nec minus et capto, facta iam pace, tyranno
laeta fuit. plenam Libyam cultamque reliqui,
inque statu proprio me discedente remansit
et melior (sum namque memor): fecunda, redundans
frugibus et fructus lumen fundentis oliuae
et latices laeti turgens referebat Iacchi.
pax erat alta locis. quae tanta insania belli?
quis furor exarsit miseris insanus in aruis?
quae mouet immerito quatiens Bellona flagello
innumeras gentes? uel quae succedit Erinys
et Phaethonteos commiscens gentibus ignes
omnia sic mergit, ualida labente ruina?
dic age, quisquis ades quaesiti temporis index.'
  Gentius egregius respondens uoce magistro,
ipse magister, ait: 'digno uenerande fauore,
rector summe ducum, nutantis destina terrae,
spes Libyae nostrique fauor uirtusque triumphi,
impia quae fuerit belli nascentis origo
nos latet, abstrusis penitus contecta latebris.
uester Caecilides illa de parte tribunus,
si iussus coepti referat discrimina belli,

dubitanter **25–7** *uu. parum feliciter expressi: post* nocuit *interpunxi ut e participio* feruens *pendere appareant uerba* quamquam autumnus erat. *tum uerba* Phoebi candentis...axe, *per* περίφρασιν *pro* aestate *usurpata, abl. comparationis partes agunt* (*sc. autumno bella magis tristia inferrentur quam aestate*). *sed quid sibi uelit ista* σκιατραφία *plane nescio* **26** auctumnus *T* cantentis *T* **30** descedente *T* **32** uliue *T* **34** alta] alma *Petschenig dubitanter* (*coll.* 331 6.169) **35** insonus *T* **36** immerito...flagello] immeritum...flagellum *Kenney* quotiens *T* **37** succedit] succendit *Goodyear olim* (*obstat* 8.136 discedit Erinys) **40** ades *Bekker*: es *T* **42** ipse *Lachmann*: isque *T* **46** abstrusis *Mazzucchelli*: abstructis *T*: *cf.* 177 contecta *Petschenig*: con-

cuncta docere potest: ciuis quippe omnia nouit
in patria commissa sua, gentesque locosque
auctoremque mali prisci seu temporis iram.'
  praecipitur placidis Liberatus dicere uerbis.
paruit ille celer, plana sic uoce locutus:
'nitor, summe ducum, causas narrare malorum
et iussis parere tuis. dum dicere tempto,
flamma nocens surgit, gelidus praecordia sanguis
turbat et attentae uix prodit fabula linguae.
praecipis ipse meos iterum me ferre labores,
dum refero saeuum quod pertulit Africa bellum.
sed quia celsa premunt dominantis iussa magistri,
hinc procul esto, dolor: magno iam uinceris ausu.
parendum est iussis humilique pauore sequendum.
  principio geminas iam senserat Africa pestes:
nunc iterum geminas sentit miseranda ruinas.
finibus in nostris orta est, quae creuit in orbe,
impietas. Guenfan miseris est tristis origo
Antala nascente fero. nam tempore prisco
pax erat in cunctis Libyae tutissima terris.
gaudebat miseranda nouis ornata coronis
Africa. nectebant flauis gestamen aristis
agricolae, solitoque rubens in palmite Bacchus
Paxque sua laetam fulgens ornabat oliua.
usque ad ter denos Antalae floruit annos
nascentis, nostrique potens pars maxima mundi
claruit, ut toto praefulgens Lucifer axe
stellarum flammas flamma meliore reuincit.

tenta *T* **49** ciuis *Petschenig*: cuius *T* **51** ira *T* **52** Liberatus *Bekker*: libratis *T* **53** plana *Petschenig*: plena *T*: *cf.* 2.336 **57** turbat] tardat *Hall* attentae *Mazzucchelli* (*e uoce* attinere *ducendum*): actente *T*: attonitae *Bekker, haud male* (*u. adn. ad* 2.437) **61** uinceris ausu *mirum:* uincere iussu *Goodyear*, uincere nisu *Diggle* (*cf.* 54) **62** -que *add. Bekker, om. T* **65** orbe] orbem *Bekker* **70** nectebat *T* **71** solitosque *T* **72** sua *Lachmann*: suam *T* uliua *T* **73** amtale *T* **74** nascentes *T*

quae dedit in nostris proles Guenfeia terris,
summe pater, capiti ipsorum generique reserua.
paruulus ille feris mox contigit ubera labris,
terribili monitu iam iam flammante Megaera
fama uolat metuenda canens. namque Ammonis ipse
templa petit simulata pater. tunc prolis iniquae
fata tremenda rogans mactat de more profano
horrida sacra Ioui, tristes et Apollinis aras
inde petens Phoebi tripodas laurusque requirit.
funditur horrendis sanguis maestissimus aris,
omnigenumque pecus mactat uittata sacerdos,
fata mouens: raptis primum quaesiuit in extis
inspiciens (series patuit longissima) fibras,
diraque perpetuis imponit uiscera flammis.
inde ferox rapitur, subito correpta furore
terribilis, mersosque simul per uiscera cultros
imprimit ipsa sibi. multus de corpore sanguis
influit, et crebro geminat cum uulnere ferrum.
erigit alta comas, tunc flammea lumina torquet
subsiliens, saltusque rotat flexusque malignos
corporis acta sui. rubor igneus inficit ora
numinis icta nota; ludunt ceruixque comaeque
inque umeros utrosque cadunt. praecordia raucis
flatibus alta sonant; miscentur murmura, uoces
tunc dubiae, plenumque agitant suspiria pectus.
non aliter primos surgens Vulcanus ad ignes

77 prole sgenfeia *ut uid. T* **82** templa...simulata] *pro* templa dei suppositicii *intellegit Goodyear, coll.* 8.301–2 inania...numina **83** tremenda *Diggle, Goodyear fere simul*: tenenda *T*: timenda (*cf.* 8.262) *uel* tegenda *uel* tacenda *Shackleton Bailey*: *etiam* uerenda *Diggle* **84** apolinis iras *T* **88** raptis] ruptis *Petschenig coll.* 5.459, *sed u. Vig. Christ.* 16 (1962), 37 quaesiuit *Mazzucchelli dubitanter*: que seuit *T*: quae saeuit *Mazzucchelli, Petschenig* **89** patuit *Bekker* (*coll.* 166): latuit *T* **90** diraque *Partsch*: duraque *T* **91** correpta *Mazzucchelli*: corrupta *T* **93** multus *Mazzucchelli*: nullus *T* **97** acta *Lachmann*: atta *T* **98** nota *Petschenig* (*coll.* 6.157): noto *T* comete *T*

follibus obductis tumidos concurrere uentos
arte mouet, flammasque ciens Eurosque sonantes
asperat, exhaustas renouans fornace procellas.
tunc mala fata canens dictis respondet iniquis:
'Vandalicas, Guenfan, pariter Libycasque ruinas
fata trahunt, Maurisque iugum frenosque resoluunt.
Antala crescente tuo furor omnis et ira
horribili miserum turbabunt lampade mundum.
flammea Tisiphone tortis saeuire chelydris
incipit, erexitque rigentes uertice crines
aera per uacuum. nigris infusa uenenis
ora madent, foedant oculis linguisque trisulcis
temperiem, diroque horrescunt tempora tabo.
sanguine Vandalico uideo decurrere riuos
montibus. en Libycas exurunt ignibus urbes!
en praedam exhaustis rapiunt ⟨raptam⟩que
reclaudunt!
cur tamen, o superi, tantum turbare paratis?
omnia mista simul. quid †multim† crescere Mauris?
en iterum pereunt. quid iuuit tempore paruo
uirtute indomita partam meruisse ruinam?

104 arte *Bekker*: arta *T* cient *T* Eurosque] aurasque *Partsch sat. Viadr.* 26 *sq.*, *coll. Verg. georg.* 4.171 (= *Aen.* 8.449; *conferas etiam Aen.* 11.863 aurasque sonantis), *sed potest ut Corippus eodem pacto* Euros *hic usurpet quo* Zephyris 6.272 **105** asperat, exhaustas *Diggle*: aspirat in exaustas *T*: spirat, inexhaustas *Mazzucchelli* renouans *Mazzucchelli*: transremouens *T* **106** mala fata *Bekker*: male facta *uel* farta *T* **107** guanfan *T* **108** iurgum *T* **109** antela *T* **110** lampede *T* **115** direque *ut uid. T* **118** rapiunt raptamque *Bekker*: rapiuntque *T*: *cf.* 159 reclaudunt] *de forma u. Appel* 24–5 **119** tamen *Goodyear*: tantum *T* rantum *T* **120** †multim] in ultima *Diggle* (*sc.* 'in culmen prosperitatis'): in altum *Goodyear* (*cf.* 137 surgit in altum): multum *Mazzucchelli* Mauris] Mauros *Petschenig* *est in promptu scribere* quid in ultima (*uel* in altum) crescere Mauros? *coll.* 4.60 quid cuncta referre? *nisi mauis sententiam* en iterum pereunt κατὰ παρένθεσιν *accipiendo uerbum* iuuit *cum infinitiuo* crescere *subaudire* (*sc.* quid . . . crescere . . . /—en iterum pereunt—, quid iuuit . . . /. . . meruisse ruinam?), *quod sane durius est* **121** *utrum* iuuit (*coni. Mazzucchelli*) *an* uiuit (*legit idem*) *in T incertum* **122** indomitam

hic leuat, hic perdet multas cum nomine gentes
infans, et uario rapiuntur tempora fato.
Africa namque suum factorem fessa rogabit,
quem colit ipsa deum, quem fas cognoscere dignos.
tunc Orientis opes Romani maximus auctor
nominis, heu, nostros mandat praesumptus in axes.
classibus ecce suis totum conterritat orbem.
iam puer indomitus subito pallore tremescit
classis in aduentu: iuga iam supportat anhelus:
pondera magna domant: ardet dirumpere uincla
indigna ceruice ferens, ruptisque catenis
en iterum bellare parat. concursus ad illum
ecce uenit, mundumque puer subuertere currit.
quid iuuat hic nimium perituras surgere gentes
orbis ab occasu? quid tantum surgit in altum
unde cadat rursus? nostris praesumptus ab aruis
en spoliis oneratus abit, tandemque reuersus
proluit, heu, nostro concretos sanguine campos!'
talia dicentis uultus in terga retorsit
concussa ceruice furor: subitoque tremescens
conticuit uastoque ad terram pondere fluxit,
et dubium murmur defessa per ora cucurrit.
sic, ubi lymphigeros deducit fistula tractus
aere cauo, liquidus dum currens funditur amnis
rauca sonans: placitum si fluxos sistere ductus,

parta *T* ruinam *uel* ruina *T* **123** leuat] lauat *in* luat (*non* leuat) *mutatum T* **124** rapiuntur] rapientur *Mazzucchelli dubitanter sed fort. recte, quamquam temporum uariatio a Corippo haud aliena est* (*cf. e.g.* 2.406). *hanc uariationem aliter sustuleris pro* et *scribendo* en (*quod coni. Mazzucchelli*) *uel* sic (*Goodyear*) **125** rogabat *T* **126** dignos *suspectum*: cunctos *Petschenig* (*coll. Iust.* 3.369): gentes *Diggle* **129** totum *in margine T, in textu rasura* **132** uincula *T* **134** bellare parat *Petschenig*: bella reparat *T* **135** subuertere *Mazzucchelli*: sed uertere *T* **138** *post* rursus *dist. Diggle, post* aruis *priores* **139** onoratus *T* **142** tremiscens *T* (*cf.* 1.288, 3.130) **144** ora *Petschenig*: ossa *T* cocurrit *T* **145–51** *uu. intellectu difficiles* **145** siculi *T* **147** fluxos] flexos *Petschenig olim*

obice contorto patulum celer arte magister
obstruit amnis iter, uertex truncatur aquarum
obicibus clausis, ad fontem refluit amnis,
et reliquus fessa transcurrit riuulus unda.
  responsis sublata nouis gaudetque siletque:
namque humilis gens illa fuit. tamen omnis in illum
spesque metusque coit: sacrum seruantque fouentque,
promissoque sibi fatorum munere gaudent.
  septimus et decimus nascentem sumpserat annus,
cum puer infaustis admouit bracchia furtis.
Cacus ut Herculeis cariturus luce lacertis
noctis itus metuendus init, raptumque retraxit
ductorem patremque gregis colloque leuauit
obnixus portatque furens et pergit in antrum.
strangulat inde premens constricto gutture pugno.
corruit ante pedes aries prostratus anheli,
laniferi spes una gregis. tunc ense reclauso
deripit astrictam magno cum pondere pellem.
uiscera nuda patent. frustis conciditur †altis
omne pecus, uerubusque trementes conserit artus.
uritur horrendum flamma torrente cadauer.
ignibus in mediis semiustum sorbet anhelans
intrepidus totumque fero consumpsit hiatu.
  tempore iam ex illo saeuis adulescere furtis
incipit obscurisque fauentes pascere praedis.
contrahit inde uiros secumque ad furta nefandus
in mediis tacitos exhortans ire tenebris

151 trascurrit *T* **154** fauentque *T* **156** sumpserat *Partsch*: senserat *T*: *Venant. Fortun.* 4.26.35 *confert Petschenig* **158** Cacus *Mazzucchelli*: cautus *T* **160** patrisque *T* **161** obnixus] obnixum *Hall* portatque *Bekker*: portansque *T* **162** guctere *T* **164** reclauso] *u. adn. ad* 118 **165** deripit *Petschenig*: diripit *T* **166** †altis] artis *Petschenig*: atris *Diggle* **169** ingnibus *T* **170** intrepidus *Goodyear*: et trepidus *T*: *u. BICSL* 15 (1968), 71 **171** adulescere] *fort. melius* adolescere **172** incepit *T* **173** seumque *T* *teste Mazzucchelli*, scumque *teste Partsch* nephandus *T*, *et ita saepe*

arte docet, totumque trahit iam raptor ouile
iamque armenta boum. celsisque abscondere praedam
montibus abstrusisque latebras quaerere saxis
et loca tuta parat. capta subsidere ualle
Vandalicasque latens audet temptare phalangas.
quantos ille duces, quantos truncauerat hostes
obsidione premens mediis in faucibus ense,
barbaricasque trahens peruerso numine turmas
impius in latis prostrauit cuspide campis!
iam tempus miseros fatis urgebat acerbis
regnaque centeno properans iam fregerat anno.
tunc primum in nostris urbes succendere terris
et populare casas et campis currere Frexes
coeperat, infensasque ausus committere pugnas.
inde mouens uires [tunc Naffur anhelus]
atque omni de plebe uiros, tunc Naffur anhelus
uicina de parte premit. nos linquere terras
et dulces terrore lares sors impia pulsat.
feruet praedo ferox: nullis iam uita salutis
certa locis. acti fatis urgemur iniquis.
tempore Vandalici perierunt gaudia regni
nostra simul. uersos miseris tunc flere penates
contigit et tutas indignis quaerere terras.
Hildimer infaustis gessit tunc proelia signis,

176 bouum *T* abscondere *Mazzucchelli*: ascendere *T* praedam *uel* praeda *T* **177** abstruxisque *T* **178** capta *in T legit Mazzucchelli, recte ut uid., sed nescio an litterae* pt *erasae sint* ('*litteras detersas* pt *ego legere nequiui' Partsch*): caeca *Diggle* **179** tentare phalanges *T* **184** urguebat *T, et sic fere semper* **188** infessasque *T* (*cf.* 1.55) **189** *uerba uncis inclusa deleuit Petschenig, eadem in u.* 190 *deleuerant priores* (*de corruptela cf.* 6.260–1): *ueri simile est mentionem hic fuisse gentis Ilaguas, quacum arte coniunguntur Naffur et Frexes* 7.383–4, 8.647–8: *adeo sensum supplebit* succedit fortis Ilaguas (*u.* 2.210) **190** *post* uiros *dist. Diggle* naffuga *T* **191** premit *in* fremit *mutatum T*: *cf.* 270 nos *Partsch*: hos *T* **195** *per* βραχυλογίαν, *ut uid., sensum uoluit exprimere* 'quo tempore periit regnum Vandalicum, eodem tempore nostra gaudia perierunt' **196** simul *Partsch*: semul *T*: *cf.* 302

insuetus conferre manum: non uiribus ullis
uinceret, aut tantis poterat concurrere signis.
illius aduerso rumpuntur stamina fato
montibus in mediis, casus qua terret iniquus:
saepe irata piis seruat Fortuna nocentes.
constiterant iam signa iugis siluisque superba:
desuper ab scopulis acies uallauerat hostem,
nec spes ulla fugae pressis, nec fidere turbae
nec uitam sperare fuit, nec sistere contra
iam poterant: tantum scopulis tardatur iniquis
illa manus. ruptis tegitur gens impia saxis,
uallibus et scissis muratus cingitur hostis.
siluarum in medio locus est nemorumque malignus,
undique praecisis munitus rupibus ingens.
arduus ipse licet summoque cacumine ductus
emineat, densisque tegantur saxa salictis,
per iuga siderei plano cum uertice campi
funduntur: uia nulla patet, uix semita, tortis
undique fracta uiis, celsi fastigia campi
sola capit. densa clauduntur deuia silua.
Hildimer ut saeptas uidit munimine fossas
atque in praecipiti, nullo iam tramite, pugnae
stare locos, saeuum timuit temptare periclum.
tunc acies propriis densas consistere signis
ipse iubet, saeptos dubius quo tendat in hostes.

199 ullis *Diggle*: illum *T*: *friget* uiribus *sine epitheto positum, nec facile* illum *ad Antalan refertur, praesertim cum in u.* 201 illius *ad Hildimer spectet. nempe tam ad bellandum insuetus fuit Hildimer ut ne maximis quidem copiis hostes uicturus esset; et imitatur uidelicet Corippus Verg. Aen.* 6.147–8 non uiribus ullis / uincere, nec duro poteris conuellere ferro **200** uinceret aut *Partsch*: uincere aut *T*: uincere nec *Mazzucchelli* **201** rompuntur rumpuntur *T* **202** qua *Diggle*: quid *T*: quia *Petschenig* **204** iam *Petschenig*: nam *T* **208** tardatur] artatur *Kenney* **214** tegantur *Partsch*: teguntur *T* salictis *Lachmann*: relictis *T* **215** plano *Bekker*: pleno *T* **218** densa...silua *Petschenig*: dens(a)e...silu(a)e *T* **219** nildimer *T* **223** quo] qua *Bekker, et ita saepius ubi T* quo *tradit corrigere temptat, sed ueri similius est*

omnia peruersis ueniunt contraria fatis.
axe premens medium Phoebus iam lampade caelum
feruidus omnis erat: siccis exarserat ardor
faucibus et nimius miseros commouerat aestus.
forte sitis quosdam gelidas deduxit ad undas.
post tergum rediere uiri: nam longius amnis
tunc aberat. plenos portabant fontibus utres
haud procul inde caua spectantes ualle ministri.
primus ut infaustas contingens Vandalus undas
laudauit cessasse sitim, tunc cetera cursu
ad latices iam turba coit: sic fata trahebant,
sic Fortuna nocens damnauerat agmina leto.
signifer ecce super mutandum credere signum
ausus de summis reduces contorsit habenas
montibus: hunc sequitur densis exercitus armis.
inuia rupta patent: quaerunt dum prendere cautes,
post tergum redeunt. fugientes credidit hostis
et summo de monte furit. perterruit omnes
casus et ille duces. raptantur signa retrorsum
uersa fuga. non campus erat quo currere posset
liber equus laxisque leuis transiret habenis.
per rupes scopulosque metu perque ardua montis
saxa cadunt seseque suo iam pondere mergunt.
fata premunt miseros, currens et territat hostis:
ardet et insequitur. cunctis de partibus ingens
turba cadit, seseque suis per pectora telis
transfodiunt. alii ueniunt in tela cadentum
praecipites, alios pondus ciuile repellit.
sic pariter turbata ruunt de montibus altis
agmina densa uirum. mistis uectator et armis

apud Corippum quo *nonnumquam idem atque* qua *ualere* (*u. Petschenig in indice p.* 254) **227** nimios *T* estas *T* **232** uandulus *T* **241** monte *Mazzucchelli*: more *T* furit *Petschenig*: fugit *T*: ruit *Haupt* **251** repellit *obscurum*: peremit *Goodyear dubitanter*: *cf.* 4.195 **253** uettador *T*

fortis equus, rapidi iactatus turbine cursus,
confluit et dominum uasto sub pondere frangit:
ceu glaucam ueniens grando destringit oliuam
arboris excutiens concusso uertice fructus,
tunc †preceps pariter ad terram pondere nimbi
et tener excutitur quassatus grandine ramus.
non uirtus inimica uiros, sed fata premebant
inuida, quae tantam properabant perdere gentem.
hinc acies confracta redit, regemque trementem,
annorum fessum numero casuque pauentem,
deicit, et sceptrum saeuo dedit inde tyranno.
tunc doluit princeps dirupto foedere regni,
tunc Libyam solitis quaesiuit Roma triumphis.
sed tamen in modico perierunt tempore cladis
multa satis: dirum senserunt omnia bellum.
namque inter geminas pressa est tunc Africa pestes:
hinc feruens bellum, spolians premit inde tyrannus.
subtrahit a miseris almae Fortuna salutis
praesidium mortemque alterno Marte minatur.
quem fugiant? qua parte cadant? praedantur ubique,
terror ubique uiris. saeuas sic tota per illas
maxima terrarum est Libye nudata rapinas,
ut perit in dubiis puppis, heu, naufraga uentis.
Poenorum has pestes solito miseratus ademit

256 glauca *T* **258** †preceps pariter] pariter praeceps *Mazzucchelli, fort. recte*: premitur *uel* rapitur praeceps *Shackleton Bailey*: pariter *retinendum esse opinor: scilicet sicut equus cum ipso domino pariter corruit, ita pariter cum oliuae fructibus ipse ramus ad terram excutitur. sed si* pariter *retinueris, necesse erit in u.* 259 et *eliminare, quod pro* etiam *esse positum haud credibile est: ergo pro* et *scripseris* heu, *ut coniecit Goodyear* (*u. CR s.n.* 18 [1968], 16), *uel fort.* en. *nimirum, si ita scripseris, abundabit* pondere nimbi . . . quassatus grandine; *sed his uix puto praeferendum esse quod coniecit Shackleton Bailey: nam si* oliua *pro subiecto uerbi* premitur (*uel* rapitur) *intelleges, nihil dicet hic uersus quod non sit dictum in uersu priore, si* ramus, *in uocabulorum cum abundantia tum ordine non-nihil offensionis inuenies* **261** inuidia *T* **263** annorum *Mazzucchelli*: armorum *T* casuque *Diggle*: casumque *T* **264** deiecit *T* **265** dirupti *T*

more pius princeps, Afris solacia fessis
summa ferens, uictorque malum deiecit utrumque,
Sidonios patres titulis melioribus augens.
uestra manus miseros mortis de faucibus Afros
eripuit fessisque iugum crudele retraxit.
Africa surrexit uestris erecta triumphis:
gaudia post luctus terrae donastis amicae,
dum premitis gentes, totum dum uincitis orbem.
intremuere feri uestra uirtute subacti
Maurorum tunc bella duces, tunc proelia quisque
uestra pauens alacer frenos et iura cucurrit
principis ultro pati. florens haec gaudia sensit
nostra decem tellus plenos laxata per annos,
et, quamuis fuerint fato pellente rebelles,
ante magis cecidit quam praedam tolleret hostis.
non †mentis consensit† tunc Africa bellum
te uigilante, pater. spectauit Leucada pugnas
uirtutemque tuam. pinguescunt sanguine campi,
ossibus albescunt, feriuntur uomere rapta
ex umeris capita et sparsi per gramina trunci
ense tuo. cunctis notum est quid gesseris illo
Marte, fauente deo. tantis signare tropaeis
quis potuit campos? ornasti, magne, decorans
et Solomoniacos auxisti saepe triumphos.
†aspice ille semul bellum temptauit Iaudas

278 morte *T* sollatia *T* 280 sidomos *T* 283 uestris *Mazzucchelli*: nostris *T* 284–6 *ita dist. Goodyear*: *plene post* 284, *leuius post* 285, *plene post* 286 *priores* 290 ducem *T* 292 preda *T* 293 non †mentis consensit] non iam mortificum sensit *Partsch*: non Martis uim, non sensit *Petschenig* 294 spettabit *T* 297 sparsa *T* 299 morte *T* 300 decorans] *ne temere emendes cf.* 5.368 lūto *et adn. ad* 8.36: *sed haud absurde* decore *Mazzucchelli* 302 †aspice] asper et *Mazzucchelli* (*displicet* et) semul] *inter* semel (*Mazzucchelli*) *et* simul (*Petschenig*: *cf.* 196) *in loco tam obscuro diiudicare uix ausim.* simul *fort. pro* hoc fere tempore *dictum intellegas, hoc est intra decem illos pacis annos* (*u.* 290): *certe intra hos annos Iaudas et Stutias tumultuati sunt* iudas *T*

et tulit: ante tamen campos quam uidit apertos
et mediis tremuit Romanos currere siluis.†
at Stutias orsus nostra de parte duellum.
haec rabies, haec ira fuit, haec addita rebus
cura nefanda piis: bellum ciuile reuixit.
tunc Carthago feras dirupto foedere praedas
sensit et infandum non aequo Marte periclum.
sed tamen hic celeri deuictus tempore cessit:
hunc Membressa suis uidit concurrere campis,
hunc eadem petiisse fugam, cum maximus hostes
fudisset modicis uictor Belisarius armis.
te quoque per medias uidit Victoria pugnas,
fortis et irruptis truncabas agmina castris
ense graui, similique uiros uirtute necabas
Germano spargente ferum uictumque tyrannum.
te Cellas Vatari miro spectabat amore,
te Autenti saeuos mactantem uiderat hostes.
tunc facta est nostrae requies pinguissima terrae.
non bellum, non praedo rapax, non miles auarus
rustica tecta subit, temptatur nulla supellex,
miles et in propriis laetatur sedibus insons.

303 et tulit] *suspectum* 304 et] *suspectum*: e *Diggle*: in *Petschenig* *quid dicere uelint uu.* 302–4 *haud perspicuum est. fort. Iaudas in monte Aurasio locatus* (*u. Procop. hist. bell.* 4.13.21–38, 19.5–20.20), *dum in campos apertos ob pugnandum descendere conatur, uiam inuenit a Romanis obsessam, qui siluas in inferiore monte positas praeoccupauerant: hunc sensum restituas scribendo* simul (*uel* semel) bellum temptauit Iaudas / et tulit (*sc.* bellum): ante tamen campos quam uidit apertos / e mediis tremuit Romanos currere siluis. *quamquam coniecturae* in *suffragatur u.* 419, *qui proelia ipsis in siluis iungi posse monet* 305 at] et *uel* tunc *Diggle* 306 rabies *Petschenig*: nobis *T* 307 nefandi *T* 309 eque *T* 310 deuicttus *T* 312 nunc *T* 313 modicis *Mommsen*: mediis *T* libelisarius *T* 315 agmine *T* 319 mattantes *T* 321 milex *T* 326 *post* 322 *transposuit Diggle, post* 323 *Petschenig: est ut u.* 326 *exciderit ob homoeoteleuton* temptatur 322 / laetatur 326, *de qua corruptelae ratione disserit Housman, praef. ad Lucanum, p.* xix (*u. etiam quae adnotauit Goodyear ad* [*Verg.*] *Cirin* 448–53) laetatur *Mazzucchelli* (*tamquam e T*): laetatus *T*

omnia plena bonis: Libyae pax tuta per orbem.
tunc fecunda Ceres, tunc laetus pampinus uuis,
pictaque gemmiferis arbor splendebat oliuis.
cultor in omni parte suas plantare nouellas
coeperat, et ductos iungens ad aratra iuuencos
arua serebat ouans, placidusque a monte canebat.
ausus et ad lunam laetus cantare uiator.
diues opum pax pinguis erat. mercator ubique
quisque canit. resonant securis carmina terris
dulcia uoxque leuis. gaudens hinc cantat arator,
inde uiator ouans. mulcebant ergo Camenae
et uariis hominum releuabant pectora musis.
libertas iam plena fuit, sed tempore paruo.
inuida sunt misero fatorum stamina mundo.
cur, Lachesis, hominum tenui pendentia filo
fata tenes? leuiter pellis: iam rumpitur orbis
. . . . . .
fortibus aut aeris referes ferrique catenis
. . . . . .
cuncta mouens terror premeret, non rumperet ira
. . . . . .
iamque nouas melior reparauerat Africa uires
. . . . . .
atque hominum uastare genus mundumque labantem
coeperat. his nostris ueniens feruebat in oris.
numquam audita fuit mortis tam tristis imago,
non orbis nouitate rudis, non tempore Pyrrhae.

323 Libyae *Mazzucchelli*: pluuie *T* **325** albor *T* **329** serebat] terebat *Diggle olim: confirmant qui de rebus rusticis plus sciunt quam ego non inauditum esse hominem semina serentem post aratrum spatiari* **333** uoxque leuis] uoce leui, *dist. mutata, Diggle dubitanter* **334** mlcebunt *T* **338–43** *ita disposuit Petschenig, uno tenore habet T* **339** *post* tenes *dist. Petschenig*: tenens *Mazzucchelli* pellis] uellis *Diggle* **343** labentem *T* **344** his *suspectum*: 'uidetur *is* scribendum et referendum ad uocabulum *morbus*, quod cum uersibus praecedentibus interiit' *Petschenig*: hinc *uel* hic *Diggle*

nam miseros monstris conturbans letifer annus
miscuerat superis manes, seseque uidebant
uulnera diuinis homines hausisse sagittis,
tum uarias pestes ima consurgere terra
aspectusque feros. iam nullus terror acerbis
mortibus: haud leto metuens sua lumina clausit,
aetas si qua ruit. lacrimis priuatur amaris
humanum genus, et plangentia lumina non sunt,
dum sibi quisque timet. nullus tunc reddidit ullum
funeris obsequium: sonuit non luctus in orbe,
non sponsus sponsam fleuit, non nupta maritum,
nulla parens natos doluit natiue parentem.
o male corda nouam nusquam plangentia mortem!
iustitium meruit, sed nullis lumina tectis
effundunt lacrimas: uilis mors omnibus illa.
iam Libycis uacuae cessabant ciuibus urbes;
rarus et in multis domibus uix unus oberrans
diuitias longa quaerebat lite parentis.
immeritus iam plenus opum, qui mille parentum
heres erat. non notus auis patrimonia, fructus,
argentum uestesque simul flauumque metallum
abstulit, et tantis impleuit praedia rebus
insaturus. magnis cumulata est arca sacellis,
et tamen ardor inops numquam satiatur auaris.
coniugiis caluere nouis, uiduasque potentes
accipiunt; nullis uirgo quaesita maritis:
coniugis ob nummos defuncti quaeritur uxor,

347 nam *Mazzucchelli*: non *T*: nunc *Diggle* (nunc *in* non *corruptum* 2.187, 356, 7.56, 525, *sed post* non...non *in u. superiore* nam *in* non *facillime abire potuit*) **349** uluenera *T* hausisse *Mazzucchelli*: auxisse *T* **350** ima *Petschenig*: una *T* **351** ferox *T* **352** martibus *T* **355** reddidit *Partsch*: reddit *T*: nullis...redditur *Mazzucchelli* **356** orbe *Petschenig*: urbe *T* **358** natos *ex* natum *mutatum T* **360** set *T* **361** illa] una *Shackleton Bailey* **362** Libycis] Libyes *Amann* (*de forma cf.* 275, 7.212) **368** prelia *T* **369** comulata *T* **370** auarus *T* **372** maritos *T* **373** defuncta *T*

uirginibus dos parua datur; sic tempore diro
nulla maritales curauit reddere luctus.
hinc fora cuncta patent, et tristes surgere lites
incipiunt. saeuit toto discordia mundo
iurgia saeua mouens. pietas omnino recessit.
iustitiam nullus compuncta mente secutus.
inde est quod miseris ira dictante flagella
omnipotens genitor, dilato tempore nullo,
addidit et lites cunctis iratus ademit.
erigit a nostris nascentem finibus hostem.
hic fratris mortem concussa mente dolebat,
sed uirtus non ulla fuit qua surgere posset.
dum tamen occultum conseruat pectore bellum,
militis innumeras fatum miserabile sensit
diminuisse manus. gentes non laesit amaras
Martis amica lues: metuens tamen ille cauebat
ne mala praedatae caperet contagia terrae.
ast ubi pulsa lues, Martis succedere feruor
coepit et infandas acies ad bella coegit.
misit ad extremas Libyae sitientis harenas,
sole ubi tellurem nimio siccauerat olim
fulmine deiectus Phaethon, populosque malignos
edocuit nostrisque impleuit cladibus aures.
iamque ferae gentes Libycum funduntur in axem.
raptor ubique furens per nostras currere terras
et uastare casas ignemque immittere tectis
incipit et flammis succendere feruidus urbes.
ut Solomon uidit tantum consurgere bellum,

374 sic *Petschenig*: si *T* **376** fora *Mommsen*: fera *T* **380** fragello *T* **383** eriget *T* a] *suspectum* (*si sanum, originem non separationem significabit*): in *Diggle*: a! *uel* ah! *Goodyear* (*coll.* 2.112) **386** ocultum *T* conseruat pectore *Petschenig*: conseruant pettora *T* **390** mala] male *Bekker* praedatae *Mazzucchelli*: prelate *T*: *cf.* 368 **394** sol *T* **396** nostrisque *Bekker*: nostrasque *T* aures *Petschenig* (*coll.* 8.67): oras *T* **399** causas *T*

Romanas acies cunctis de partibus actas
contrahit, aduersis properans concurrere fatis.
ilicet infausto mandatur pagina cursu,
et ruit ecce uolans, aequo non Marte coactus,
Maurorum ductor, miseri Solomonis amicus,
Romanis rebus nimium semperque fidelis
Cusina †Mastracianos secum† uiribus ingens.
qui Tripolis tunc ductor erat, conuenit et audax
Pelagius: sed gentiles durosque Mecales
secum ad bella trahens faustis non uiribus ibat:
Ifuraces fictos suscepit nescius artis.
mens obscura manet quotiens, Fortuna, minaris.
heu, Solomon miserande, tuis hos iungere castris
debueras. tractus uersis contraria fatis
semper agit: nullus poterit uitare quod instat.
ultima iamque dies nostras peruenerat oras:
iam Libyam minitans properabat perdere fatum.
congreditur mediis commiscens proelia siluis
impauidus fidensque suis. iam uicerat hostes,
iamque acies aduersa fugax auertere terga
coeperat acta metu, feruens iamque ipse per hostes
currit et euersas sequitur per deuia turmas:
cum subito dirupta fides. Fortuna retorsit

402 actus *T* **404** illicet *T* cursu] uersu *Amann* (*coll.* 4.12) **408** cosina *T* †Mastracianos secum] Mastracianis secum *Mazzucchelli*: Mazacianis secum *Petschenig* (*coll.* 6.450, 600): Massylis ad nos cum *Partsch* (*coll.* 4.510, 6.517): Mazaciis consaeptus *Diggle dubitanter* (*cf.* 6.517): *sed fort.* uiribus *non de militibus sed de ipsius Cusinae robore dicitur* (*cf.* 4.513): *de metro u. Petschenig in indice p.* 247, *et adn. ad* 6.514–15 **410** pellagius *T* **411** faustis *Petschenig*: festis *T*: *cf.* 1.580 **412** Ifuraces *Partsch*: infurices *in* infuraces *mutatum T* (*teste Partsch*) subscepit *T* **414–15** *utrum quod Ifuraces sibi coniunxerit, coniunxisse non debuerit, culpetur Solomon an quod coniunxisse debuerit, uinculo non satis arto coniunxerit, incertum est. si omnino non sibi coniunxisse debuit, interrogationis signum post* debueras *ponendum erit* (*sc.* num castris tuis hos iungere debueras?), *quod conicit Goodyear* **421** aduorsa *T* auertere *Diggle*: aduertere *T* **422** acta *Petschenig*: atque *T*

uultus retro suos. Lachesis tunc stamina rupit,
laesaque peruersas retulit Victoria pinnas.
inuenere suum tunc tristia fata ministrum.
Guntarith infelix nostrum conterruit agmen:
funditus hic potuit Romanas uertere uires.
non uictum Fortuna minax, non presserat hostis,
non metus acer agens: sed uertens mente maligna
signa refert fingitque fugam. quem uidit ut omnis
uersa cohors trepidum, sequitur campisque magistrum
deserit in mediis miscentem proelia fossis.
haec fors dura nouas tunc hostibus addidit iras
uirtutemque simul, nostris letumque metumque
obscenamque fugam, turpi quae perdere gentes
morte solet. sequitur densis iam fortior armis
hostis acerba furens. ipso impendente tumultu
occidit, heu, duris transfixo pectore telis
immeritus Solomon. tunc omnis uertitur ordo.
Martis more furens nullus iam rebus amicus
mansit, sed praedam rapiens per bella cucurrit
omnis amica manus. fleuit tunc tristis arator
disiunctos fugiens hostes rapuisse iuuencos.
tunc omnes periere domus, tunc cuncta supellex.
nec solus pauper casu concussus in illo
succubuit: diues pariter cum paupere mersus.
post Solomonis opes libertas facta rapinis,
nec pars ulla fuit belli secura maligni.
raptor ubique furens urbes succendit et agros.
nec seges aut arbor, flagrans quae soluitur igne,

425 latesis *T* **428** Guntarith *Haupt*: cunctarit *T* **429** uortere *T* **430** minas *T* presserat *Mazzucchelli*: presset *T*: pressit et *Petschenig* **432** fingitque *Bekker*: fugitque *T*: *cf.* 7.304–5 **434** miscentem *Bekker*: miscentes *T* **435** haec fors *Mazzucchelli*: nec forsan *T* **437** turpi quae *Bekker*: turque *T* **438** morte *Petschenig* (*coll.* 4.127): marte *T* **439** ipso] ipse *Bekker* **440** accidit *T* duris] diris *Diggle* **446** perere *T* **448** pariter *Mazzucchelli*: pauper *T* **449** liberta *T* **450** secuta *T*

sola perit: quae peste carent armenta peredit,
omnis et a dominis calcata est Africa Mauris.
pro dolor! in campis acies iam sistere nulla
nec potuit clausos miles defendere muros:
irascente deo traduntur cuncta rapinis.
perfidus et Stutias iterum per bella cucurrit
Antala dominante suo, meruitque tyrannus
omnia sub domino praedans discurrere Mauro.

453 caret *T* per eden *T* 456 milex *T*

LIBER QVARTVS

†ductor iacet† infandi nomen memorare tyranni
surgit ab internis conturbans ossa medullis
durior ecce dolor. confusa mente retardor
tot clades memorare ducum casusque meorum
atque meos. miles trepidos non fidus adegit
tradere signa malis. longum est narrare ruinam:
sed memorem certis bellorum crimina uerbis.
dux erat obsessae seruator Himerius urbis,
moenia clausa tuens et celsas milite turres.
e mediis miseros traxit fallacia muris
et Mauris seruire dedit. namque urbe sedenti
blandior infausto mandatur epistula uersu,
nomine scripta ducis, milesque Sinonius intrans
esse Iohannis ait. legimus mandata tyranni
credentes mandata ducis. nos saepe per illam
hortatur mediis, ceu dux, occurrere campis
et pariter sparsas Maurorum euertere fossas.
attollunt animos confusa mente tribuni.
signa mouenda damus. tacita uelocius aura
egreditur dux ipse simul, noctisque per umbram
currit eques sociis festinus iungere signa,

LIBER QVARTVS *praescripsit Mazzucchelli* 1 †ductor iacet] dum placet *Mazzucchelli, satis frigide*: haud placet *uel* displicet *Diggle, plenius post* tyranni *distinguens*: *uerum adhuc latet* 2 ossa] *fort.* ora (*cf.* 3.144 ora/ossa *et* 4.248 lumina conturbans lacrimis, *ubi de eadem re agitur*), *sed ea quae ex Vulgata protulit TLL* 4.808.63 *sqq. fort. textum traditum fulcire ualent* 5 milex trepidus *T* 8 obsessae *Bekker*: obsexus *T*: obsessus *Mazzucchelli* 11 urbe *Partsch*: urbi *T* 15 saepe] nempe *dubitanter Bekker* 16 seu *T* 18 at tollunt *T* 19 *insolentior locutio* signa mouenda damus *nonnihil suspicionis mouet, nam quod in* 6.263 signa mouenda canit *scripsit dissimile est et intellectu facilius* uelotius *T* auri *T* 21 signa *ex* signis *mut. T*

seque putant tardasse uiri. tunc ante cucurrit
impius ille Sinon gentesque dolosque parauit.
extulit igniuagos gelidis ut maestus ab undis
Phoebus equos, patuere doli. tunc signa tyranni
uidimus, heu miseri, nostris occurrere signis
et totis rabidos campis feruescere Mauros.
nos pauidum reuocare pedem: nam sistere contra
quis poterat? sequitur pauidas per prata cateruas
Antalas Stutiasque furens. uia nulla salutis,
et densus trepidos urgens circumuolat hostis.
mors erat ante oculos et opem fors dura negabat.
(o utinam medio iacuissent funera campo!
dedecus indignum nostris procul esset ab armis.)
ergo per extensos fugiens compellitur agros
currere fortis equus (crebro sonat ungula cornu)
atque ferus pauidos urget de montibus hostis.
ardua castra gerit campis Cebar addita apertis.
huc miseranda manus frenos deflexit equorum:
cum miseris tenuere equites castella tribunis,
dux erat et medius. nec nobis claudere portas
cura fuit. tutamus equos pugnaeque pedestri
cingimur et tectis uenientes pellimus hostes.
irruerant gemini turba coeunte tyranni
Laguatanque cohors et densis Naffur in armis.

22 cuccurrit *T* **23** parauit *Mazzucchelli*: putauit *T* **25** patueri *T* **27** capis *T* **31** circonuolat *T* **33–4** κατὰ παρένθεσιν *Goodyear, ut magis appareat quo* ergo (*u.* 38) *spectet* **34** deletus *T* **35–7** *post u.* 201 *transposuit Petschenig* (*u. adn. ad loc.*) **39** *sic distinxit Goodyear, puncto post* equus *priores: ceterum de* iamque *in u.* 40 *scribendo haud sine ratione cogites* **40** ferus *Petschenig* (*coll.* 104, 111–12): feris *T* montibus *Mazzucchelli*: moribus *T* hostis *Partsch*: hostes *T* **41** addita *Partsch*: addit *T* **43** miseris] maestis *Kenney* tenuere equites *Mommsen* (*cf.* 21, 42, 45 *et de rhythmo* 638): tenuere miles *T*: tenuit miles *Partsch, fort. recte* **44** dux erat *Mazzucchelli*: dixerat *T* **45** pugnaeque *Petschenig*: pugnaque *T* **46** tectis *Bekker*: tettis *T*: telis *Mazzucchelli* **47** coennte *T* **48** laguantaque *T*

tunc Stutias, saeuum fingens compescere bellum,
in medias acies stricto uolat igneus ense.
admonet arte feros campis desistere Mauros
et cohibet sumptas infandis uocibus iras.
discessere locis. stetit improbus aggere celso
ceu placidus, blandis nutantia pectora uerbis
impellens. at bella simul promittit et urget
hortaturque uiros uariis ad bella figuris.
nunc minitans, nunc blandus adest. terrore subacti
proiciunt sua tela uiri, genibusque tyranni
accurrunt celeres et amica uoce salutant.
in ducibus iam nulla salus. quid cuncta referre?
oramus ueniam: datur ilicet. egimus hostes
per uitam iurare suam: fecere. coacti
finximus infandis ueluti seruire tyrannis.
Iustiniana polis saeuis tunc tradita Mauris
sorte sub ancipiti. sociorum flectere mentes
post licuit per uerba mihi. Marturius una
consilio maturus erat. compellimus ambo
nutantes animos propriis se reddere signis.
assensere uiri castris †sensere† malignis.
paulatim temptare fugam. me noctis amicae
eripiunt trepidum turba comitante tenebrae,
perueniensque meas uidi cum coniuge sedes.
deserit infandos fugiens Marturius hostes.
post sequitur miles. uoluit quicumque, remansit.

52 iras *ex* aras *mut. ut uid. T* **55** at *Goodyear, distinctione mutata*: ad *T*: *priores post* bella *distinguunt: ut de repetitione* ad bella...ad bella *taceam, si textum traditum seruaueris in incerto manebit quid Stutias promittat. is autem (cf.* 57*) tum blanditur, tum bella minatur* **57** terrore *Mazzucchelli*: et errore *T* **60** in ducibus *Partsch*: iudicibus *T* quid cuncta referre] *cf.* 3.120 **61** illicet *T* **66** maturius *T* **69** †sensere] exire *L. Mueller (quo accepto malim punctum post* malignis *tollere, tum in u.* 70 et *ante* temptare *supplere)*: coepere *Amann, Voigt, puncto post* uiri *traiecto*: cessere *Petschenig, post* uiri *interpungens: cum* assensere *praecedat, litteris scrupulosius consulendum uix puto et eo magis rem diiudicari posse despero* **70** tentare *T* **72** perueniesque *T* **74** milex *T*

Iustiniana polis nocturnis panditur armis:
proditione pia ciuis patefecit amicus.
hic iuga non potuit saeui sufferre tyranni.
signa tamen clausis seruabant publica muris,
nec potuit quisquam, campo congressus aperto,
hostilem temptare manum, nec credere ductor
iam uoluit sociis Stutia uiuente maligno.
Africa dum tantis urgetur fessa periclis,
Ariobindeis fulserunt aequora proris.
aduentu stupuere ducis: gens territa cessit
Laguatan terris. utinam non ille penates
Poenorum uidisset iners! tunc Africa clades
persensit grauiore malo saeuasque rapinas
inter utrumque ducem. nescit commissa potestas
aequales sufferre duos: consortis amicum
saecula nulla ferunt. sic nos exempla priorum
ipsa docent. primi sequitur pes mota secundus
crura pedis, ritum capitis sua membra sequuntur,
et proprii generis fructum dant arbore rami:
mundus adhuc rudis et paruis uix laetus aristis
non potuit portare duos, non maxima rerum
Roma, nouos proprio quae sanxit sanguine muros.
aemula diuiditur confusa mente uoluntas,
despiciensque parem discors permansit uterque.
diuiditur geminas inter res publica partes:
quisque suos tenuere duces. dumque ille superbus
se primum esse putat, non se tamen ille secundum,
Africa barbaricis planxit nudata rapinis.

76 prodictione piam *T* 77 suffere *T* 80 tentare *T* 81 sociis *Partsch*: sotios *T* 82 urguetur *T* 83 Ariobindeis *Lachmann*: ariob indis *T* 85 languantan *T* 86 iners *fort. cum sequentibus coniungendum, ut Diggle admonuit* (*cf.* 244) 92 clura *T* ritum *suspectum* (*haud similiter Iust.* 4.196 rituque regendi): nutum *uel* motum *Goodyear*: monitum (*coll. Iust.* 3.265) *uel* regimen (*coll. Iust.* 2.187–9) *Diggle* secuntur *T* 94 ad hunc *T* uix *Bekker*: mox *T* 96 romano uos proprio quem sunxit *T*

ductorum iussu, merito fortisque Iohannis
temptauere feros aequis non partibus hostes,
sed uicti petiere fugam: discordia mentis
uicit amara uiros. rursus dux ipse Iohannes
signa mouens densos uadit moriturus in hostes
confisus uirtute sua, fortesque tribunos
secum ad bella trahens tantis concurrere monstris
non timuit. durae contempsit uulnera mortis
pro patria contentus amor. persensit ut hostis
aduentum properare feri, non segnior ille
sponte petit mortem. campis sua signa locauit
et sociis sic fretus ait: 'contemnere uitam
pro patria, haec est uita magis. mors lege Tonantis
humano lata est generi nec praeterit ullum:
nam ueniet quocumque modo. sed mortis honestae
summus honor summusque fauor dulcisque cupido est.
hostis adest, socii. quotiens fugiemus amicum
Martis opus? quotiens fugitiuos rideat hostis
imbellesque putet? nunc est temptare quod instat,
nunc uirtutis opus. semper mihi cognita uirtus
uestra, uiri, semperque fides. consurgite, ciues
Romani, pro laude pii, gentesque superbas
frangite. iam tantum ducibus remouete pudorem.
fac nos uelle fugam: fugitiuos conterit hostis
feminea nunc morte uiros. conuertite mentes,

104 faros *T* **106** amara *Petschenig*: amare *T* **107** uadit *Partsch*: uidit *T* **109** secum *Mazzucchelli*: sotii *T* **110** contenxit *T* **111** hostes *T* **114** sociis] sotios *T* contempnere *T* **117** nam] *paene malim* iam **118** honor (*non* honos) *T* **119** amicum *suspectum: sic enim Tyrtaeus uel Scipio milites cohortabatur, sed hic discordes et iam profligatos adloquitur*: amici *Diggle* (*coll.* 7.120): auitum *uel* amarum *Goodyear* **120** mortis *T* fugittiuos *T* **121** inbellesque *T*, *fort. retinendum* quod instat *Diggle* (*coll.* 3.416 nullus poterit uitare quod instat): quid instar *T*: quid instat *Mazzucchelli* **126** fugittiuos *T* **127** nunc *suspectum*: ceu (*cf. e.g.* 16, 54, 155, 395) *uel fort.* tunc *Goodyear*: nunc *aut abundat aut, si de futuro tempore poeta cogitat* (*quod* fac nos uelle fugam *indicare uidetur*), *paene sensu caret, nam ei loci* (*e.g.* 6.496) *ubi*

et procul a nostris discedat dedecus umbris.
o utinam ferus ille meis occurreret armis
nunc Stutias, ipsumque mihi fortuna dedisset!
aut simul alterno patuissent pectora ferro
et raperet fors saeua duos, aut corpus arundo
uulnere letali fixisset saeua tyranni.
uel mecum pariter, si sic mea fata minantur,
crimine ciuilis careat res publica belli.'
  dum monet ille uiros, inimicis improba signis
ecce acies Massyla ruit ripisque propinqui
fluminis arte doli longo stetit ordine compta.
tunc primum uolucres pugnam mouere sagittae:
impia pennato figuntur corpora ferro.
trans fluuium cedens acies inimica retrorsum
flexit equos: sequitur, densis et flumina telis
perrumpit leuitate sua. non ille periclum,
non mortem metuens iter irremeabile transit
inuaditque uiros. ueluti uastator acerbus
diripiens armenta leo taurosque feroces
hunc fugat, hunc mactat: currit dispersus ubique
grex pauitans pastorque fugax: furit ille cruentis
dentibus et latos frangit manditque per agros:
Massylas acies sic dux uirtute Iohannes
turbabat, mediis prosternens funera campis.
hunc imitata cohors gladiis fugitiua perurget
agmina transfodiens. uolat igneus aequore toto
cum sociis dux ipse furens Maurosque fugaces
persequitur ceu uictor ouans. iam sanguine multo
arma calent: rubrum gestat iam dextera ferrum

nunc *idem quod* tunc *ualet huc referendi non sunt: sententia haud dissimilis in* 6.621–3 *inuenitur* **128** dedicus *T* **131** simul *Bekker*: semul *T* **136** monet *uel fort.* mouet *T* **137** massilla *T* **139** sagiptae *T*, *fort. in* -a *mut.* **143** perrumpit *Bekker*: prorumpit *T* **152** imita *T* gladiis *Bekker*: gelidus *T* fugittiua perurguet *T*

pugnax militis atque ducis. pro sortis iniquae
triste nefas! o grande malum! iam cesserat hostis
uictus, et aduersas passim per prata cateruas
sternebat Romanus eques uictorque necabat,
cum subito Stutias mediis e uallibus atrox
signa mouens inimica ruit, crimenque Latini
nominis Hermogenes pariter Taurusque feruntur.
hos sequitur Romana manus, non nostra, rebelles.
tunc iterum miseris pariter concurrere telis
et bellum ciuile datum est. cognata petuntur
pectora, cognatis funduntur uiscera dextris.
magnanimus Stutiae cognouit signa Iohannes
primus, et inflexo contra stetit acrior arcu.
at socii petiere fugam faciemque furentis
nec potuere pati. neruo tamen ille sagittam
imposuit ductamque graui uirtute remisit.
perque femur duri transiuit arundo tyranni,
confringens os pulsa feri, mollesque medullas
contigit, et mersae rubuerunt sanguine pinnae.
emicat inde cruor uestesque aspergit eriles.
saucius at Stutias, letali uulnere uictus,
flexit equum post terga fugax. hunc morte cadentem
suscipiunt socii densaque sub arbore ponunt.
respiciens uictor socios per prata fugaces
uidit, et immensus duris dolor ossibus arsit.
tunc tristis casumque dolens sic uoce secutus:
'quem fugitis, socii? uestra est uictoria, ciues.
iam Stutias nostra confixus arundine bellum
deseruit, prostratus humi. conuertite signa.

161 et *T* **166** latum *T* **170** at *Bekker*: ac *T* **172** graui uirtute *Petschenig*: grauitate *T* **173** duri] durum *Mommsen* (*cf.* 181): diri *Goodyear* (*cf.* 161, 174) **176** eriles (*non* heriles) *T* **179** subscipiunt *T* **182** cauumque *T* sic *Partsch*: se *T*: est *Mazzucchelli* **184** confexus *ut uid. T*

quo ruitis? quo uos fatum miserabile ducit?
heu, uirtus Romana, peris!' sic uocibus ille
culpabat pauidas fatorum sorte cateruas.
sed nullus post terga redit. Maurusia uirtus
persequitur trepidosque super tot milia currunt.
  alueus amnis erat mediis praeruptus in aruis,
utraque cognatae dirimens confinia terrae.
incidit hic fugitiua manus mortisque pauore
per ripas fossasque cadit. miserabile letum
nascitur. heu, miseros pondus ciuile perurget
hostilisque metus. multos in tela cadentum
impetus ipse dedit, propriis modo pectora contis
transfodiunt, dominumque super crepitante ruina
fortis equus ueniens immani pondere frangit.
sic periit miseranda manus uictique tribuni.
dux simul * * * * * * * * * *
ereptus †medius† felici morte Iohannes
occubuit: fastus domini non pertulit hostis
sorte pari, enses nec timuit captiuus eriles.
* * * * * * * Marturius illis

186 quo *uel fort.* quod *T* (*loco altero*): *haud scio an* quod *recipi possit* 191 medius *T* 193 fugittiua *T* 195 perurguet *T* 201 *sqq. u.* 201 *in hunc modum tradit T*: dux simul marturius illis *******: *post* dux simul *uu.* 35–7 *transposuit Petschenig, recte ut uidetur, nam mentio mortis Iohannis in uu.* 34 *sqq. absurda est, hic autem, ut uidit Mazzucchelli, ualde desideratur* (*cf.* 219–20, 382). *cum autem non appareat cur hi uu. exciderint, cum u.* 201 *truncatus maneat, cum denique haud leuis textus mutatio necessaria sit ut huic loco uu. accommodentur, fateor mihi uix persuasum esse Petschenig ex omni parte uerum inuenisse. sed cum melior huius aenigmatis solutio praesto non sit, dubitanter traiectionem uu.* 35–7 *recepi. ceterum in eo Petschenig textum suum argumentis satis firmasse non puto quod u.* 35 *cum initio u.* 201 *hoc modo coniungit*: dux simul ereptus [medius] felici morte Iohannes. *itaque in lacuna inter* dux simul *et* Marturius illis *uu.* 35–7 *posui, in medio relinquens quo modo cum antecedentibus sequentibusue coniungantur* 35 ereptus *Petschenig*: erectus *uel* erettus *T* †medius] *del. Petschenig*: *fort.* medio *uel* mediis morte *Petschenig*: marte *T* 37 *u. certe incomptus, fort. corruptus: num sensui satisfaciat* sorte pari *aut metro* sorte pari enses nec *iure dubites, sed de sententia, cum lacuna in u.* 201 *praecedat, nihil pro certo affirmauerim* 201 illis] illic *dubi-*

uix potuit temptare fugam. moriturus in hostes
cum parua ruit ille manu. fortuna salutem
praestitit audenti duraque e morte leuauit.
interea Stutias anima fugiente dolebat.
paenituit bellasse ferum. suspiria ducit
cum gemitu seseque dolens sic increpat ipse:
'quae mihi bellandi fuerat tam dira uoluptas?
cur rerum ingratus domino numquamque fidelis
infelix uirtute mea? modo paenitet ista,
dum miserum, mors saeua, trahis. reddam,
improba, poenas
quas merui. furiis socius Catilina furentis
exagitatus adest. uideo iam Tartara findi
flammarumque globos et dira incendia uolui.
perfidiae meritum cum durae crimine mortis
haec mihi bella ferunt. doleant caueantque Latini
has poenas rebusque fidem dominisque reseruent.'
dixit, et infelicem animam mors impia clausit.
occidit ut Stutias, quamquam ducis esset acerbus
morte dolor populo, Romanis crescere uirtus
coeperat et campos acies iam nostra petebat.
Guntarith en iterum peruersa mente malignus,

tanter Petschenig **202** tentare *T* muriturus *T* **206** bellaxe *T* **207** gemitum *T* **208** fueras *T* **212** catelina *T* furentis] cruentis *Mazzucchelli, fort. recte* **213** findi *Petschenig* (*coll.* 6.135): fundo *T* **214** dura *T* **215** *u. perquam obscurus, nam quid sit* durae (*uel* dirae *Petschenig dubitanter*) crimen mortis *nemo adhuc explicauit, certe non explicat u.* 110 durae contempsit uulnera mortis: cum dignae *Diggle* (*iam* condignae *Goodyear*): *cf. quod de eodem Stutia dicit in uu.* 434–5 tardius ille licet, digna sed morte peremptus / occubuit crimenque simul poenasque resumpsit, *quamquam horum quoque uu. explicatio difficilior est* **216** haec *Petschenig*: hoc *T* doleant *ualde suspectum, nam Stutiam tanta paenitentia commotum depingit poeta ut aptius gaudium quam dolorem mortem suam consecuturum esse optet*: laudent *Goodyear* (*u. CR s.n.* 16 [1968], 16): uideant *Diggle* (*cf. Verg. Aen.* 12.15 sedeant spectentque Latini). *sed, ut Diggle admonuit, e textu tradito sensum fort. extorqueas* 'doleant se tantum deliquisse et poenas caueant' **218** clausit *uel* clusit *T* (*legere uix potui*) **222** gyuntarich *T*

perfidus, infelix, atrox, insulsus, adulter,
praedo, homicida, rapax, bellorum pessimus auctor,
ductorem incautum crudelibus occupat armis
oppressumque dolo rapuit iuransque fefellit.
principis haud illum tanti reuerentia mouit,
sumere nec timuit bellum nomenque tyranni.
quas Tyrii clades, quae saeua pericula passi!
sub gladio iacuere graui, sed tempore paruo:
abbreuiata dies infanda et pessima regni est.
nam pater ille bonus summis Athanasius Afros
consiliis media rapuit de caede maligni.
hic potuit Libyam Romanis reddere fastis
solus et infestum leto damnare tyrannum.
Armenius tanti fuerat tunc ille minister
consilii. hunc placidus cana grauitate coegit
immitem mactare uirum. temptare periclum
non timuit genitor pro libertate senilis.
Guntarith infelix, cupiens fera regna tenere,
Armenios enses saeua inter pocula sensit
et male consessas maculauit sanguine mensas.
Africa per tantas periens non ulta rapinas
sic mersa est. te exspectat inops. succurre gementi:
namque potes, uirtusque tibi iam nota per orbem est,

223 insulsus] *tam leue opprobrium paene ineptum hoc loco uidetur* (*sed* infelix *quoque paulo frigidius posuit*): iniustus *Goodyear* (*cf.* 431): insanus *Diggle* (*coll.* 425) **226** obpressumque *T* **227** aut *T* **231** abbreuiata *Partsch*: alii breuiata *T*: nam breuiata *Mazzucchelli* **234** fastis] fatis *Petschenig, fort. recte: confert* 6.390 Romanis addita fatis, *sed hoc dissimile uidetur* (*u. Vig. Chr.* 16 [1962], 38, *ubi textum traditum explicare conatus sum*) **235** damnare *Mazzucchelli*: clamare *T* **238** periclum *Petschenig*: periclis *T* **239** senilis *Petschenig*: senili *T* **242** male consessas *Mazzucchelli*: male con fessas (*uel* confessas) *T*: madido festas *Partsch* (*coll.* 427, 5.325): *Mazzucchellii coniecturam has maxime ob causas praetuli, quod leuissimam textus mutationem requirit, quod sensum praebet optime huic loco congruentem* (*cf.* 240 infelix *et* 241 saeua), *quod locutio, audax sane et insolita, ex aliqua saltem parte, ut uidit Petschenig, confirmatur aliis locutionibus uergente Latinitate haud inusitatis, e.g.* sedere equum *et similia* (*u. Löfstedt, syntactica* 1.241) **244** sccurre *T*

et uigilant sensus et claris dextera factis.'
  talia commemorans referebat bella tribunus
lumina conturbans lacrimis, Libycasque ruinas
fataque cuncta ducum luctu deflebat amaro.
ingemuit ductor concussa mente benignus.
congemuere duces: animis in proelia surgunt
indomitis. dolor atque pudor fera corda fatigat.
tunc maculis tinxere genas, pallentque rubentque,
nec latet ore furor. cunctantem surgere lucem
iam cupiunt tardumque iubar noctemque queruntur.
  caerula sulcabat dirumpens luce corusca
Phoebus et errantes radios per nubila uibrans
lumina subtremulis spargebat lampadis undis,
surgebatque dies miseris gratissimus Afris.
iamque duces, uariis turbantes uocibus agmen,
urgebant fortesque uiros clarosque tribunos.
quisque suos hortatur agens. his castra mouere,
arma parare iubent, iussa spectare magistri.
signa ferunt ornantque uiri gaudentque tuentes
prospera discussis ludentia flamina uelis.
at pater exsurgens compuncta mente Iohannes,
corde pio, genibus nixis et poplite flexo,
suppliciter geminas tendens cum lumine palmas,
ore canens haec uerba refert: 'tibi gloria, Christe,
summe parens, hominum linguis et pectore puro

246 uigilant] uigilans *Petschenig* (*quo recepto fort. melius esset* uigilans *et* sensus *inter se transponere*): uigiles *Diggle*: *textum traditum dubitanter seruaui, in hunc modum intellegens*: uigilant sensus et ⟨uigilat⟩ dextera **254** lates *T* **255** noctemque queruntur *Haupt*: nottemque requirunt *T*: Martemque requirunt *Partsch*: *luculentam Hauptii coniecturam iniuria spreuit Petschenig: quasi per zeugma dicit eos queri tardum esse aduentum iubaris et ex contrario tardum esse discessum noctis* **258** subtremulis *Mommsen*: sub tremulis *T, quod defendit Appel* 61, *qui hic ablatiuum pro accusatiuo usurpari putat, ut e.g. Iust.* 1.63 lampedes *ut uid. T* **261** urguebant *T* **263** parere *T* iussa spectare] *u. adn. ad* 6.582 **267** nixis] fixis *Diggle* (*coll.* 7.344 *et TLL* 6.711.6 *sqq.*) **270** *post* parens *dist. Schenkl, post* hominum

rite datur, laudesque libens gratesque resoluo.
non alium laudare uolo. tu conditor orbis,
tu gentes et bella domas, tu conteris arma
impia, tu nostris solitus succurrere rebus.
aspice succensas duris a gentibus urbes,
omnipotens, agrosque uide. iam nullus arator
arua colit: lacrimas nullus per templa sacerdos
pro populo iam ferre potest. nam montibus omnes
uincula dura ferunt palmis post terga reuinctis.
aspice, sancte pater, nec iam tua fulmina cessent.
sub nostris pedibus Maurorum sterne cateruas,
eripe captiuos saeuis a gentibus Afros,
Romanosque tuos solite miseratus alumnos
cerne pius, nostrosque fauens fac gaudia luctus.'
haec memorans lacrimis siccas infundit harenas.
quippe dolor pietasque mouent mentemque benignam
conturbant densisque agitant singultibus artus.
ut bene complacitis consummans omnia uerbis
conticuit, tunc surgit ouans riuosque fluentes
luminibus tergens placidis iam uultibus heros
respicit armatasque iubet properare cohortes.
ipse capit tumulum, quo summus et altior astans
consilio cunctos releuaret more ministros.

priores **278** pro populo *Bekker*: populo *T* montibus *Petschenig* (*coll.* 304, 319, 2.414): noctibus *T* **279** reuinctis *Partsch*: reuicti *T*: (palmas)... reuincti *Mazzucchelli, fort. recte* (*cf. Verg. Aen.* 2.57 manus...post terga reuinctum) **280** sancte *Mazzucchelli*: tanta *T* **281** sterne *Mazzucchelli*: externa *T* **284** nostrosque *Petschenig*: nostrisque *T* **286** mentemque benignam *Goodyear*: mentesque benignas *T*: *cf. Verg. Aen.* 1.304 mentemque benignam: *hic de Iohanne tantum agi uidetur, non de exercitu. ceterum* mentes *hic de uno usurpari uix credere possum, praesertim cum hunc usum nec in uniuersum nec sine dubio confirment loci de quibus mentio fit apud TLL* 8.737.53 *sqq., et* mentemque benignam *facile in* mentesque benignas *abire potuit, cum* harenas *in fine u. sup. exstet et tot plurales in uicino sint* **288** complacitis] cum placidis *Diggle* (*coll.* 7.50 placitus/placidus *et* con/cum *passim, e.g.* 2.217), *fort. recte*: compositis *Mommsen* consumans *T*

conueniunt lectique duces fortesque tribuni
atque suo ueniens condensus in agmine miles.
undique ductorem uallant stipante caterua.
non aliter quam examen apes per mutua nexis
efficiunt pedibus, regem dum saepe sequuntur;
arboris aut apicem ductor summumque cacumen
aut mediam tenuit condensis frondibus ornum;
ipse sedet primusque locum stridore uerendus
eligit; at circum densis exercitus alis
colligitur regisque sui praecepta capessunt.
armiger interea ueniens de montibus altis
ecce uolat, densasque uidens astare cateruas
et celso medium fulgentem colle magistrum,
alipedis celeris dextra contorsit habenas,
ductoremque petens uolucres per gramina cursus
corripuit, densum et dirumpens concitus agmen
fluxit equo pedibusque boni tunc more magistri
oscula pressa dedit. feruens iamque omnis in illum
turba coit, causas cupiens cognoscere rerum
responsumque feri referentem audire tyranni.
et metuunt ne pacem oret, cum dicere iussus
paruit et placido * * * * Amantius ore:
'omnia quae dominus famulo praecepit adimplens
gentibus in mediis portans mandata cucurri,
perueniensque ferum uidi sub rupe tyrannum
montibus in summis. tunc euocat ille rebelles

294 lectique *Mazzucchelli*: letimque *T* **295** condensus in *Bekker* (*coll.* 8.183): condenso *T* milex *T* **298** effigiunt *T* secuntur *T* **299** arboris *ex* alboris *mut. uel uersa uice T* **300** condensis *Mommsen*: contentis *T* **301** -que *add. Mazzucchelli, om. T* **302** at *Bekker*: ac *T* **307** alipedes celeres *T* **310** fluxit *Mazzucchelli*: flexit *T* **314** orrent *uel* orent *T* **315** *nullum spatium inter* placido *et* amantius *T*: sic coepit *supplet Mazzucchelli* (*coll. Iust.* 2.10, 3.270, *Verg. Aen.* 1.521 placido sic pectore coepit), sic infit *Kenney*, sic orsus *Diggle* **317** medii *T* cuccurri *T*

uoce ciens: cursu rapido Maurusia turba
confluit et nigrae facies tentoria complent:
ut quondam Ditem moturum proelia diuis
concilium fecisse ferunt et mille per amplas
monstra uias uenisse, Hydram tristemque Megaeram,
ac Carona senem deserta currere cumba,
Tisiphonem ualidam flammis et pondere pinum
quassantem, Alecto tortis saeuisse chelydris,
quaeque sub ingenti facies monstrantur Auerno.
utque ducem ueniens densum circumstetit agmen,
obtulit ipse sedens consessum ex agmine dignis.
ille tamen medius sedit praefectus, et omnes
aspiciens rabido tumidus sic intonat ore:
'legatos, proceres, dura et mandata Iohannis
suscipiens uos nosse uolo, cunctisque loquentem
mandatum monstrare uirum. uos auribus illum
intentis audite palam, et decernite, si quid
est animo fixum, pacem bellumne petamus.'
permisere loqui digitisque silentia linguis
imposuere suis. docui praecepta iubentis
principis et morem. pietas ut magna regentis
omnia contineat, crebro sermone cucurri.

320 uoce *dubitanter Mazzucchelli* (*cf.* 6.264): nocte *T* **324** uias uenisse *Lachmann*: uenisse uias *T*: uenire uias *Diggle* (fecisse *corruptelam adiuuisse potest*) **325** ac Carona] *nominis formam a T traditam prosodiamque insolitam cum Petschenig seruaui* (*u. eiusdem indicem p.* 247), *cum nonnumquam in nominibus propriis scribendis Corippus a ueterum norma aberret: de uariis huius nominis formis u. Neue-Wagener* 1.237: atque Charona *Bekker*: ac Charonta *Mazzucchelli* currere *frigidum: desideratur* margine *uel* gurgit cumba *Petschenig* (*iam* cymba *Mazzucchelli*): termba *T* **326** Tisiphonem *Mazzucchelli*: tesiphone *T*: *fort. melius* -en **329** circonstitit *T* **330** octulit *T* **331** presectus *T* omnes *Petschenig*: omnis *T* **332** rabido *Petschenig*: rapido *T* **333** dura] duri *dubitanter Petschenig* (*cf.* 8.261) **334** suscipiens *Bekker*: subspiciens *T* **335** mostrare *T* **337** bellumne *Bekker*: bello ne *T* **338** promisere *T* dignisque *T* **341** cucurri *nonnullis suspectum, sed u. TLL* 4.1516.13 *sqq., ubi e.g. citatur Aug. serm. ed. Mai* 36.1 breui sermone

uirtutem indomitam mista bonitate reuolui.
saepe minas addens Romanos parcere dixi,
sed tamen et gentes semper fregisse superbas
funditus et ualidos bello pressisse tyrannos,
enumerans quos Roma potens quosque ipse subegit
noster ab extremo temptantes proelia mundo
princeps. asserui bellum, pacemque recurrens
edocui tandemque silens responsa petiui.
illi inter sese fracto sermone furentes
latratus uarios, stridentibus horrida linguis
uerba ferunt seseque nouo terrore reuincunt:
monte lupi medio ueluti, cum nubila latis
incumbunt terris, ululatibus aera crebris
pulsant perque cauas resonant latratibus umbras.
ut requies facta est animis, tunc ille superbus
talia uerba mihi dictis respondit acerbis:
'ista mihi satis est Romani cognita regni
nuper rupta fides. ultra nec fallere quisquam
Antalan se posse putet. iam sufficit istud
Armenio licuisse semel. quos fingis amicos
arte mihi? non uester eram? non saepe cucurri?
non iussis merui cautus? non proelia gessi

...euangelium (currere): recurri *Mommsen* **342** reuolui *Petschenig*: refoui *T*: *Petschenig confert* 1.527, *ubi* resoluens *praetulit Diggle: hic quoque de* resolui *fort. cogites* **345** pressisse *Bekker*: deperisse *T*: domuisse *uel* domitasse *Goodyear* (*cf. Iust.* 3.140 duros domitare tyrannos *et Ioh.* 1.149 gentes domitare superbas): rupisse *Diggle* (*coll.* 442): repulisse *dubitanter Petschenig* **346** quosque *Goodyear* (*cf.* 8.529): postque *T*, *quod ineptum est*: potens *corruptelam adiuuisse uidetur* **352** ferunt] serunt *Schenkl*, *sed cf.* 7.87, 8.69 impia uerba ferunt **351** latratus uarios] latratu uario *Diggle dubitanter, cum sequentibus coniungens* (*coll.* 3.7) **353** montem *T* **354** ullulatibus *T* **355** latatibus *ut uid. T* **359** ructa *uel* rutta *T* **361** aremeio *T* semul *T* quos] uos *Partsch*, *parum necessarie*, *nam sensus est* 'cuiusmodi (*uel* quo iure) ⟨uos⟩ amicos mihi esse arte fingis (*sc.* simulas), cum bene nota sit perfidia uestra?' **363** *post* cautus *dist. Diggle ob anaphoram*, *post* merui *ceteri* (*nisi quod Mommsen*, *qui* merui *non intellexerat*, parens *proposuit*) cautus] *fort.* gnauus (*cf.* 6.422), *nam qui res a se administratas alicui*

pro ducibus, Romane, tuis? res publica certe
fida satis, sanguisque tuus, germane, fatetur,
Guarizila, ducis iussu qui fusus iniqui est,
Armeniique tui docuit mihi reddita merces,
frangere quod, nisus nostra uirtute, tyrannum
Guntarith hic potuit. paci sic fidus amicae,
sic meritus, uestris quod faui saepe triumphis,
haec ego digna tuli? uobis quia bella peregi,
haecine uestra fides? tales referuntur amici?
Artabanum modo grata mihi, fortuna, dedisses,
sorte noua fortis pariter cum noster Ilaguas
castra regit gentesque feri de finibus Austri!
quas tamen ecce parat ductor temptare Iohannes
milite cum paruo. pacem qui quaerere nostram
non humili cum uoce putat, sed callidus arte,
poscere quos decuit, uanis terroribus artat.
tot mihi post meritos subiecto Marte triumphos,
dextera quos tribuit, ducibus uirtute peremptis,
post Solomona ferum, primi post fata Iohannis,
Antalan cuiquam bello temptare licebit?
terreat ergo lupum pascens in uallibus agnus
et leo iam metuat surgentem in cornua ceruum!
uiuidus ore canis leporem damamque pauescat

imputat stultus est si se cautum fuisse praedicat, nisi eas res caute agi oportuisse apparet, id quod nullo modo hic apparet **364–6** *res publica hic, ut alibi (cf.* 135, 1.132), *Romanorum est.* εἰρωνείᾳ *Antalas utitur: quam fidi sint Romani duobus perfidiae exemplis edoctus est, fratris uidelicet caede itemque Guntarith caede inter sacra mensae trucidati. ita locum enucleauit et uu. melius dist. Diggle* **369** zuntarich *T* **370** meritus *Bekker*: meritis *T* **374–5** *uu. satis obscuri et fort. grauius corrupti: cum u.* 373 *sententiam tolerabilem efficiat, fort. melius post* dedisses *puncto distinguas, tum in uu.* 374–5 *obelum adhibeas* **375** regit *suspectum*: gerit *Shackleton Bailey* feri *Petschenig*: fere *T*: ferae *dubitanter Bekker* **376** tentare *T* **378** uoce *Goodyear*: iure *T*: *cf.* 8.138 nunc humili cum uoce uolunt *et* 329 deflentes humili cum uoce calidus *T* **379** artat] *ne sollicitare temptes u. TLL* 2.709.61 *sqq.* **381** pereptis *T* **383** tentare *T* **384** agnum *T*

et ferus accipiter mitem sub nube columbam!
armiger ipse Iouis liquidam tremefactus in aethram
effugiat raucamue gruem cygnumue canentem,
omnis et inuersis pereat natura figuris!
Romanis totiens iterum concurrere uictis
ecce placet. rursus redeant et proelia temptent.'
uix ea legatus: media inter uerba cucurrit
perque duces uarium perque agmina feruida murmur:
turbine ceu ualido, prima surgente procella,
aequora pulsa gemunt ruptis crepitantia ripis;
congeminat tunc unda sonos et litora lapsu
cuncta fremunt crebroque resultant aspera fluctu.
imperat erecta motaque silentia dextra
ductor. conticuere citi intentique magistrum
suspexere uiri. facies tunc omnis in illum
mensque coit cupidique uolunt audire iubentis
consilium: apponunt sensus auresque loquelis.
hortatur placida rector tunc uoce cohortes
attonitas, auidasque mouens in proelia mentes
talibus incendit dictis et firmat in hostes:
'Romanis, socii, creuit sic gloria rebus
resque super totum regnauit publica mundum,
dum gentes, dum bella domat. non arma ferentes
Romanus timuit populos, aut agmina miles,
quanta forent, metuens conuertit terga retrorsum,
fidus quippe suis et multo peruigil astu
et uirtute potens Martis sufferre labores.

387 mictem *T* 388 inetram *T* 389 cugnumue *in textu, in margine* cycnum *T* 397 sonum *in* sonis *mutatum T* lapsu *Mazzucchelli*: laxu *T*: *fort.* pulsu (*cf. Ou. tr.* 1.4.9) *uel* planctu (*cf. Luc.* 6.691) 398 femunt *T* resulta *T* 399 erepta *T* motaque *Mommsen*: mutaque *T*: mandatque *dubitanter Diggle*: *Mommseni coniecturam haesitans recepi, quamuis orationem paene absurde abundantem efficiat* 401 subspexere *T* 405 mouet *T* 408 super *Partsch* (*coll. Iust.* 2.178–9): semper *T* 409 domant *T* 410 milex *T*

sed quotiens dirupta fides, nec principis ullus
uicit honor mentes iam sese ad bella parantes,
dum raptus, dum praeda placet, dum praemia miles
Martia mente cupit nostris contraria signis,
tunc Romana manus propriis conterrita dextris
terga dedit gentesque feras uicisse putauit.
non tamen his longos tetulit Fortuna labores
perfidiis, sed laeta ferens meliorque reuisit.
diligit illa suam fatorum munere Romam.
hanc propter multos perdens omnino nocentes
contriuit rebusque dedit sua gaudia nostris.
profuit insano nomen quid ferre tyranni
Guntarith, Armenia iacuit qui ex caede uolutus?
nonne epulas inter uel festae pocula mensae
exsoluit meritas pro fracto foedere poenas?
quid Stutiam referam profugum, tot partibus orbis
errantem? dum multa cupit, dum uana requirit,
nomen habere uolens iniusto Marte tyranni,
quas Libyae clades, quos gentibus ille furores
addidit aut quanto maculauit sanguine ferrum?
tardius ille licet, digna sed morte peremptus
occubuit crimenque simul poenasque resumpsit.
cernitis ergo, uiri, quantum Fortuna laboret
principibus seruare fidem, quantumque secundo
Marte gerat totum Romanis subdere mundum.
ergo agite, et belli socii ciuesque fideles,
pandite quisque suas in aperta pericula uires,

415 honor (*non* honos) *T* **418** roma *T* **419** -que *add. Mazzucchelli, om. T* **420** tetulit *Goodyear* (*cf.* 421 ferens): tenuit *T*: tendit *Petschenig, fort. recte* **421** perfidiis *Bekker*: perfidus *T* reuissit *T* **422** munere *Bekker* (*noluit Mazzucchelli*): numere *T* **427** faste *T* **428** exoluit *T* federe *T* **430** *nouam sententiam post* errantem *instituit Diggle*: dum...tyranni *cum praecedentibus coniungunt priores* **434** marte perhentus *T* **435** incubuit *T* *quid sit* crimen poenasque resumere *uix intellego* **440** uiros *T*

Romano de more pii, gentesque malignas
rumpite. cognoscant populi regesque subacti
quae rebus uirtus et quae sit gloria in armis.
cernite sub quantis nutant nunc signa periclis
et uigilate, uiri. mediis tentoria Mauris
uallantur. uirtute salus gladioque petenda est.
coniunctos lateri nostro quos credis amicos
pacatosque putas, casu speculantur in isto.
si uictor Romanus erit, famulantur, adorant,
et sola hos faciet uictrix fortuna fideles
conceptusque timor. nunc nunc insurgite, ciues.
haec est quae geminas franget uictoria partes.
hi gladio pereant, hos uirtus terreat hostes.
ite, duces, numerosque locis componite uestris
quisque suos. propriis incedant signa maniplis,
et bene compositas acies in proelia ferte.'
dixerat, et saltu sese super ardua terga
composuit sublatus equi. sonuere uerendi
arma uiri, cassisque nouo splendore coruscans
sole repercusso radios in lumina misit,
loricaeque iubar rutilum per castra cucurrit.
non aliter nubes conuexi margine caeli
murmure mota nouo, medium dum tangit Olympum,
intonat et subito flammas per nubila uibrat.
tunc omnes saluere duces omnesque tribuni.
post imitata cohors ualidis incumbit in hastis
quadrupedesque premit saliens. pars ardua celsi

443 in armis *e* martis *mut. ut uid. T*: Martis *fort. suffragatur Claud. de con. Stil.* 1.16 resplendet gloria Martis **444** cenite *T* nutant *Diggle* (*coll.* 1.27, 2.322, 5.93): iactant *T*: iaceant *Bekker* (*cf.* 1.138): nutant *fort. sufficit, sed cum* cognoscant...quae sit *tam prope sequatur* cernite sub quantis nutant, *paene malim* nutent *scribere* **452** uirtoria partas *T* **454** loci *T* **460** lumina] nubila *Diggle* **461** cocurrit *T* **462** conuexi *Petschenig* (*coll. Iust.* 3.182, 197): conuexo *T* **465** saluere *Bekker*: siluere *T* **466** ualidis...hastis] ualidas...hastas *Bekker* **467** pars] super *Mommsen*

colla retentat equi. sonipes celer aequore toto
oppugnat frenis, dextra laeuaque per herbas
subsiliens: colloque manus dum sentit eriles
gaudet et in latos luctatur currere campos.
direxere acies. dextro regit agmina cornu
Gentius, electis circumdans signa maniplis.
ipse magister ouans, rutilato uertice fulgens,
fertur equo, cristisque decens auroque coruscus
per medias uolitans succendit proelia turmas
componitque acies digna fortissimus arte.
magnanimus iuxta iuuenum Putzintulus ingens
arma mouet densasque trahit post signa cohortes.
belliger ipse super cristata casside celsus
loricaque micans et longa pulchrior hasta
arduus ibat equo sociosque ex more monebat
uoce suos, superans quoniam sapientia forti
pectore semper erat. felix, si fata dedissent
longaeuos in luce dies, maturus ut ille
cana aetate foret. quantus maturior esset!
tertius inde furens rapta Gregorius hasta
atque leui clipeo telis fulgebat Iberis.
Geisirith hunc iuxta numeros et signa mouebat,
ante tubam cupiens aduersas rumpere fossas,
conscius ipse sui. cinctus fulgentibus armis
ardua tela gerit. ferrato corpore toto
ipse nitet: squamas maculis distinguit et auro;

470 eriles (*non* heriles) *T* **471** luctatur *Bekker*: luctatu *T*: laetatur *Mazzucchelli* **473** gemius *T* **475** auroque *uel* auraque *T* **478** iusta *T* iuuenum *fort. cum* arma *coniungendum* (*cf.* 6.515–21), *ut admonuit Diggle* putrunculus *T* **480** super cristata *Petschenig* (*coll.* 198, 562): supercristata *T* **486** quantus *Shackleton Bailey*: quantum *T* **487** inde *Amann* (*cf.* 502, 532): ille *T* gragorius *in textu*, gregorius *in margine T* **488** telis *Goodyear*: telo *T*: telo . . . (Ibero) *Mazzucchelli*: et telo *Partsch* **489** iusta *T* **491** cinctus *Petschenig* (*coll.* 539): cunctus (*non* cunctis) *T* **492** ferrato] ferratus *dubitanter Diggle* (*coll.* 2.441, 8.131), *sed u. ad* 2.441 **493** et

aurea cassis inest commisto flammea ferro;
inde apicem cristasque iuba componit equina.
cingula gemmiferis stringit fulgentia bullis;
uagina gladius latus exornarat eburna.
tunc suris ocreas, multo quas uinxerat auro
Parthica pellis, habet rubroque includit in ostro
depingens gemmis et multa callidus arte.
omnia signa placent meliorque et maxima uirtus.
inde per extensos componens agmina campos
consiliis melior fortis Marturius ibat
atque tribunicia socios uirtute regebat.
Marcianusque potens densos perfertur in hostes,
misturus proprio Barcaei sanguinis amnem,
nec non egregius clara de stirpe Senator
fertur equo comptisque nitet felicior armis.
hos sequitur fidus, densa stipante caterua,
Cusina Massylis deducens agmina signis.
ille animo Romanus erat, nec sanguine longe,
moribus ornatus placidis, grauitate Latina.
non illum aequiperans iaculis aut uiribus esset
uel Veneri dilectus Adon uel fortis Achilles.
at parte ex alia, cornu fulgente sinistro,
nomine ductoris ductor ruit ille Iohannes
iam senior grandisque annis. cui cruda senectus
et uirtus iuuenilis erat, qua maximus hostes
frangere non minimo potuit sudore laborans.
discolor hunc portat maculis uariatus in albis
parte niger sonipes, gemmis auroque superbus,
ore fremens, camposque leuis discurrit in omnes.

Petschenig (*u. eiusdem Studien* 18): in *T: falletur si quis textui tradito suffragari putabit* 520 maculis uariatus in albis **501** signa] *ne* digna *temptes cf.* 6.284–5 uultus memorantur acerbos / signaque cuncta uiri **504** tribunitia *T* **505** martianusque *T* **516** ruit (*uel fort.* furit) *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 137): fuit *T*

ferreus ipse suas componens ordine turmas
itque reditque uolans, socios et firmat euntes.
Fronimuth erectis iuxta mouet agmina signis
impiger, et campis socians coniungit apertis.
ipse licet medius cristis et casside fulgens
emineat ferrique nouo splendore coruscans
altior aduersi radios et lumina Phoebi
suscipiens frangat, densae tamen undique saeptum
circumeunt acies clipeis galeisque micantes.
proximus inde ciens numeros Marcentius urget,
iussaque per latos discurrunt agmina campos.
illius et fuluos cassis premit aurea crines
aere rigens cristisque grauis, thoraxque tremendos
suspendens umeros squamis fulgentibus ambit,
dum sonipes gradibus componit crura superbis.
lumbis tela gerit, pharetramque arcumque sonantem
cinctus et aeratas referens in bella sagittas,
signaque terrificis munit uallata tribunis.
hinc Liberatus erat longa praestantior hasta,
hinc Vlitan pulcher, uariis depictus in armis,
hic melior pilo, curuo nec segnior arcu.
flectere cornipedem placidis bene doctus habenis
ibat Ifisdaias, gentis praefectus et auctor,
quem fera gens sequitur, nato comitante Bitipten.
gens numerosa uiris et gentis uiuida uirtus,
ingenioque ualens fuerat dux ipse fidelis,
militiae ducibusque placens magnoque magistro.
natus et eximius sumptis praesumptior armis,

524 itque reditque *Mazzucchelli*: idque redit *T* **525** frominicth (*in margine* frominich) *T* iusta muuet *T* **530** densae *Lachmann*: de se *T* **531** circoeunt *T* **532** urguet *T* **533** iuxaque *T* **535** aere rigens *Bekker*: erigens *T* **536** subspendens *T* **537** clura *T* **538** pharetraque *T* **539** et] *fort.* it, *dist. mutata* aeratas *Mommsen*: auratas *T* **545** ifisclaias (*in margine* ifistaias) *T* **550** et] it *Diggle*

nec genitore minor, iaculis qui uincere posset
Persarum teneras neruo pellente sagittas.
commistas acies dux Tarasis ante pedestres,
ardua signa mouens, uariis componit in armis.
ipse per obliquas distinguit proelia turmas
uectus equo clipeosque suis coniungere dictat.
tenditur in longum, nexis umbonibus horrens,
Martia per latos acies densissima campos.
murorum in morem celantur corpora densis
tegminibus. solae apparent post scuta bipennes
et summae galeae cristis conisque micantes.
at super erectis horrescit ferreus hastis
campus resplendetque nouis terroribus aer.
sic pater ipse suae componens cornua pugnae
armipotens medius disponit signa Iohannes,
ordine cuncta regens aequansque per agmina turmas.
it bene equo medius, totis pugnaret ut armis
agminibusque suis fortis dictator ut esset,
arma mouens populi. ueluti uigilanter oberrant
cauta reluctantis media inter cornua tauri
lumina, bellantemque parat qua uulneret hostem
parte premens, dextroque rotat laeuoque minatur,
uulnera congeminans uariato uerbere, cornu,
quoque iubent oculi, configunt cornua uulnus:

552 teneras *aut explicationem desiderat aut, quod magis puto, corruptum est: exempli gratia* tentas, intentas, tortas (*cf.* 5.55, 6.654), intortas *Goodyear, quibus addit* aeratas (*coll.* 539) *et* tremulas (*coll.* 5.139, 6.722) *Diggle: sed fort. melius* celeres *Mazzucchelli: inter tot uerisimilia uerum latet* sagiptas *T* **553** commistas *Petschenig* (*coll.* 6.525–7): commissas *T* tarasis (*non* tarasio) *T* **563** resplendet et *T* **564** sic] sed *Schenkl*: ac *dubitanter Petschenig*: *malim* at (*cf.* 2.265, 3.1, 7.199) *uel* tunc: *et alia multa uix minus probabilia excogites* **565** disponit *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 137): componit *T* **567** it bene equo *Partsch*: et bene quid *T*: *fort.* ibat equo (*cf.* 594) **568** agminibusque *Petschenig* (*coll.* 292 *sqq.*): in manibusque *uel* immanibusque *T* suis *Mazzucchelli*: sui *T* **571** parat *Petschenig*: parant *T* **574** quoque] quaque *Mazzucchelli, sed u. adn. ad* 3.223 confingunt *T*

sic acies ductor, perpensis partibus aequis,
bella subire iubet. sic disponuntur et arte
organa plectra lyrae digitis pulsanda magistri.
quam mouet ille, sonat contactu fistula uenti:
non chordae, non aera gemunt, ni sponte regentis
carmina percussis resonent expressa cicutis.
non aliter iussu ductoris cuncta mouetur
discretis acies concurrens ordine signis.
  iunctus erat lateri claris Ricinarius armis
fulgens et paribus disponens agmina curis,
ipse animo matura gerens, grauitate modestus,
magnanimus, mitis, sapiens, fortissimus, insons,
armipotens, belli domitor pacisque minister,
corde humilis, quod Christus amat, pietate benignus,
et qui dignus erat tali properare magistro.
corpore nam geminos anima iunxere sub una
non natura parens, summi sed signa fauoris,
castus amor, pietas, bonitas, sapientia, uirtus.
ergo inter medias acies praeclarus in armis
ibat equo et placido socios sermone monebat.
  ipso dispositu felicia signa regentem
fortem mirata est acies inimica Iohannem.
bellorum at princeps nocturno tempore Ierna,
sollicitus curis, muros per castra camelis
construit, octono circumdans ordine campum.
inde boues iungit, bis terno cornua gyro
cornibus arte ligans, et multo callidus astu
implicitas errore parat per deuia fraudes,

577 *cf. Iust.* 3.72 **578** uenti *Bekker*: uento (*ex* uentu *fort. mut.*) *T* **591** natura *Mazzucchelli*: nostra *T* **593** in *Petschenig*: et *T* **594** monebat *Petschenig* (*coll.* 482, 6.524, 8.134): mouebat *T* **595** ipso *suspectum*: ipsum (dispositu felici) *Diggle* (*coll.* 477, 576*sqq.*), *forte recte* dispositu *Lachmann*: disposito *T* **596** mirata *Bekker*: maturata *T* **601** calidus *T*

tutus ut inde uolans currat per proelia Maurus
ignarumque premat subeuntis castra per ipsas
insidiae formas infensi militis agmen.
non Labyrintheis Minoia cura latebris
flexerat ancipites tantis anfractibus orbes,
distorquens errore uias, quas callidus arte
inuenit, tento reuocans uestigia filo,
Aegides monitus; pectus tunc ipse biforme
ense ferit misti generis: uomit ille cruorem
et ruit obscurae confringens cornua terrae.
tertia constricti formans munimina ualli
circumdat, spargitque pecus uincitque minutum
impediens. medios densis astringit asellis
arte locos, funesque ligans extendit iniquos,
et tribulos per castra locat furcasque bicornes,
exacuitque sudes et magnas obice cautes.
Antalas pariter pugnas determinat arte
egrediturque suis uallatus cornibus. ardet
in medium confisus equo, pugnaeque pedestri
composuit solido iunctas umbone phalanges.
sed propius tenuit munitis agmina castris
nec pedites uoluit tristes committere pugnas
longius, expertus totiens quid terror in armis
et uirtus Romana potest. tamen ordine certo
processit geminis acies Maurusia signis.
ante uolans sonipes totos concurrit in agros,

603 tutus *Goodyear* (*cf.* 3.176–8): notus *T*: *sine dubio Maurorum artes notae fuerunt, sed huius rei mentio ab hoc loco aliena est. non enim ea cura Iernam sollicitat* (*u.* 598) *ut noti ex insidiis erumpant Mauri, sed potius ut tutum receptaculum habeant* ut *Bekker*: et *T* currat *Bekker*: currit *T* **606** laberintheis *T* **607** ancipitis *T* anfratibus *ut uid. T* **610** biforme *T attribuunt, sed fort. potius* biforum *est* **612** confingens *T* **613** munima *T* **614** uicitque *T* **616** funesque *Bekker*: finesque *T* **617** triblos *T* **618** magnos *T* **619** dexterminat *T* **622** falanges *T* **623** proprius *T* agmine *T* **627** genis *T*

Laguatanque leuis campos collesque propinquos
atque cauas ualles siluasque et flumina complens
it, Ierna comitante fero Brutenque superbo.
ille secundus erat. Camalus quos deinde secutus
ardet in aduersos multis cum milibus hostes,
Hisdreasen Ialdasque ferox et Sinzera feruens,
quosque referre parans comprendere nomina nullus
mente potest, saeuasque uolens tot dicere gentes.
his medius, fomes belli rectorque, Sidifan
acer erat, dextrosque equites et signa regebat.
at socians laeuo Carcasan agmina cornu
condensas acies campos effundit in omnes,
Ifuraces in bella mouens, pariterque Melangus
signa regit, Gantal Guentanque, Alacanza, Iutungun
dirus et Autiliten uelox fortisque Catubar,
et quos mille duces misere in proelia Syrtes.

629 languatanque *T* 631 id *T* 634 feros *T* Sinzera *Petschenig* (*coll.* 5.200): sinzira *T* 635 comprendere *Mazzucchelli*: compren *T* 637 Sidifan *Partsch*: sidisan *T* 639 sotias *T* catarsan *T* 642 iuctungun *T*

LIBER QVINTVS

IAMQVE propinquabant aduersis hostibus hostes
†signaque compositis. arcus uolucresque sagittas
depromunt pharetris et ferrum missile uibrant.
finierat spatium uacui pars obuia campi,
accessumque uiris acies aliena negabat
inque suis obstans uenientes fecerat hostes
stare locis, pressisque haeserunt agmina frenis.
prospiciens acies uidit Guenfeius hostis
ductorem Antalas media inter signa Iohannem
agnouitque procul. celso per tela suorum
egrediens tunc fertur equo magnique magistri
12 (12*a*–13*b*) transiit ante oculos. hosti tamen obuius iuit
congressus †uacuis† ductor fortissimus armis.
14 (15*a*–12*b*) arripit ille fugam domitum post terga reflectens
15 (13*a*–15*b*) cornipedem frenis. quem dux sic uoce secutus:

Libri noui initium non distinguit T, distinxit Petschenig praemonente G. Löwe, Mus. Rhen. 34 (1879), 138–40 *et* LIBER QVINTVS *praescripsit. ceterum hunc librum cum libro quarto coaluisse iam uiderat Partsch* **2** *uersum obelo notaui: quippe nec tolerandum participium* compositis *adeo postpositum et uocabulo* arcus *omnis abest constructio* (*nam hoc cum* depromunt *per zeugma coniungendum esse non facile credam*). *forsitan post* compositis *exciderint hemistichia duo atque hunc fere in modum* signaque compositis ⟨ . . . / . . . incuruant⟩ arcus uolucresque sagittas / depromunt pharetris *scripserit Corippus Vergiliani loci memor Aen.* 5.500 *sq.* tum ualidis flexos incuruant uiribus arcus / pro se quisque uiri et depromunt tela pharetris **4** pars obuia *Mazzucchelli*: par ouia *T* **6** obstans *Mazzucchelli*: hostans *T* **10** celso *Petschenig* (*cf.* 4.467): celsa *T* **12** *u. adn. ad* 14 **13** †uacuis] ualidis *Goodyear* (*coll. Ou. met.* 6.678, 7.865): paucis *dubitanter Petschenig coll.* 17: paruis *Schenkl*: claris *Diggle* (*cf.* 4.583) **14** domitum *Petschenig*: domini *T* *uerba* domitum (domini) post terga reflectens / cornipedem frenis, *quae in T post* oculos *u.* 12 *leguntur, huc transtulit Diggle; nam quod fugam procul dubio significant* (*cf.* 4.178 flexit equum post terga fugax) *tam illic inepta sunt quam huic loco congruunt. est in promptu suspicari haec uerba ob scribae cuiusdam neglegentiam praetermissa postea in margine adscripta esse, inde rursus in textum sed in locum non suum parum cautum nescioquem rettulisse*

'quo fugis, Antalas? haec sunt minitantia uerba?
milite cum paruo ueniens uocat ecce Iohannes.
quo uelox deflectis iter? modo iudicet ille,
qui caelum terramque mouet, qui fulmina torquet.'
talia narrantis seseque in bella uocantis
erubuit maerensque suis se immiscuit armis:
cum * * * magica taurus dimittitur arte
Maurorum e medio, taurus, quem Ierna sacerdos
atque idem gentis rectorum maximus auctor
finxerat Ammonii signantem numina Gurzil,
omina prima suis. celsis tunc cornibus ille
inter utrosque furit, dubius qua rumperet hostes.
agmina dum trepidant, cursus per Syrtica rupit
ingrediens iterumque ferox sua castra poposcit.
hunc sequitur Romanus eques tremulumque ⟨sub⟩ armo
missile contorquens mediis prostrauit harenis.
proelia raucisono cecinerunt cornua cantu:
tollitur inde nouus fractis ad sidera clamor
uocibus et magnis ululatibus ardet Erinys.
concrepat omne nemus, tunc omnis consonat echo
gentibus et uarias imitatur reddere linguas.
hinc Sinifere uocans acies Maurusia clamat
Mastimanque ferum: Mastiman assonat echo.
inde ferunt Gurzil: Gurzil caua saxa resultant.
hinc Romana manus conturbans uocibus aethram

16 amtalas *T* minutantia *T* 18 uelos *T* 20 uocantus *T* *uerba* talia *et* erubuit *iungenda esse monet Petschenig* 22 ⟨magnus⟩ magica *Goodyear* (*cf.* 422 magnum...camelum, *et fort. de corruptelae ratione* 8.591): magica ⟨subito⟩ *Mazzucchelli* dimittitur *Petschenig*: demictitur *T* 25 finserat *T* numina *Petschenig* (*coll.* 6.116): munine *T*: numine *Mazzucchelli*, *nulla post* Gurzil *distinctione* 28 *post* cursus *non post* trepidant *dist. Petschenig*, *uix recte: nam ut uerbum* rumpere *pro* erumpere *uel* se rumpere *nonnumquam usurpat Corippus* (*cf.* 72, 8.472), *ita locutionem* cursus rumpere *e Val. Fl.* 1.3–4, *Sil.* 7.568 *eum mutuatum esse ueri similius est* 30 sub *add. Mazzucchelli* (*coll.* 115) 31 massile *T* 32 raucissono concinerunt *T* 34 erins *T* 37 uocans *Mazzucchelli*: reuocans *T* 38 mastimantque *T*

intonat et quassis regemunt montana pharetris.
uox ueneranda canit. clamatur 'numine Christus,
Iustiniane, tuis pugnet fortissimus armis.
principis imperium nostri, pater optime, serua.'
ad nomen tremuere poli, tremuere gementes,
concussa tellure, iugis et uertice siluae
commoto paruere quati, montesque lacusque
rauca gemunt: orbis tremuit compage solutus,
auctoremque suum linguis elementa fatentur.
additus hinc furor est animique in bella calescunt.
exhortantur equos, effundunt tela lacertis
spissa uiri, densisque iubar pallescit ab hastis.
sub iaculis nox atra ruit, campisque tenebras
et super arma diem ferrum disiunxit utrumque.
obuia contortis densantur tela sagittis,
alterna quae parte uolant. tunc tristior omnis
obscurusque subit tantis hastilibus aer,
quantaque torserunt, totidem modo uulnera partes
suscipiunt. mortem ueniens telum omne minatur,
sed dispar fortuna regit. nam missile tortum
saepius aduersa uulnus, dum currit, in hasta
inueniens, gemino consertum pondere campo
corruit, ac duo rapta simul Mars uulnera perdit,

41 regemunt *Mazzucchelli*: remugiunt *T* pharetris *Mazzucchelli*: faretri *T*: *de* flagellis *fort. cogites* (*cf.* 6.18–19) **42** uos *T* numine *Petschenig*: nomine *T* **46** iugis *suspectum: nam exspectes substantiuum quod cum* gementes *coniungatur: per hyperbaton explicat Petschenig in indice p.* 240 (*sc.* 'concussa tellure siluae iugis gementes tremuere et uertice commoto paruere quati') **47** paruere] *de prosodia cf.* 7.177 **49** alimenta *T* **52** palescit *T* **53** campisque *Partsch*: capisque *T* **54** utrumque] utrimque *Kenney*: ferrum utrumque *pro* ferrum utriusque hostis *dictum intellego* **56** alterna quae parte uolant *Petschenig* (*coll.* 388): alternaque uolant hinc inde *T* (hinc inde *olim supra lineam scriptum esse, tum in textum irrepsisse suadet Petschenig*) **57** subit] subest *Kenney* **59** mortem *Mazzucchelli*: montem *T* **63** Mars *Diggle*: mos *T*: mors *Mazzucchelli*: *nempe telorum collidentium alterum alteri simul uulnus dedit, quae uulnera perdidisse Mars minus opinor absurde quam Mors dici potest; et si* mors *hic scripseris,* mors *in u. inferiore coniecturis sollicitandum erit: de locutione* uulnera

inque aliis mors ipsa rubet. tunc sanguine misto
terra madet. strident missis hastilibus aurae.
Mars furit et media permistos caede uirorum
exanimes conuoluit equos. coit improba uirtus
alterna de parte ruens, caecique tumultu
atque furore uiri aduersis dant pectora telis:
quique aliis inferre parant, in uiscera ferrum
suscipiunt dulcesque animas per uulnera fundunt.
  acer in obnixos rumpens Ricinarius hostes
irruit aduersasque acies et signa fugauit
Eilimare occiso, primus qui proelia miscens
Romanas acies ausus temptare petebat,
fisus equo fretusque suis. hunc maximus heros
excipit: opposito uenientis pectora ferro
transfodiens fractis rupit uitalia costis,
hastaque per tergum magna uirtute cucurrit.
  uertit equos fugiens gelida formidine Mazax.
insequitur Romana manus turbatque premendo,
dorsaque per latos feruens Maurusia campos
comprimit et uersos facili iam caede fatigat.
ut pedites socios stantes a fronte paratos
fractus eques uidit, rediens in pectore uirtus
flectit equos, campumque feris clamoribus implens
currit et in medios aduersi militis enses
quaerit iter. summis ductor sed uiribus obstat
confirmansque suos dictis hortatur amicis:
'Romani proceres, rerum nostrumque leuamen,
experti totiens belli portare labores,
optastis pugnam: tandem data copia pugnae est.

perdit *cf. St. Th.* 8.415–16 64 inque aliis mors ipsa rubet] *quod uoluit obscurius expressit* mors] mox *Petschenig, coniecturam* mors *u.* 63 *recipiens* 66 permistos *Mommsen*: permistus *T* 72 obinixos rupens *T* 79 cocurrit *T* 80 marax *T* 85 pectore] pectora *Bekker, sed u. Petschenig in indice p.* 243 87 ensis *T*

unius puncti nutat iam causa periclo.
hoc spatio summis impellite uiribus hostes.
hic labor unus erit, nostrae uictoria parti
quo manifesta datur. summos portamus honores
militibus qui bella domant gentesque superbas
frangunt Romanisque nouant sua gaudia rebus.'
dixit, et in medium dirumpens concitus agmen
pulsat equum magnaque fremens it uoce per hostes.
consequitur densis acies fortissima telis.
puluere cuncta latent: at campis ferreus imber
confluit et neruis uolitans pulsatur arundo.
Mantisynan primum ductor transmisit ad umbras,
ense caput rapiens. nec sensit uulnus acerbum
magna uiri ceruix, nec tardus in ossibus ensis
sanguine tinctus erat. iacuit per gramina uertex
luminibus patulis. truncum leuis aequore portans
currit equus, sanguisque micat quo colla metuntur.
Laumasan inde ferit ualido per tempora ferro,
ossibus et fractis pariter per molle cerebrum
ensis abit, galeamque simul pallamque secutus
luminaque et longos secuit cum fronte capillos.
Guarsutiaeque leuem coniecta comminus hasta
fundit equum. laeuo tremuit confixa sub armo
fraxinus et calido currens per uiscera ferro
perque pedem dextrum domini conserta pependit.
corruit ob uulnus sonipes dominumque ruina
comprimit ipse sua et letali pondere quassat.

93 nutat iam *Shackleton Bailey* (*iam* nutat uix *Petschenig*): nutantis *T* periclo *Petschenig*: pericli *T* **94** spatio *Petschenig*: spatium *T* hostes *Diggle*: omnes *T*: *cf. Liu.* 9.27.9 uniuersisque hostem primo impetu uiribus impulit, *Vell.* 2.70.1, *Tac. hist.* 4.34.1 **95** hic *Bekker*: his *T* uictorie *T* **96** portamus] praestamus *Diggle*: *cf. Ou. fast.* 6.57, *Luc.* 9.240, *Iuu.* 5.136 **99** dicit *T* **109** corruit *T* **110** timpora *T*, *et ita saepe* **111** celebrum *T* **112** secutus *obscurum*: *ac satis confusa tota uu.* 111–13 *descriptio* **116** callido *T* **118** ruina *ex* ruinam *mutatum ut uid. T*

Manzerasen medium rigido mucrone tremendus
diuidit, inque latus gemina defluxit utrumque
parte cadens. iugulum rapiens deiecit Iarti
armatamque manum. ferrum tenet illa retractans,
frigidus ille cadit. terrae tremor ingerit ictus
excutiens calidis morientia bracchia neruis.

Mazana prospiciens feruentem caede Iohannem
obuius adducto temptans hastile lacerto
irruit, inque uirum ueniens ut missile torsit
flectit equum domitans. fortis sed uulnera ductor
nulla pauens clipeo contentam deuiat hastam
suscipiens, ipsumque petit non territus hostem
et ferit intrepidus. uirides cruor inficit herbas
exiliens, tantumque iacet per rura cadauer.

uiderat ingentem deiectum uulnere fratrem
Gardius, exitiumque parans defendere fratris
ecce uolat, tectus clipeo telisque superbus,
ductoremque petit. compellit conscia uirtus
germanique dolor. ludit dum poplite flexo
subsiliens, tremulam per costas accipit hastam
tegmine transacto, ceciditque infixus harenae.
quem bonus affatur uictum iam morte Iohannes:
'hoc erat, infelix, quod nos uirtute petebas
nescius? an fratri potius comes ire parabas?
en perfecta tua est coniuncta sorte uoluntas,
dure, magis, praedamque simul mortemque secutus
finibus a Libycis pariter cum fratre recedis.'

121 defluxit *Bekker*: deflexit *T* **126** mazana *ex* macana *mutatum T* **127** temptans (tentans *T*)] *insolentius hoc uerbum usurpat Corippus, sed fort. noluit omnibus numeris furari Vergilianum illud* adducto torquens hastile lacerto (*Aen.* 9.402). *Petschenig confert* 8.104 lapides temptare minaces **131** subscipiens *T* **132** infecit erbes *T* **133** tantumque *mirum*: uastumque *Kenney*: stratumque *Diggle* **138** du *T* **144** coniuncta sorte *Partsch*: consuncta parte *T* **145** dure] dura *Mazzucchelli, dist. mutata, fort. recte*

protinus aduersa Cullan petit arduus hasta
persequiturque diu. campos dat terga per omnes
Maurus eques magnum fugiens conterritus hostem.
perfurit ipse sequens, missis configit et hastis
terga uirum, multusque infundit sanguis harenas.
corpora densa cadunt latum reuoluta per aequor.
terror Ilaguatan impellit Martius hostem:
agmina cuncta tremunt. inuadit pectora gentis
insolitus uirtute pauor: mirantur et horrent
effugiuntque uirum. sic contremuere Tonantem
fulmine deiecti fracta ceruice Gigantes,
sic Troiana manus fortem fugiebat Achillem.
Bruten ut expulsas campis iam uertere gentes
terga fuga insolitumque suos auxisse timorem
uidit et euersis acies succumbere signis,
castraque tuta metu Mauros intrare fugaces,
ultima fata suam credens concludere uitam
euocat errantesque instigat uoce cohortes,
talibus et dictis timidos ad bella reducit:
'o miseranda manus, numquam quae uicta recessit,
unde metus gelidas, aut qua uirtute, cateruas
acer agit? quisquamne fuga defenditur ista?
aut castris securus eris, quae Marte superbus
rapturus iam uictor adest? qua territa pugna,
Laguatan gens dura, fugis? quo uictus ab hoste,
Austur equo fidens, tanta formidine curris?
non pudet, heu miseri, campis cessisse relictis?

148 diu *Partsch*: dire *T* 149 magnum...hostem *Petschenig*: magno... hoste *T* 150 confugit et hostis *T* 153 terror Ilaguatan *Petschenig*: terro ilaguaten *T*: terror Languantan *Mazzucchelli* 154 pettore *T* 160 suis *Petschenig*: suos *T*: *cf.* 6.145, 7.370–1 167 aut qua uirtute] *fort.* uirtute *hic idem ualet atque* ui (*u. Petschenig, Studien* 7), *ut certe* 6.280–2 pectora rumor / nominis incutiens magna uirtute Iohannis / terruit *et* 4.172 graui uirtute, *ita ut de* tanta uirtute *uel similibus fort. cogitandum sit* 169 quae *Bekker*: quem *T* 170 qua *Mazzucchelli*: quam *T* 171 lan-

o uirtus, o corda uirum! nudosne reuerti
desertosque libet? calidas sic cernere Syrtes
uaditis? o fugitiua manus, uel prisca memento
bella senum pugnasque truces et nobile robur.
imperium uicere patres: nec uincere nostros
Maximianus auos, Romani fortia regni
sceptra tenens, potuit. turbet nunc agmina perdens
militibus quantis aut qua cum plebe Iohannes
respicite et tandem uestris succurrite fatis.'
  talibus exarsit dictis Maurusia uirtus,
atque acies conuersa redit pugnamque resumit
acrior et densis conturbat nubila telis.
turbine uicta ratis cursu ceu saepe recussa
fertur in aequoreas, Auster quo dirigit, undas:
dum miseros turbant infensa pericula nautas,
obuius optato ueniat si flamine uentus,
assurgit laetus magno clamore magister
exhortans socios, puppem conuertit et arte,
uelaque placatis intendit prospera uentis:
sic uictos populos praefectus uoce refecit
atque truces animos uerbis ad proelia torsit.
  Bruten in aduersum contorsit missile Paulum,
perque uiri calidum transiuit lancea pectus
acta tremens rupitque uias pulmonis anheli
et ualido geminas confregit uerbere costas.
ense ferit Ialdas miscentem proelia Largum,
Sinzera Crescentem, Seruandum mactat Ilasan;
Marcianumque petens infesto Marte tribunum
Hisdreasen summis excussam uiribus hastam

guatan *T* **176** fugittiua *T* **178** nec] non *falso T attribuunt* **182** fatis *Goodyear*: natis *T*: *u. Vig. Chr.* 16 (1962), 38 **188** infessa *T* **191** arte *Petschenig* (*coll.* 1.273): arcem *T* **192** uelaque placatis *Mazzucchelli*: bellaque placidis *T* uentis *Mazzucchelli*: nautis *T* **193** preuettus *T* **195** contursit *T* **196** lancia *T* **198** geminans *T* **201** martianumque *T*

torsit et aduersi frontem ferit horridus ira
fortis equi. sonipes letali uulnere uictus
corruit atque hastam nimio sub pondere fregit.
consurgit uelox magna uirtute tribunus
amisso nec fractus equo campisque pedester
constitit et galea celsus clipeoque refulsit.
at ferus Hisdreasen uisu tremefactus eodem
continuit sese, solus temptare nec hostem
ausus retro redit. nudo tunc ense tribunus
insequitur. domitum ferrata calce fatigans
Hisdreasen contorsit equum sociumque per agmen
effugiens trepidus densis se miscuit armis.
ut uero ille sequens auctorem attingere teli
non potuit, medium sternit mucrone Merasgun,
Suartifanque super: celerem montana Gamasdrum
eripiunt, mortemque miser suscepit Isaguas.
inde furens uictor uictis rapit hostibus arma
turbidus, et sociis fugientes conserit hastis
acer et intrepidus. sternuntur corpora passim
densa uirum alipedesque simul, quos missile tortum
inuenit, medios casu dum currit in hostes.
at procul Antalas celso de colle uidebat
omnia prospiciens. nam se committere primis
noluit ante uiris, astu sed proelia temptans
auxilio uenturus erat. tunc caede tribunum
non tulit ardentem. Mauris succurrere fessis
incaluit sparsasque acies de colle petiuit.
ergo inter socium dirumpit saeuior agmen

infesto *Petschenig*: infausto *T* **208** galia *T* clipeoque *ex* clipeosque *mutatum T* **209** isdreasan *T* **214** miscuit] *fort.* immiscuit: *cf.* 21, *Verg. georg.* 4.245, *Aen.* 10.796, 11.815 **217** Gamasdrum *Partsch*: ganiasdrum *T ut uid.* **218** eripiunt *Petschenig*: eripuit *T* suscipit *T* **220** sociis] *u. adn. ad* 259 **224** at *falso T attribuunt*: ad *T* **226** noluit *ex* uoluit *mutatum T teste Partsch: quoad dispicere possum tantum* uoluit *exstat* ante

Marcianumque petens turmas per prata sequentem.
ut leo uenantum magno clamore coactus
montibus in mediis, stimulis et uerbere caudae
aspera terga ciens in proelia suscitat iras,
ore fremens, frangitque uiros uirtute potentes:
congreditur uiso nec territus hoste tribunus
irruit, infensoque uirum mucrone petebat.
ante sed oppositam transiuit lancea parmam,
inque uiri costis lato stetit improba ferro.
  nascitur inde fragor: magnis montana resultant
uocibus et fracto crudescit pugna tumultu.
Antalae uirtus uenientis suscitat iras
spemque dedit uictis. iterum concurrere certant.
agmina densantur cuneis aciesque nouantur.
ipse ubi collectis firmauit robora turmis,
per medios enses quatiens acerrimus hastam
irruit et densos uolitans perfertur in hostes.
  obuius ardenti primus sese obtulit Ornus,
Romulea non gente satus, quem Persia mater
edidit ad bellum, rapuit tamen Africa matri
Antalae superante manu. namque arduus hastam
uiribus intorquens clipeum transfixit et hostem.
protinus infelix, fatis oblatus iniquis,
Arsacis occurrit, crudo quem feruidus ense
Antalas medium truncat, qua cingitur arcum,
extaque per geminas secuit spirantia partes.
inde ferit pauidum conuersa cuspide Malcum,
Artemiumque furens et duro nomine Maurum

Bekker: arte *T* **231** martianumque *uel* marcianumque *T* **237** infessoque *T* **239** constis leto *T* **244** cuneis *Petschenig*: cunctis *T* **248** octulit *T* **249** rumulea *T* Persia *Diggle*: perfida *T*: Persica *Mazzucchelli*: Persida *Petschenig* (*u. eiusdem indicem p.* 227) **252** et *Mazzucchelli*: in *T* **255** cingitur arcum] *Petschenig confert* 4.538–9 **257** Malcum] Maccum *Diggle* (*coll.* 1.467, *CIL* 8.3081, 4966, 18301) **258** duro] diro *Goodyear, fort.*

transadigit socioque infixum deicit ictu.
Zudius eximiis longe praesumptior armis
contempto pedes ibat equo turmasque tribunus
hostiles sternebat ouans. iamque ille Misantan
fuderat et Tiseran: Tiseras de plebe rebelli,
Misantas pinnatus erat. tunc mittit ad umbras
immitem Sangin. tumidum compressit Amarum
et Garafin Tilifanque duos per uulnera fratres
strauit humi. frater morientem uidit uterque
germanum moriens. doluerunt pectora matris
tempore tam longo tristes passura dolores.
hunc procul ardentem cernens a colle Sidifan
obuius ire parat. tunc Syrtica contrahit arma
magnanimumque petit feruentem caede tribunum,
quem numerus uirtusque premit. circumfluit hostis
densus et iniectis proturbant undique telis.
infigunt feriuntque uirum. tunc mille peremptum
hostes uulneribus media strauere per arua.
uerterat expulsis acies per deuia signis,

recte nomine] numine *Petschenig* (*coll.* 3.182): *sed ludit opinor Corippus in nomine ancipiti, quod alibi gentis inimicae, hic socii militis est* **259** transadegit *T* infixum...ictu *Petschenig*: infixus...ictum *T* socio...ictu] *sc. ictu teli socii, hoc est Romani: cf.* 220, *ubi* sociis...hastis *dicitur de hastis Maurorum in ipsos Mauros a milite Romano intortis* **261** contento pede *T* turmasque *dubitanter coniecerat Petschenig, exstat in T e* turbasque *mutatum* (*cf.* 8.184): turbasque *tantum legerunt Mazzucchelli et Partsch* **263** tisiran *T* (*loco priore*) **264** Misantas *Goodyear*: mansitalas *T*: *scriba qui nomen* Antalas *quater intra uu. fere quadraginta modo scripserat nomen* Misantas *in* Misantalas *uel* Mansitalas *facillime corrumpere potuit; neque in prosodiae uariasione est quod offensionem inuenias* (*cf.* 291 Zĭper, 6.535 *et alibi* Zīper, *in laud. Anast.* 31 Anastāsi, *Iust.* 1.16 Anastăsius, *et u. adn. ad* 8.36). *minus bene opinor hunc nodum expediunt Partsch et Petschenig lacunam unius u. post* 262 *statuentes* **265** sangin *ex* sanzin *mutatum T* compressit *Mazzucchelli*: impressit *T*: *cf.* 345 **267** utrumque *T* **268** duluerunt *T* **270** Sidifan *Partsch* (*in indice p.* 162): sidafen *T* **271** ouius *T* **273** circomfluit *T* **274** proturbant *Diggle*: perturbant *T*: *cf. Verg. Aen.* 9.440–1 quem circum glomerati hostes hinc comminus atque hinc / proturbant, 10.801–2 telaque coniciunt proturbantque (perturbantque *cod. unus*) eminus hostem / missilibus **275** mille *Bekker*: ille *T* perentum *T*

impuleratque duces terror post terga redire.
sed ductor properans, fidis comitantibus una
armigeris, uictos socios uirtute leuauit.
hic primum ensipotens rumpens inimica Iohannes
agmina fulmineo Madden per pectora pilo
transfodiens prostrauit humi fortemque Magargun
et Taden et Meilan. tum toto corpore surgens
Ariarith ingentem deiecit uulnere Mestan,
ense rotat Magnum, et uertex per gramina collo
corruit Altiserae. uultus in pectora Zambri
percussa ceruice ruunt, stomachoque peremptus
flumina rubra uomit Roffas atque ilia pulsans
extremis haud iam singultibus ore uacabat.
haud procul inde Ziper medium currebat in agmen
turbabatque uiros cogens in castra redire.
ille neci Ialdan Tusdrunque Aracanque Nadosque
morte dedit uaria, sed ualle strauit in una.
his celerem coniunxit Ilan, contoque superbum

281 rumpetis *T* iohannis *T* **284** Meilan tum] Meilanta *Petschenig: certe nomen* Meilan 8.590 *recurrit, sed u.* 346 *ecce iterum* Mestan toto corpore surgens *Diggle* (*iam* toto corpore Fugen *Mazzucchelli*): nouo porpore fugen *T*: (Meilanta) nouo torpore fugacem *Petschenig, sed qui torpet non fugax sed iners est. de coniectura nostra u. Verg. Aen.* 12.728–9 corpore toto / alte sublatum consurgit Turnus in ensem; *de corruptela cf.* 378 surgitque / fugitque **285** deiecit *Partsch*: detegat *T*: detruncat *Mazzucchelli* **286** Magnum *pro nomine proprio accipit Petschenig in addendis: ceteri* magnum *cum* Mestan *coniungunt, puncto post* uulnere *posito* collo *Diggle* (*de omissa praepositione u. adn. ad* 1.356): collum *T, quod defendunt editores* uertex *in* uertens *mutando: u. CQ s.n.* 18 (1968), 137 **288** pereptus *T* **289** ilia *Mazzucchelli*: alia *T* **290** haud(t) iam...ore uacabat *Schenkl* (ore *Mazzucchelli*): authima (*ita legit Partsch*, athiman *Mazzucchelli: equidem litteras* aut *agnoui, ceterae ualde dubiae sunt*)...ora uocabat *T*: *quod coniecit Schenkl dubitanter recepi: sensus est* 'ilia extremis singultibus pulsans haud iam loquela uacabat' (*Petschenig confert* 8.547–8 morientis lingua loquelam / rumpere non potuit, sonuit tamen); *certe* extremis...singultibus *tantum cum* pulsans *cohaerere demonstrant Verg. Aen.* 9.414–15 uoluitur ille uomens calidum de pectore flumen / frigidus et longis singultibus ilia pulsat *et loci quos adhibet TLL* 7.1.325, 63–75 **291** aut *T* **293** aracanque *non* arcanque *T* **295** contoque] conoque *Diggle* (*cf.* 362):

Conunian mediis feriens effudit harenis.
signiferum uocitans Vitulum Ricinarius ardens
compulit in medios signum committere Mauros.
ipse uolans pariter densos uirtute per hostes
effera castra petit. sequitur tunc cetera pubes,
rescinduntque uias et fossas rumpere temptant.
quis dolor ille fuit, quo sic Ricinarius ardens
ibat in hostiles prosternens agmina montes,
rumpere castra parans? non sic uirtute tremendus
Alcides miserae turbauit moenia Troiae,
Laomedontiadas agitans regemque trementem.
persequitur mactatque uiros. hic caede furentis
missile dura ferit contorquens pectora Lanzi.
tunc mucrone caput terrae deturbat acerbi
Masguen et rigida Nacusan ferit eminus hasta.
Macurasenis equum media prostrauit harena
uulnere confossum ualido, dominumque ruentem
desuper ipse premit. ruptis praecordia uenis
purpuream fundunt animam. tunc calcibus ipsam
tundit humum moriens herbasque et gramina quassat.
hic Solumuth fortis densos inuaserat hostes.
is mactat Cullen concurrentemque Iutungun
sternit humi. iugulat pressum mucrone Meuzzen,
Laltin equo deiecit agens, fortemque Sinisgun
Varinnumque ferit, quem necdum fata trahebant.
tegmina diuisit gladius palmamque sinistram
contigit et summos dirupit uerbere neruos.

nimirum si ita scripsit Corippus in nomine Conunian *ludebat* (*cf. adn. ad* 258) **301** rescinduntque *Diggle* (*cf.* 456, *Lucr.* 2.406 uias rescindere) : defenduntque *T*: efficiuntque *Petschenig* (*coll.* 466, 6.680) *uel* escenduntque (*in addendis*) : diffinduntque *Partsch* **303** hostiles *Bekker*: hostes *T* **306** laumedontiadas *T* trementem *Goodyear*: tremendum *T*: uerendum *Bekker* **307** hic] hinc *Bekker* **310** masgue *T* **311** prostratur *T* **316** hic] *fort.* hinc Solumuth *Partsch*: subulum ut *T* **318** Meuzzen *Partsch*: menzzen *T* **320** uarrinnumque *T* necdum *non* nondum *T* (*cf.* 7.314, 8.554)

uictus at ille fugit pereunte per agmina parma,
saucia cum digitis dependet laeua cruentis
currentisque cruor madidus uestigia pingit.
Geisirith ardentem Mificum campisque furentem
deicit aduersumque ferit per pectora Ceucrum.
pinnatum Antifan Dorotis arundine fixit.
protinus inflexum curuat fortissimus arcum
excussaque ferit fortem Maggite sagitta.
uoluitur ille cadens: cursus seruauit arundo
pulsa suos, saeui fugiens per tempora Cambri.
Cambrus ut infelix, alieno uulnere raptus,
corruit in frontem, armigerum Barsippa petiuit
protectus clipeo et librata concitus hasta.
subsiliens dum ludit magnum umbone per hostem,
pinnigerum Barsippa leuis per uiscera ferrum
suscipit et magno ad terram cum pondere fluxit.
praecipitem Bulmitzis Acum per bella ruentem
consequitur missaque infixit comminus hasta.
hinc nigrum Manonasan agit sternitque cruentum
ense uirum. rapto moritur Vascina lacerto
Bulmitzis mucrone ferox fortisque Tamazu
sternitur et duro confixus Martzara pilo,
†ast tor† acerba furens. Germanus comprimit Arzen,

324 saucia cum *Petschenig*: sauciatu (*uel. fort.* -tum) *T*: saucia dum *Bekker* (tum *Mazzucchelli*) dependet *Bekker*: dependit *T* **325** pingit] tingit *Amann* (*cf.* 1.156) **326** geisirich *T* **327** deiecit *T* **333** felix *T* **336** dum ludit] ludit dum *Partsch* (*coll.* 138) **339** Bulmitzis Acum *Partsch*: uulmirzisacum *T*: *nomen* Bulmitzis *hic latere confirmant cum u.* 343 *tum* 6.649–50: *nempe illic arte coniunguntur armigeri quattuor, quorum e numero tres hic inuenimus, scilicet* Ariarith 285, Dorotis 328, Iohannes 346; *ac rursus,* Ariarith *interfecto* (6.670), *proxime recurrunt* Bulmitzis (8.607) *et* Iohannes (8.620, 630) *et fort.* Dorotis (622) **341** Manonasan] Manon (*uel* Mamon) Asan *Diggle*: *cf.* 8.482 nigrique...Mamonis cruentum] *fort.* cruento **343** Bulmitzis *Mazzucchelli* (*u. ad* 339): bulmizis *T*: Bulmitzis *pro casu genetiuo interpretandum esse intellexit Goodyear ideoque uu.* 342–3 *uno tenore coniunxit: sententiam nouam post* 342 *instituunt priores* Tamazu] Tamazun *speciosius uidetur* **344** confixus *Diggle*: confisus *T*: *etiam* confossus *possis* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 137) Martzara *Partsch*: marezara *T*: *fort. melius* Marzara (*cf.* 7.426 Marzin) **345** †ast tor]

at Salusis Meniden, Mestanque †in rupe† Iohannes.
Tanala mactat Iten, Vitalis arundine Tizen,
Fisculaque ingentem deiecit uulnere Frecten.
iam grauis incumbens Mauors compulsa timore
agmina cogebat fidis succedere castris,
miles et in mediis Mauros truncare camelis
coeperat obsessasque grauis dirumpere fossas.
hic uero ingenti concurritur undique pugna,
Romanique simul fortes Maurique rebelles
pacificique ruunt. frater nec cognitus ulli
puluere concretus, carum nec notus amicum
cernere tunc potuit ciuemue agnoscere ciuis.
miscuerant acies nullo discrimine turmas
Marte graui, densisque incurrunt agmina telis.
uix sinit obnixas confuso Marte cateruas
turba mouere manus. confringunt pectore pectus
et clipeis clipeos, et conis proxima quassant
fortia colla uirum. iam nescius accipit hostis
saeua per occultos confossus uulnera cultros.
mortua condensis stipantur corpora turbis.
funera mille cadunt: sanguis perfundit harenas.
contiguus riuus pedibus calcatur et amnis
purpureus rubroque madent uestigia luto.
Ierna premit miseros urgens in proelia Mauros
Antalasque fremens: compellunt agmina castris
e mediis exire suis murosque per omnes

asper *Petschenig*: Austur *Partsch*: *sed fort.* †ast tor† acerba furens *cum sequentibus potius quam cum praecedentibus coniungenda sunt* **346** at Salusis] *fort.* Atsalusis (*uel* et Salusis) †in rupe] Irumque *uel* Irtumque (*cf.* 8.483) *Diggle*: (Mestanant) rupe *dubitanter Goodyear* (*u. Vig. Chr.* 16 [1962], 38) **352** absessasque *T* **355** pacisicique *T* **357** cognoscere *T* **358** descrimine *T* **359** agmina *Bekker*: agmine *T* **364** confoxos uulnere *T* **367** contiguus riuus *Petschenig*: contiguos uiros *T*: contiguo riuo *Mazzucchelli*, *post* riuo *non post* harenas *distinguens* calcatus *T* **368** ruboque *T* luto] *cf. Iust.* 2.23 *et adn. ad* 8.36: limo *Bekker*: leto *dubitanter Diggle* **371** emedus *T*

arma ferunt. misti senibus densantur ephebi:
omnis ad obsessas aetas concurrere fossas
cogitur et crescens succendit bella tumultus.
Romanis uirtus, Mauris locus addidit iras.
insidiis Martem fallax agit undique Mazax.
currit et in mediis intrantes castra camelis
obseruat surgitque ferox. modo comminus hostes
missile contorto, nudo modo percutit ense
implicitosque premit. facto nunc agmine muris
egreditur fortesque intentat pellere turmas.
horrida nec solum uolitans dat uulnera ferrum:
nunc lapides torresque cadunt, modo missile robur
spargitur, inde sudes et fracti monte molares
in galeis clipeisque tonant, modo pondere plumbi
corpora dant animas. cernuntur fulminis instar
saepe faces rutilis ardentes currere flammis,
alterna quae parte uolant. stat robore summo
miles et inuicti fretus uirtute magistri
castra aduersa premit. certat tamen hostis acerbus
expugnatque uiros et fossas uindicat arcens.
at socios ductor pulsans firmansque Iohannes
uoce tonante iuuat. conturbans territat hostes
ille sonus, faciemque uiri uocemque tremescunt.
horrificos ueluti cum Iuppiter excitat ignes
aethere commoto, et tonitru conterritat orbis
omne genus fractisque tremunt praecordia nimbis:
Marmaridas acies sic magni uoce Iohannis
conturbat gelidus quassato pectore terror.

372 densatus *T* **373** cuncurrere *T* **376** mezax *T* **378** surgitque *Petschenig*: fugitque *T*: *cf.* 284 **380** fato *T* **384** fracti *Petschenig* (*coll. St. Th.* 5.386 sudes fractique molares): fracta *T*: *de omissa praepositione u. Petschenig in indice p.* 231, *sed haud absurde* fracti a *conicies* **385** galiis *T* plumbli *T* **387** flammas *T* **392** at *Petschenig*: et *T* **396** tronitu *T* **398** Marmaridas *Diggle*: marmarides *T*: *adiectiuum habes* 2.138 Marmaridas gentes, 6.565 *et* 574 Marmaridae...acies, 8.530–1 plebes / Marmaridae, *sub-*

agmina mota pauent: conuertunt terga retrorsum.
insequitur Romanus agens sternitque per ipsos
corpora densa locos. hortatur rumpere fossas
ductor ouans laetisque incendit pectora dictis:
'uicistis, socii. faciles nunc rumpite muros
ensibus et gentes gladiis truncate cruentis,
uindictae dum tempus adest, dum letifer hostes
terror agit, uirtus animis dum maxima uestris.
nunc tempus: pretium, iuuenes, deposcite belli.
hostibus extinctis praedam sperare licebit.
iussa per imperii (uideam sic lumina Petri
incolumis dilecta mei! Carthaginis arces
cernere sic uictor merear!) mercede laborum
omnia militibus donamus castra uolentes.
non mihi, non ulli ductorum auferre licebit
de praeda sociis. habeat sua gaudia raptor
miles et in propriis laetetur fortior ausis.
eia agite, o iuuenes! hominem, pecus, obuia quaeque
impediunt, mactate truces et limite largo
implicitas planate uias. ego primus inibo,
quod uidet ut faciat securus miles in hoste
exemplo iam quisque meo.' sic fatus, et ipse
castra petens primus magnum ferit ense camelum,
qua pedibus uis cuncta feri latet insita neruis.
tunc per utrumque femur uulnus transiuit acerbum
et geminas secuit conciso robore coxas.
retro ruit reuolutus humi stridore camelus
horribili geminosque impressit pondere Mauros
ossaque contriuit quassis male mista medullis,

stantiuum 8.455 Marmaridae (-es *T*) *et undecies* Marmaridum **404** rupite *T* **406** uindice *T* **409** exctintis *T* **410** iuxa *T* **414** non (*loco priore*) *Bekker*: nam *T* ulli *Bekker*: nulli *T* **418** mattare *T* **423** uis cuncta *Diggle*: uicta *uel* iucta *T*: uis tota *Partsch* **425** rubore *T* **427** horribilis *T*

qui ducis horrifico celsam terrore sub aluum
condiderant sese. cecidit resupina duobus
cum genitis Gaetula iacens, supraque cadentes
sarcina lapsa ruit. cecidit lectusque lapisque
quo Cererem frangit. dirupit uincula pondus
dissoluitque moras. turbantur castra repente
atque uno scissi patuerunt uulnere muri:
subductis ueluti moles excelsa columnis
cum sonitu deiecta cadit resolutaque saxis
fabrica magna iacet latos diffusa per agros.
Gentius aduersas alia de parte cateruas
sternit humi et ruptos condenso milite muros
turbat acerba furens. pariter Putzintulus ardens
horrida fulmineis sternebat corpora telis.
ceu duo turbantes currunt armenta leones,
persuadet quos dira fames, sic saeuus in hostes
ibat uterque suam dirumpens uulnere partem.
Fronimuth oppositum scindens ruit impiger agmen,
castraque cuncta mouet. densis Marcentius armis
ardebat mediis prosternens agmina fossis,
atque simul feruens roseo furit ense Iohannes.
aduersas alia truncabat parte cateruas
Cusina Romanis consanguinitate propinquus
atque fide. largum fundens super arma cruorem
corpora per latos sternit Maurusia campos
densis missilibus. duro rotat ense lacertos
collaque multa uirum neruosque obtruncat equorum.

429 album *T* **430–3** *nempe mulier Gaetula una cum liberis uariisque utensilibus in dorso cameli uehebatur: u. Mazzucchellii adnotationem* **432** lapsa *Petschenig*: lassa *T* lectusque *Petschenig* (*coll.* 6.86): letusque *T* **433** pondus *Mazzucchelli*: ponde *uel* pende *T* **436** miles *T* **437** consonitu cum sonito dietta *T* **441** turbarum *T* putzurlus *T* **444** dira *Goodyear* (*u. ad* 6.355): dura *T* **446** frommut *T* **450** catenas *T* **451** Cusina Romanis *Bekker*: cusinormans *T* **452** arma] arua *dubitanter*

rescindunt fossas omni de parte tribuni.
Tarasis in medios contra furit arduus hostes:
pectora dux * * * fractis undantia costis
uiscera rupta natant calidoque in sanguine torpent.
fortis Ifisdaias summis cum uiribus ardens
ibat et aduersas acies per prata necabat,
Syrtica prosternens feruenti funera ferro.
accendit socios ductorum maxima uirtus
conceptusque furor. gladiis tunc cetera miscent,
dirumpunt mactantque uiri, rapiunt feriuntque,
efficiuntque uias sternuntque cadauera passim
atque truces currunt. feriunt discrimine nullo.
non aetas animos, sexus non mitigat insons:
omnia prosternit Romanus corpora miles.
fit sonus armorum: fractis montana resultant
tegminibus. gemitus raptis dant pectora membris
mistaque per latos densantur funera campos.
qualiter antiquae sternentes robora siluae
innumeri agricolae steriles succidere plantas
certatim insistunt, tot per nemus omne bipennes
congeminant ualidos siluis regementibus ictus:
sic fera dirupit Maurusia castra Iohannes
cum sociis. cunctis stridunt de partibus enses
atque cruore rubent. animas in uulnere reddunt
cum gemitu, mistique ruunt per prata cadentes
nunc senibus iuuenes, nunc pressae pondere matres
ardua cum natis inter pecuaria paruis.

Mazzucchelli: *cf.* 518 **457** arduis *T* **458** ⟨ferit et⟩ *Petschenig*: ⟨ferit ac⟩ *uel* ⟨frangit⟩ *fort. facilius excidere potuit* **459** ructa *T* torpens *T* **460** ifidaias *T* **464** glodiis *T* miscent *Petschenig*: miscens *T* **465** rapiunt feriuntque] rapiuntque feruntque *Diggle*: *cf. Verg. Aen.* 2.374–5 rapiunt incensa feruntque / Pergama, *St. Th.* 6.114 *sqq.* ut cum possessas auidis uictoribus arces / dux raptare dedit .../... ducunt sternuntque abiguntque feruntque **466** efficiuntque *Bekker*: effugiuntque *T* **470** sonitus *T* **473** antque *T* **474** agriculae *T* plactas *T* **478** cuncis *T*

innumeros fundunt gladiis feruentibus hostes,
sternit et innumeras morientum lapsa ruina.
crinibus abductae pauitant fera uulnera Maurae,
dum trahit hostis ouans. infantes ille reportat
direptos ex hoste uolans mandatque ministris,
et redit ad medias conculcans funera fossas.
ille camelorum gaudet dirumpere uincla,
diripit ille boues, ouibus redit ille reductis,
hic pulsat tardos conuersa cuspide asellos.
omnia iam pereunt: Maurorum tarua nusquam.
solus eques currit iam campis nudus apertis.
effugit ille ferus confracto robore Ierna
et simulacra sui secum tulit horrida Gurzil.
huius et auxilio sperans se posse tueri
cornipedem infelix geminato pondere pressit
impediens mortemque sibi miser ipse resumit.
quisquis ⟨is⟩ est, quem, uane, colis, quod gentibus ille
praesidium, quae digna tibi solacia praestat,
dum tu morte cadis, dum frangitur ille per hostes,
dum conflant nitidum flamma soluente metallum?
Syrtica per latos fugiebant agmina campos,
quae circumfusus densis exercitus armis
insequitur, sternens uariis per deuia fatis.
nec potuit quisquam Romanos ferre sequentes
Marte graui faciemue fugax oculosue retorsit.
proiciunt enses gelido terrore subacti
praecipitesque cadunt. facili iam caede trementes
miles acerbus agit. Solomonis signa retollunt

484 morientium *T* 485 abductae *Petschenig* (*coll.* 2.484): aductae *T* (adductae *tamquam e T ceteri*) 488 conculsans *T* 490 dirupit *T* 499 is *add. Bekker, om. T* 500 sibi sollatia prestet *T* 501 dum tu *Mazzucchelli*: dumque *T* 502 conflant *Partsch*: conflat *T* metallum *Mazzucchelli*: maxillum *T* 504 circomfusus *T* 505 sternens *Bekker*: externens *T* 507 Marte graui *Petschenig* (*coll.* 359, 1.473, 8.459): morte grauis *T* 508 sub-

prisca uiri Iernaeque simul captiua reducunt.
horrida per cunctos sternuntur funera campos:
per ualles scopulosque ruunt. iam flumina complent
corporibus densis supraque cadauera calcant
quadrupedes quassisque rubet leuis ungula membris.
dant gemitus miseri. sanguis per gramina currit,
in manibusque uirum concretos gluttinat enses
aspersus super arma cruor. ferrum omne rubescit.
occubuit princeps multa inter milia Ierna.
Marmaridum rex ille ferus quondamque superbus
confossus iacuit mediis bene nudus harenis.
ille dies cunctis supremus gentibus esset,
si mora praecipitem tenuisset prospera solem,
fecit ut ante semel. iam pronior ordine certo
axis in occiduis summersus flammiger undis
ex oculis gentesque fuga bellumque tenebris
eripuit fortesque acies in castra reduxit.

acti *Bekker*: subacto *T* **516** miseri *Mazzucchelli*: miseros *T* **517** gluttinat *Petschenig*: gluctinat *T*: glutinat *Mazzucchelli*: *cf.* 6.769

LIBER SEXTVS

VICTORES placidam Romani nocte quietem
non omnes petiere simul, sed castra uicissim
conseruant lecti uigiles nec lumina claudunt.
laeta per insomnes discurrunt gaudia mentes.
militis indomiti nullus post proelia membris
torpor inest: quassos reficit uictoria neruos,
uirtutemque nouat captae spes addita praedae,
et releuant animos fidi promissa magistri.
Maurorum interea noctis defensa tenebris
agmina currebant cunctis per deuia terris,
sparsa metu. nox ipsa iuuat, nox ipsa fatigat.
eripuit mediis cunctos de faucibus Orci
occultans obscura uiros: sed rursus easdem
sollicitat dubias incerto Marte cateruas.
effugiunt pauidi nullo post terga sequente.
dum trepidant, strepitusque suos sonitusque suorum
esse putant hostes, turbatique ardua quassant
ilia cornipedum. crebris montana flagellis
nocte silente crepant. socium terroribus agmen
exagitat solidum quatiens leuis ungula campum.
altera Phoebeos cogebat currere cursus
Oceano reserata dies. turbatur anhelis
aequor et ardet equis, feruescunt stagna profundi,
aestuat unda tumens et sacros parturit ignes.

LIBER SEXTVS *praescripsit Partsch* **1** uictoris *T* **3** lecti *Goodyear*: lucri *T*: laeti et *Mazzucchelli*: *neque u.* 7 captae spes addita praedae *et* 2.161 turpisque cupidine lucri *neque Sil.* 2.443 armenti uigilem *satis certo auxilio textum traditum firmant* **9** murorum *T* **11** uuuat *T* **15–16** *distinxit Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 138): *ceteri sensum peruertunt leuiter post* sequente *nec alibi distinguendo* **18** fragellis *T* **20** exagitant *T* **21** cursus] currus *dubitanter Bekker, quod peius est* **24** extuat *T*

consurgens solita primum pietate magister
laetus agit grates, dominum uirtutis adorans
et meritas reddens tali pro munere laudes.
tunc lecti uenere duces fortesque tribuni
et primi procerum. medius quos ipse magister
sic prior alloquitur: 'quae gens durissima uestros
corruit ante pedes, socii! sic mortis amicam,
sic iugulos inferre neci, sic currere in hostes
non Albis populos, saeua non Perside uidi.
nam quotiens uictos hostes dare terga subegi,
intrepido totiens uultu rediere minaci
cum fremitu saltuque fero. tamen ordine summo
et nostri uirtute dei confracta recessit.
nunc Libycos fines solito custode tueri
accelerare placet, felicia regna referre.
ocius in proprias numerosque reducite sedes
et munite locos. celsos indagine montes,
antra, nemus, fluuios, siluarum saxa, latebras
cingite et obsessas cauti concludite fauces.
tempore sub modico periet gens impia Mazax

28 lecti *Petschenig* (*coll.* 4.294): leti *T* **30** quae *Mazzucchelli*: quem *T* **31–3** *durior constructionis uariatio hic adesse uidetur* **33** Albis *Mazzucchelli*: albis *T*: alibi *Partsch, fort. recte: Mazzucchellii interpretationem haesitans recepi: certe nomen proprium desiderari uidetur ut u. concinnus fiat. ceterum* Albis populos *non certas quasdam gentes iuxta Albim habitantes significat, sed Germanos Alemannos aliosque populos poetica licentia comprehendit: Petschenig confert* 2.382 *sqq. et Iust.* 3.385 (*u. etiam quae Housman adnotauit ad Luc.* 1.481) Perside *Mazzucchelli*: perfide *T*: (saeuam)...Persida *dubitanter Bekker* **35** intrepido] intrepidi *dubitanter Bekker, et haud male: sed potest fieri ut* minaci *cum* fremitu *coniungatur* quotiens *T* **39** accelerare] ac celerare *Partsch, sed cf.* 7.44–5 reparare ruinam / accelerare placet felicia regna referre *obscurum: aut* 'regna Africae iam felicia esse nuntiare' *dicere uult aut* '(pristinam) regni felicitatem reducere', *sed et in* regna *et in sententiae breuitate iure offendaris: haud scio an* signa *scripserit, cum Iohannem signa secum Carthaginem referre commemoret u.* 77 bellica signa uidens *et* 99 signis comitantibus intrans **40** otius *T* **42** saxa *Petschenig* (*coll.* 1.532, 2.62 *sqq.*, 3.177): laxa *T*: *possis etiam* tecta (*cf.* 2.9–10) **44** Mazax *Partsch*: maurox *T*: Maura *Mazzucchelli*

deficietque fame: aut nostris se protinus armis
subiciet pacemque petet, si milite pulso
non ualeat populare casas, aut ultima mundi
appetet arua fugax et nostras deseret oras.
Byzacii geminis ducibus sit maxima cura
Massylas acies acie turbare sequaci
sollicitas, tristes gladiis urgere phalanges,
et procul a nostris expellere finibus hostes.'
  dixerat, et cuncti dicto parere fatentur.
digressus proprias florens exercitus arces
inde petit: subeunt urbes castella locosque.
soluitur a longo miserabilis Africa luctu
et placidum gaudens cantat uicisse Iohannem.
plausibus assiduis felix Carthago magistro
Iustiniana fauens geminis excepit in ulnis.
panduntur portae multo iam tempore clausae.
ingreditur uictor populo gaudente triumphans
urbem per mediam. palmas laurosque uirentes
Sidonii patres referunt; concurrit ab omni
turba uia, expectans acies intrare Latinas;
conueniunt fessique senes pauidaeque puellae
uisendi studio; stantes per moenia matres
aspiciunt uariisque modis per gaudia plangunt.
contingunt animos saeui tot tempora belli.
feminea pietate dolent casusque priores
commemorant narrantque feri malefacta tyranni:
gentibus ut dubias patefecit in ordine portas
foedere dirupto, miseram qua mente fefellit
perfidus aut quantis turbauit cladibus urbem.

46 subicient *T* petent *T* **51** urguere falanges *T* **52** et procul a nostris *Mazzucchelli* (*cf.* 244): et nostris procul *T* **54** flores *T* **57** canctat *T* **58** magistro] magistrum *Diggle* **59** excipit *T* **67** uariisque] uersisque *dubitanter Petschenig* (*coll. Sedul. carm. pasch.* 3.142) **70** malefacta *Bekker*: mala fata *T* **71** partefecit *T* **72** quam *T* **73** perfidus

laudibus immensis pueri iuuenesque senesque
imperiale canunt ductoris munere nomen
exultantque animis. omnis miratur et aetas
bellica signa uidens, concretas puluere uestes,
terribilesque uiros quos fecerat aspera caedes.
loricas, conos, clipeos gladiosque minaces,
cingula, frena, comas, arcus pharetrasque sonantes
pilaque purpureum spectant gestantia ferrum
sanguine Massylo. captiuas cernere Mauras
ire iuuat, celsis inscripta fronte camelis
ut pauidae sedeant paruosque sub ubere natos
contineant. aliae geminis ambire lacertis
sarcinulas super et parui cunabula lecti
(heu miserae matres!) uultu maerente laborant.
impia corda gemunt: miseris modo matribus Afris
iam seruire uolunt. didicerunt corda dolores
impia paenituitque malum. sensere quod essent
bella cauenda nimis. damnant sortesque deosque.
nec color ipse fuit captiuis omnibus unus.
concolor illa sedet cum nigris horrida natis,
coruorum ueluti uideas nigrescere pullos
matre sedente super, solitas cum porrigit escas
ore cauo pansisque fouens complectitur alis.
horribiles uultus paruis ostendere natis

Goodyear: feruidus *T*: fefellit *corruptelam adiuuisse potest* quantas *T* **77** bella *T* **78** *sc.* 'uiros quos aspera caedes terribiles fecerat' **79** canos *T* glodiosque *T* **80** frea *T* faretrasque *T* **83** inscripta] inscripta ut *Mazzucchelli*: ut crispa *Petschenig, parum necessarie: stigmata hic commemorari* (*cf.* 97 horribiles uultus) *monstrauit Riedmüller* 46–7 *coll. Cass. Fel.* 13 stigmata dicuntur characteres nominati quos militantium manus uel feminarum Maurarum uultus ostendit: *ceterum, cum* impauidae *in u. seq. tenori sententiae uu.* 82–90 *paene contrarium uideatur, magis placet illic textum mutare quam hic* inscripta ut *uel, quod malim,* ut scripta *recipere* **84** ut pauidae *Goodyear*: impauidae *T*: *u. adn. ad u.* 83 **85** aliae *Petschenig*: alie *T* **87** laborans *T* **88** gemunt *Petschenig*: gerunt *T* **89** seruire *Mazzucchelli*: sentire *T* **92** collor *T* **97** obstendere *T* nati *hic Carthaginiensium sunt, ut uid.*

dum patres matresque libet, sic limina templi
magnanimus ductor signis comitantibus intrans
orauit dominum caeli terraeque marisque,
obtulit et munus, summus quod more sacerdos
pro redituque ducis pro uictisque hostibus arae
imposuit, Christoque pater libamina sanxit.
Syrticus interea Carcasan agmina ductor
finibus e cunctis, terror quae sparserat ingens,
contrahit et tristes lacrimis affatur obortis:
'non ita deiectos sperabam cernere Mauros,
indomitae gentes. numquam superatus Ilaguas
nudus adest uictusque redit. matresque nurusque
perdidimus natosque simul. quid denique restat
ni mors sola uiris? quid nunc placet? esse quietos?
an melius bellis armisque lacessere duri
militis arma placet? turpe et miserabile crimen
confractos cessasse semel. non omne deorum
sublatum auxilium campis discessit in illis.
non ita uult Ammon, non iam qui numina Gurzil
sic uiolata dolet, non sic fortuna minatur,
quae uoluit seruare uiros. pecuaria tantum
perdidimus, nam robur adest. discernite quanti
occubuere uiri. ueluti cadus hauriat undas
aequoris Oceani: numquid decrescere possit
aut damnum sentire Thetis? tot et igne recusso

98 libet, sic *suspectum: ineptiunt Partsch et Petschenig* sic *cum antecedentibus coniungentes, sed potest fieri ut ui uel temporali uel saltem attenuata usurpatum* (*u. Löfstedt, per.* 231) *cum sequentibus cohaereat, quamquam constructio uerborum* patres matresque libet ostendere *tantum dubitationis mouet ut paene magis credibiliter pro* libet sic *uerbum aliquod quale* tremescunt *uel* horrescunt *reponere temptes* lumina *T* 100 terrisque *T* 101 octulit *T* minus *T* 102 uictisque *Bekker*: uictis *T* 104 cartasan *T* 106 abortis *T* 108 ilasguas *T* 112 duri *e* duris *mut. T* 114 semul *T* decorum *T* 116 Ammon, non iam *Partsch*: amonon nam *T* 121 equoreis occiani (*uel* oceiani) *T* 122 tetis *T* tot et igne recusso] statione recussa *Diggle olim, sed Corippus stellas fixas cum cometis aliisque eiusdem generis uisis* (*cf.* 2.428–9)

astra cadunt: signis plenum tamen omnia caelum
sidera semper habet. sic nostram laesio gentem
contigit, haud tamen omnino fortissima sensit.
consulite et rebus celeres succurrite uestris.'
Bruten ut emissas persensit †ore querelas,
mente ferox rapuit bellum. 'pater optime,' dixit,
'ingeminans bellum nostro reparare labore
uxores natosque potes: nam fundere uitam
et bellis finire placet. quae fama per omnes
gentis erit populos, si nostrae iniuria caedis
indefensa manens latum referatur in orbem?
absorptas melius subito telluris hiatu
mors rapiat gentes, extendant Tartara fauces
et nigrae pallore domus, Proserpina regnum
patris inops teneat nigri per bella mariti.
sunt acies, sunt arma tibi: surge, arripe bellum.
te duce confisus ponam sine crimine uitam.
haec est certa salus. tu nostrae gloria gentis,
tu uirtutis honor, tu spes fidissima Mauris.'
uix ea Bruten ait, cuncti clamore sequuntur
Carcasanque fremunt, Carcasan omnibus unum
gentibus esse ducem linguis animisque fatentur.
ille ut conceptum populis auxisse furorem
uidit et insani rabiem succrescere Martis,

confundere uidetur: locutionem igne recusso *nunc illustrat Diggle coll. Hom. Il.* 4.77, *hymn. Ap.* 441 *sq.*, *Dickens, Little Dorrit lib.* 1, *cap.* 31 *init.* stars...casting off...a spark, *totamque uu.* 122–24 *sententiam coll. Housman, More Poems* 7 **124** habent *T* **125** haut *T* **127** †ore] ab ore *Lachmann*: (persenserat) ore *uel* aure *dubitanter Diggle*: in aure *Petschenig* (*coll.* 1.139, 6.411) **128** octime *T* **129** nostro...labore *Petschenig*: nostros...labores *T* **130** potest *T* nam *Petschenig*: cum *T*: nunc *Mommsen* fundere *Schenkl*: funere *T*: ponere *Mommsen* **134** absortas *T*, *fort. retinendum* (*u. TLL* 1.183.66 *sqq.*) **135** extendat *T* **136** nigrae] nigras *Kenney* **137** inops *ad* regnum *potius quam* Proserpina *refertur* **138** aripe *T* **139** confisus *Goodyear*: confessus *T*: confossus *Mazzucchelli* **141** honor (*non* honos) *T* **142** secuntur *T* **146** su-

Marmaridum fines, habitat quo corniger Ammon,
inde petit, durique Iouis responsa poposcit.
semper amat miseras deceptor fallere mentes
Iuppiter hic quem, uane, rogas: in sanguine gaudet
horridus et cunctas quaerit disperdere gentes.
asper in aduersa percussus fronte bipenni
taurus ut occubuit, manibus tristissima uates
tympana rauca rapit saltusque altaria circum
cum strepitu lymphata rotat. salit ardua ceruix,
igne micant oculi, consurgunt fronte capilli,
ac facies testata deum feruore rubescit.
nunc maculat pallore genas, nunc lumina torquet,
nunc caput, alta fremens, saeuos dum colligit ignes.
ut uero toto percepit pectore numen,
suspicit excelsam nocturno tempore lunam
lumine sanguineo, scrutatur fata recensens,
ardet, anhelat, hiat, pallet, rubet, aestuat, alget,
fatidicum dum quaerit iter. uox improba tandem
prodidit ore fero fatorum arcana sub auras:
'uictor Ilaguatensis acerbo Marte Latinos
conturbabit agens. aeterno tempore Mazax
Byzacii campos magna uirtute tenebit.
tunc erit alma quies. celsas Carthaginis arces
Carcasan ductor portis ingressus apertis,
altior et placidus, populo comitante feretur
urbem per mediam. uultus mirabitur Afer
terribiles. lauros current palmasque ferentes
huius in aduentu. felix Carthago per omnes
dicetur populos. Carcasan terror acerbas
subiciet gentes, et foedera pacis amabunt.'

crescere *T* **147** amon *ut uid. T* **148** durique] dirique *Diggle* **150** quem, uane, rogas] quem uana rogas *Goodyear* (*cf.* 304 *et u. Petschenig in indice p.* 232) **154** sultusque *T* **161** suscipit *T* **162** scructatur *T* **164** fitidicum *T* **166** illaguatensis *T* **167** marzax *T* **176** sub-

dum canit haec uates, conturbans spiritus ora
obstruit et miseras mentes errore fefellit.
his gentes fallax decepit fraudibus Ammon
Massylas, dum uera canens caligine uestit
insidiasque parat. nam Mauri tempore cuncto
Byzacii tenuere quidem semperque tenebunt
ossibus arua suis, magni uirtute Iohannis
quae modo fracta iacent. celsas Carthaginis arces
Carcasan ductor populis comitantibus altus
per medias ibat, tunc cum ceruice recisa
infixum rigido uidit caput Africa conto.
mentis inops nimium responsis fisus iniquis
horrida bella parat. discurrens fama per omnes
it populos, regnum cecinit quod gentibus Ammon.
excurrunt celeres calidis a Syrtibus alae
inuitantque feras regni sub imagine gentes.
barbara turba coit: numeris augetur et armis.
tunc equites peditesque ruunt altisque camelis
Maurorum qui more sedent. nec solus Ilaguas
aut gentes tantum, egerunt quae bella priores,
conuenere sibi, sed si quis Syrtica rura
asper arat Nasamon, si quis Garamantidos aruis
proximus arua colit, pinguis qui margine Nili
stagna bibunt, uenere uiri. quis dicere gentes
aut numerare queat? numeres aut aequoris undas
nimborum aut guttas, aut quantas litus harenas
alluit, aut pelagus pisces aut terra uolucres
omnis habet, uarius quot gignit campus aristas

iacet *T* **178** obtruit *T* **181** insidieque *T* **182** bizacium tenere *T* **184** alces *uel* atces *T* **185** carthas an *T* **188** fixus *T* **190** et *T* **191** ala *T* **192** regnis *T* **194** peditesque ruunt *Partsch*: pedites quae runt (*uel* quaerunt) *T* **195** ilasguas *T* **197** si quis *Bekker*: quis *T*: quisquis *Mazzucchelli* **198** asper arat *Mazzucchelli*: asperat *T* nasamon (*non* namason) *T* Garamantidos] *fort.* Garamantibus **203** pellagus *T* **204** uarius] uarias *dubitanter Petschenig*

uere nouo, uel totum ornant quot sidera caelum.
  uiribus inde suis bellorum ductor †arene
se tutum fortemque putans simulacra nouauit
signaque, et extremis acies commouit ab oris,
plus solita uirtute fremens, ac pergit in hostem.
uictus ut Herculeis Antaeus saepe lacertis
contacta lassum reparabat corpus harena,
sponte cadens, uictor donec Tirynthius artem
nosceret et summis complexus uiribus hostem
pensasset pronum cum magno pondere corpus
guttura saeua premens: ut terram tangere matrem
non potuit, uictrix miseri mors lumina clausit:
sic uictus uires Carcasan innouat omnes
Syrtibus a propriis, sic et moriturus in hostem
nescius arma parat. tunc liquit pectora terror
Martis et obscurae tot saeua pericula noctis.
  peruolat ecce leuis, magno mandante Rufino,
nuntius et fama Libycas conterritat urbes
iam placidas, uictas iterum bellasse cateruas,
finibus occiduis equitum iam currere turmas
et Tripolis uastare casas, Carthaginis altae
Carcasan ductore feras ad moenia gentes
ire docens nomenque sibi promittere regni.
missus Sidoniam miles uix contigit aulam,
ductori mandata ferens: concussit acerbus
corda furor narrante uiro. sed mentis honestae
uirtutem indomitam melior sapientia uincens
consilium quaerit. uoluuntur pectore curae,

206 †arene] acerbus *Diggle* (*coll.* 7.536): abunde *Petschenig* **207** se tutum *T*, *Petschenig*: securum *perperam T attribuunt* **211** lassum *Petschenig*: lapsum *T*: *cf. Luc.* 4.620 *sqq.* **212** terrinteus *T* **214** pensasset *Bekker* (*coll.* 2.276): prensasset *T* **219** liquid *T* **225** casas *Lachmann*: castra *T* **226** carthas an *T* **227** nomenque...regni] numenque...regna *Petschenig* (*coll.* 190, 556–7), *uix necessarie: Mauri iam non licentiam tantum praedandi, sed certum stabileque regnum sibi promittunt*

nec mouet obtutus. mentis discurrit acumen
omnia prospiciens: pensat discrimine causas
et uidet infandum cuncta de parte periclum.
tunc proceres de more uocans consulta requirit,
talibus et dictis animos curasque retexit:
'uictus bella mouet rursum uincendus Ilaguas,
o socii, expertis audens concurrere signis.
hic Tripolis iam rura premit praedasque rebellis
diripit, in nostros promittens tendere fines.
signa mouere paro, tot gentibus obuius ire,
externis cupiens committere proelia terris
et procul a nostris prosternere ruribus hostes,
Africa ne saeuis iterum concussa ruinis
plus pereat. turbant animos impensa locique
difficilesque uiae: sterilis nam cernitur annus.
perdidit ipsa suas bellis prouincia uires,
heu nimium defessa iacens. exercitus ingens
non poterit sufferre famem. si admittimus hostes
Byzacii extremos tantum contingere fines,
iam properare uolent, disperdent cuncta rapinis,
atque iterum fessam turbabunt proelia terram.
consulite et dubios animos firmate docentes.'
uix ea ductor ait: populis placet omnibus ire
longius, atque ipsos Libyae sufferre calores
occiduos se posse ferunt; promittit et omnis

234 discrimine causas] *fort.* discrimina causae, *sed cf. e.g.* 8.290–1 **237** et dictis *Bekker*: edittis *T* **238** ilasguas *T* **240** tripodes *T* **244** ruribus *Petschenig* (*coll.* 240, 7.502, 520: *eandem formam reperies apud August. contra litt. Petil.* 3.31.36 *et Prisc. perieg.* 32): iuribus *uel* uiribus *T*: finibus *Mazzucchelli* (*cf.* 241, 251 *et* 52 et procul a nostris expellere finibus hostes) **245** saeuis *Bekker*: suis *T* **246** locisque *T* **247** uie reditus sterilis *T*: reditus *tamquam glossema eiciendum esse uidetur, nisi malis scribere* locisque / difficiles (*uel* difficilis) reditus nam cernitur *obscurum ideoque suspectum*: nam (*uel* iam) uertitur *Goodyear, sc.* 'sterilis annus iam ad finem perducitur' **248** perfodit *T* suos *T* **249** disfessa *T* **250** famam *T* **257** occiduos *ualde suspectum*: assiduos *Riedmüller* (*coll.*

turba manus mentesque feras, magnosque labores
pro patria temptare uolunt, gentesque rebelles
despiciunt animosque truces [acies uirtute feroci].
  ductor ut erectas acies uirtute feroci
uidit et intrepidas sese promittere bellis,
signa mouenda canit. tunc raucos bucina cantus
aere gemit: ciet armatas uox saeua cateruas.
conueniunt cunctae propriis a sedibus alae
et pedites iussi, comitesque ducesque Latini,
Massylasque trahens acies in bella magister
Cusina, Romanis semper fidissimus armis.
pergit in australem ductor fortissimus axem,
qua feruens loca sicca dies sub sidere Cancri
sole perusta tenet nimium semperque laborant
arua siti Zephyrisque calent. namque Africus illic
omnia flammiuomis exiccat rura procellis:
illic et sitiens calidis exerrat harenis
Afer anhelus, inops, Stygias rimatur et undas.
  Fama per innumeras spargens praeconia linguas
ante uolat fortem referens properare Iohannem
cum ducibus cunctis. Laguatan gentis ad aures

270–2), *fort. recte: sibi ipse non consentit poeta qui in u.* 269 *Iohannem in axem australem pergere dicat: fallitur enim Petschenig qui et hic et in u.* 224 occiduus *idem atque* australis, *in u.* 3.137 orbis ab occasu *idem atque* a regione terrae australis *ualere affirmat: u. Riedmüller* 77–80, *ubi demonstratur uu.* 224 *et* 3.137 *usitatam uoc. significationem non tantum capere sed paene etiam requirere. ceterum* occiduae, *quod Petschenig temptauit, faciliorem orationem reddit, rem non tangit* omnes *T* **259** tentare *uel* tetare *T* **260** *uerba uncis inclusa e u. seq. orta del. Bekker*: in proelia sumunt *suppl. Petschenig* **261** eractas *T* **263** buccina *T* **264** nox *ut uid. T* **266** comites *T* **267** masilasque *T* **268** cosma *T* **271** nimium] nimio *Diggle* (*coll.* 441 *et* 2.168) **272** zeffirisque *T* calent] carent *Mazzucchelli*: Zephyris *tamquam pro* uentis *usurpatum cum Petschenig accipio* ille *T* **274** exerrat *suspectum: uix enim similia sunt ea quae apud TLL* 5.2.1400.24 *sqq. reperias et* exiccat *in u. sup. corruptelam adiuuisse potest*: uix errat *dubitanter Petschenig* (*cf.* 437–8 in campos squalentes...errabat sitiens): excurrit *Diggle* (*coll.* 191) **278** Laguatan gentis *Petschenig*: lagila tangentis *T* aures *Partsch*: auras *T*: oras

improba tendit iter. fines iam raptor iniquus
Byzacii uastabat eques. sed pectora rumor
nominis incutiens magna uirtute Iohannis
terruit: innumeras acies post terga reflexit.
iam super esse putant acti terrore magistrum
expertique tremunt; uultus memorantur acerbos
signaque cuncta uiri. siccas superare Gadaias
nec dubitant tristesque locos, quis nullus eundi
uiuendique modus. non illis finibus ulla
aera per calidum tranat suspensa uolucris.
armiger ipse Iouis, portat qui fulminis ignes,
uix impune potest feruentis margine caeli
flamina posse pati, quae terror iussit adire.
ductor ut hostiles sensit cessisse cateruas
per deserta metu, solita uirtute fugaces
insequitur, calidas terrae sitientis harenas
acrior ingrediens. iussit tamen omnibus undas
ferre suis Cereremque sibi. praecepta magistri
perficiunt celeres. sed quantum posset in illis
tot populos satiare locis, quantisque diebus

Petschenig **279** improbat *T* **280** bizatii *T* sed *Petschenig*: sic *T* **283** pucant *ut uid. T* magistrum *Petschenig*: magistri *T* **284** expertique tremunt *Petschenig*: experti tremunt *T*: (magistri) / experti trepidant (*plenius post* putant *dist.*) *Mazzucchelli, fort. recte*: (magistri) / experti metuunt *Voigt* (*coll. Hor. ep.* 1.18.87) memorantur acerbos] memoratur acerbus *Mommsen*: memorantur acerbi *Mazzucchelli: sed u. TLL* 8.692.45 *sqq.* **285** Gadaias] *u. Riedmüller* 83 **286** tristes *T* eindi *T* **287** illa *T* **288** subspensa *T* **289** ignes *Petschenig*: ignis *T* **290** impone *T* potest] *aut hoc aut* posse *in u. seq. corruptum esse arbitror*: putat *Petschenig* (*coll.* 1.487–8 sin proelia mecum / mittere posse putas): potest...posse *inter pleonasmi exempla adnumerat Löfstedt* (*synt.* 2.181 *sqq.*) *coll. Frontonis p.* 66 *Naber* (*p.* 60 *Van Den Hout*) omnia denique potius potest quam posse suspendi: *sed neque certum est Frontonis locum recte traditum esse neque ex omni parte ille locus Corippi loco similis est, cetera autem huius pleonasmi exempla quae a Löfstedt colliguntur aut dissimilia sunt aut ex auctoribus protracta nulla affinitate cum Corippo coniunctis* magine *T* **291** flumina *T* posse] tosta *Haupt* **295** iuxit *uel* uixit *T* tamen *Bekker*: tantum *T* **295–6** *sc.* 'iussit suis militibus undas Cereremque sibi ferre'

agmina tanta aleret? uacuantur fontibus utres,
iamque Ceres nusquam. siccis tunc faucibus ardent
deficiuntque fame. heu, miles bacchatur anhelans
et solis feruore rubens exaestuat, ardens
ignibus immensis: sed nullis flumen harenis
inueniens scrutatur aquas uanumque laborat,
ut Danaum quondam Thebanos inclita campos
agmina dum peterent, siccatos numine Bacchi
expauere lacus fontesque, et flumina ductor
Adrastus latis sitiens quaesiuit in aruis.
†deposuit† miseras et rumpens uoce querelas
miles amarus ait: 'si tristia fata minantur
tempore nunc uno Romanam perdere gentem,
sunt enses, sunt bella, ferae sunt gentibus irae:
lancea transfodiat, ueniant uel fulminis instar
omnia tela simul; contortum uiscera ferrum
transeat atque animas tantum per uulnera fundat.
cur nos dira fames ardorque sitisque coartans
segnibus heu fatis, longa sic morte fatigat?
sit gladiis sacrata manus. conuerte retrorsum
signa. rogat ieiuna fame haec te, o summe magister,
turba simul. miserere pius nostrique tuique.

299 alat *T* 303 sed *Petschenig*: et *T*: at *Diggle* 304 scruptator *T* 306 dum] cum *Bekker* bachi *T* 308 adastrus *T* sentiens *T* 309 deposuit *obelo notaui, cum plerumque* querelas deponere *significet* queri desistere (*cf.* 8.136 deposuere minas *et e.g. Hom. lat.* 93): desperat *uel* despondit *Goodyear: cogites etiam de* deprimit *uel* deprompsit, *quamquam fort. melius sit post u.* 308 *lacunam ponere, ut admonuit Kenney* et rumpens] erumpens *Mazzucchelli* 310 miles. amarus *Petschenig* (*cuius distinctionem sustuli*): milex armatus *T*: grex armatus *Shackleton Bailey* (*sed saepius in T* miles *in* milex *corrumpitur, e.g.* 2.435) 312 bella *mirum, sed uix melius* tela gentibus] mentibus *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 138), *fort. recte, sed poetam hic de Mauris potius quam Romanis cogitare uu. sqq. indicare uidentur: cf. Luc.* 2.47 non pacem petimus, superi: date gentibus iras 313 lancia *T* trasfodiat *ut uid. T* ueniat *T* 315 animas *Mazzucchelli*: manus *T* 316 curuos *T* 318 gladius *T* 319 famem *T* 320 pius *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 138): simul *in* fimus *uel* fius *uel fort.* pius *mut. T* (simul *primo repetitum, deinde*

respice, magne, tuos. macies iam contrahit artus
ossaque nuda rigent siccis tenuata medullis.
stringuntur nerui, cutis aret, lumine merso
infectae pallore genae. iam mortis imago
corpora nostra tenet, sitiens et spiritus ardet.'
uix ea uulgus inops: populos pater ipse dolentes
continuit fessosque bonus sermone refecit,
talia saepe monens: 'o spes Romana decusque
atque salus patriae, nimios ne sperne labores.
uince sitim diramque famem. nunc dura memento
facta patrum. uires populi sensere priorum.
sic domuere patres propriis uirtutibus orbem,
aspera dum tolerant. summa est patientia uirtus.
hanc metuunt gentes. alios haec territat hostes,
dum necat hos. geminis acies inimica laborat
exitiis: hinc sicca sitis feruorque famesque
exagitant, hinc terror agit Romanus et instat.
solis iter temptate truces partesque negatas.
uestros zona rubens referet testata labores
confirmante polo, a magnoque Catone secundum
me temptasse legent †quoquo hanc scripsisse minores.
uincat amor patriae mentem, et sitis improba cesset
numine pulsa pio, ac uester satiabitur ardor.'
sic Latias placida mulcebat uoce cohortes
egregius ductor, uerbis ceu flumine dulci

correctum esse uix dubites, in quid autem mutatum sit perdifficiliter discernas): iliis *in* filiis *mut. legit Partsch, uix recte*: uelis *Mommsen, quo recepto necesse erit ut* miserere *infinitiuus sit* (*u. TLL* 8.1115.61 *sqq.*) **323** lumine merso] lumina mersa *Mazzucchelli* **324** infetae *T* **328** mouens *T* **333** tollerant *T* **336** exitus *T* **337** romanis et instar *T* **338** temptate *Petschenig* (*coll.* 559 *et* 626 temptate truces): tentare *T*: *iam* tentate *Mazzucchelli* **340** a *add. Partsch, om. T* **341** tentasse *T* †quoquo hanc scripsisse] uosque hanc superasse *Partsch*: *de sententia cf.* 8.509 dum fera bella legent aeuo ueniente minores **342** mentem] mortem *Mazzucchelli*: mente *Mommsen* **343** numine *Petschenig*: flumine *T*: nomine *Goodyear* (*u. Vig. Chr.* 16 [1962], 39) pulsa pio *Petschenig*: pusapio *T* **345** uerbis *Partsch*: uariis *T*

pectora cuncta rigans, epulis aut uiscera replens.
  accidit infelix rebus fortuna Latinis,
quassato ualidas fregit quae robore uires.
quadrupedes cunctis quaerentes pabula campis
errabant. nam dira fames atque ardor habebat
omne genus. non herba uirens, non frondibus ullis
arbor erat, densis subito cum palluit herbis
campus et aduersi rubuerunt floribus agri.
longius optatas cernens grex improbus herbas
(pulsabat nam dira fames) discurrit et omnes
tondet ubique locos. nudas iam lambit harenas,
nec potuit satiare famem, mala gramina pastus,
quadrupes: ipsis nam cecidit densissimus aruis
morte noua, pressans gelidis sub dentibus herbas.
funere cornipedum fracta est Romana iuuentus.
concidit ira ferox: it tristis et anxius omnis
miles, et ingentes conturbant pectora curae.
corruit hoc uno nimium conterrita casu
uirtus magna uirum. primo tunc castra tumultu
turbauit fortuna nocens: hoc pondere pressit.
  uidit ut hic ductor tantam euenisse ruinam
et uires minuisse suis, ad litoris oras
castra mouens pergit, cupiens releuare dolentes

348 fregit quae (*non* quae fregit) *T* robora *T* 352 arbor *ex* albor *mut. ut uid. T* 354 octatas *T* 355 dira *Goodyear*: dura *T*: *cf. Verg. Aen.* 3.256: dira fames *a T traditur* 6.316, 330, 350, dura fames 5.444, 6.439, 8.168: *cum nulla sit ratio huius discrepantiae, Corippum ubique Vergilium secutum* dira fames *scripsisse puto: maiorem dubitationem mouent aliae haud dissimiles discrepantiae* 1.43 duris...periclis / 6.762 dirum...periclum; 1.391 sors...durissima / 7.501 sors dira; 1.528 proelia dura / 7.151 proelia dira / 7.283 proelia dura; 2.334 duri...belli / 3.268 dirum...bellum / 7.244 duri...belli: *in* 1.43 *et fort. in* 2.334, 7.244 dirus *aliqua ratione reponas, in ceteris autem locis quae manet discrepantia poetae haud iniuria attribuetur: longae, immo inexplicabilis operae esset inter* durus *et* dirus, *ubicumque apud poetas Latinos ea uerba reperiantur, diiudicare: num e.g. Hor. serm.* 1.2.6 duramque famem *mutandum sit uel ibidem* 40 dura ...pericla *in medio relinquendum* fames et disscurrit *T* 356 tondet *Mommsen*: tundit *T* 368 pergit *post correctionem T* (*ex quo mutatum sit incertum*)

et reparare uiros. facilem iamque aera sentit
miles et adpropians uitales inuenit herbas,
flumina nulla tamen. siccis tunc faucibus ipsos
impressant flores sucisque ardentia tingunt
ora nouis epulisque famem uiridantibus implent,
nec tolerare queunt. captato tempore noctis
innumeri redeunt. alii sparsere per arua,
pabula dum quaerunt; alii pro fontibus errant;
saeua fames alios diuertere terga coegit,
cunctaque destituunt contempti signa magistri.
castra locat ductor monstrati ad fluminis undam.
incubuit ripis sitiens Romana iuuentus
et liquidis solatur aquis. huc undique miles
confluit ad latices et dulcia flumina potat.
panis inops tondet flores herbasque uirentes:
his cupiunt satiare famem. mandata per urbes
litoreas dux ire iubet, deducere puppes
uectantes alimenta suis. pro tristia fata!
aduersos habuere Notos. fors dura negauit
puppibus aequoreas uelis transire per undas.
proxima se iunxit, sed tunc male fida, Latinis
Vrceliana manus, Romanis addita fatis.
Astrices illis longo iam tempore terris
horrentes habuere domus, gens aspera bellis

369 iamque aera *Bekker*: iam orrea *T*: iam iam aera *Mazzucchelli*: tandem aera *dubitanter Diggle* **370** ad proprians *T* **371** ipsos *Bekker*: ipsis *T*: ipsi *Mazzucchelli* **372** fucisque *ut uid. T* **374** tollerare *T* **375** inu... alii *T* (*media tinctura quadam infuscata legi iam non possunt*): innumeri redeunt alii *legit Mazzucchelli* sparsere] se *ante* alii *add. Partsch*: fugere *dubitanter Mazzucchelli*: sparsi ire *Goodyear olim* (*cf.* 1.105, *Iust.* 4.18): *sed hic* sparsere *idem atque* se sparsere *ualere uidetur, ut monuit Petschenig, ALL* 3 (1886), 150 (*cf. adn. ad* 2.169) **378** distituunt *T* contenti *T*: *fort.* contemti *recipiendum est* (*u. TLL* 4.635.4 *sqq. et cf. adn. ad u.* 134) **381** huc *Bekker*: hic *uel* hinc *T* **383** tondent *T* **385** pubes *T* **389** se iunxit *Petschenig* (*coll.* 7.294): seiunxit *T attribuunt* (seiunx *uel* se iunx *tantum dispicere potui*) latinis *ex* patinis *ut uid. mut. T* **392** horrentes *Partsch* (*cf.* 2.63): horrantes *T*: errantes

et numerosa uiris multosque illaesa per annos.
haec ubi persentit uenientis signa Iohannis
finibus esse suis, aduentu territa primo
mittere legatos humilis pro pace cucurrit.
accipit hos placidus media in tentoria ductor.
poscentes ueniam, pacem gentique salutem
summissi fudere preces: 'tua, maxime rector,
fama potens animique uigor uirtusque fidesque
ante uolans gentes pariter conterruit omnes
et gratas ad iura trahit. ceruice reflexa
subicit ipsa tuis sese, fortissime, iussis
Astricum gens clara uirum. tua foedera patres
gentis amant optantque simul: seruire uolentes
ad iuga colla parant. poscentibus, inclite, parce.
oramus pacem et placidam post bella quietem.'
  has inter uoces ignari murmura uulgi
in castris sonuere ducis: 'quonam usque necabit
agmina inulta fames? uitae spes nulla salusque.
conterimur miseranda manus.' ductoris ut aures
contigit ille sonus, grauiter commotus in aurem
sic Ricinari ait: 'infaustas nunc arce querelas
militis ignaui. quaenam dementia cordis
praecipitat miseras confusa mente cateruas?
cernunt legatos: poscunt mea foedera gentes,
stant humiles precibusque rogant. hi nostra retexunt

Mazzucchelli (*cf. Luc.* 1.253, *Sil.* 3.291) domus] domos *Mazzucchelli* **394** uenientes *T* **397** accipe *T* **403** fortissima *T* **408** ingnari *T* **410** inulta *Petschenig* (*coll.* 4.243): multa *T* (*legit Mazzucchelli, sed media inter* ag *et* mes *iam infuscata legi non possunt*): nostra *Bekker* salusque *ex* salutque *ut uid. mut. T* **411** conterimur *Mommsen*: contrahimur *T*, *quod fort. seruari possit tamquam pro* fame et morbo contrahimur *usurpatum uel, ut admonet Diggle, pro* numero (robore) contrahimur **413** nunc arce] compesce *dubitanter Shackleton Bailey: mea quidem sententia* (*u. ad* 8.36) *hoc correptionis exemplum apud Corippum leuius est neque emendatione tollendum* **414** ingnaui *T*

intima secretumque malum. pro pessima uentrem
turba colens ritu pecudum uel more ferarum!'
ilicet egrediens placidis celer omnia uerbis
murmura compressit, referens praecepta magistri.
postquam facta quies, legatis gnauior ipse
ductor ait: 'noster quas nunc exercitus iras
fuderit, audistis. cupit aspera proelia miles:
per gentem transire parat. sed nostra potestas
parcere subiectis semper studet. arma tenentes
conterimus populos, humiles ascimus amicos.
ite, uiri. si certa fides mea foedera poscit,
tradite uestra meis natorum pignora castris
et pacem retinete meam. genus omne manebit
securum Astricum nostro sub principe pollens.'
haec fatus donis onerat. seruire fatentur
Romano imperio, natos pro pignore pacis
polliciti praestare suos. uirtute Latinos
et pietate probant. laudant uiresque fidemque
principis atque ducis. composta pace recedunt.
at procul in campos squalentes fessus Ilaguas
errabat sitiens nec tantos ferre labores
iam poterat diramque famem. uia nulla salutis
et nullum monstratur iter. post terga Iohannes,
in faciem nimius solis calor. undique gentis
mors erat ante oculos: nec * * * tendere rectum
nec potis est reuocare gradum. confusa periclis
anxia turba gemit: mortem orant. ire retrorsum
persuasit fortuna nocens gentisque nefandae

420 illicet *T* **424** cupit aspera *Goodyear* (*u. BICSL* 15 [1968], 71): cupidus fera *T*: cupit his fera *Petschenig*: cupiens fera *Partsch*: cupidus fera . . . (transferre) *L. Mueller* (*sed de locutione* per gentem transire *cf.* 7.532–3) **429** tradita *uel fort.* traditae *T* **430** retinere *T* **431** secum *T* **432** nec *T* **433** nato *T* **435** pietate *Petschenig* (*coll.* 1.112 matura pietate probat, 2.340, 8.463): propietate *T*: probitate *Mazzucchelli* **437** ilasguas *T* **439** diramque *Goodyear*: duramque *T* **441** indique *T* gentis] genti *Bekker* **442** nec ***

infaustum diuertit iter. redit improba Martis
Syrtica sorte manus, telis non proelia poscens,
sed dubiam temptare fugam. explorator ubique
Romanus currebat eques mistusque Latinis
fidus erat Mazax, pariter uestigia gentis
inquirens qua parte forent. nec fama nec ullus
proximus hostis erat, taetra cum nocte repente
ardentes uidere focos, dubiique uolutant
Astricesne forent an retro uersus Ilaguas.
fluctibus Oceani nigros Aurora iugales
tristior extollens radios tendebat in axem,
luctificum Titana trahens et fata ferentes
impia Solis equos. abscondunt nubila cursus
obscuratque diem squalenti lumine Phoebus.
nuntius ecce uolans retulit sub nocte silenti
se procul a fossis late uidisse suorum
innumeros lucere focos: seu fessus Ilaguas
conuersus post terga redit, seu proxima tendit
Astricum gens castra locis, manifesta relatu
non fuerat uox illa suo. dum pectore ductor
perquirit sollers angusto tempore causas
et stupet in dubiis, ueniens super ecce repente
Cusina fidus adest multa stipante caterua
atque duci sic laetus ait: 'fugitiuus Ilaguas
huc furtim transire parat—defectus inermis,

tendere] *hic lacunam notaui, quamquam utrum ante an post* nec *u. mancus sit dubito*: nec cursum tendere *Petschenig, haud male* **446** mortis *T* **447** non *Bekker*: in *T* **448** tentare *T* splorator *T* **450** *sic legit Mazzucchelli: media inter* fid *et* pariter *iam infuscata legi uix possunt* **452** taetra *Partsch* (*coll.* 1.233): creta *uel fort.* treta *T*: tecta *Mazzucchelli*: *de* caeca *fort. cogites* **453** dubiisque uoluctant *T* **454** ilasguas *T* **455** occiani *T* **457** lutificum *T* feta *T* **458** ascondunt *T* **459** scalenti *T* **460** nunctius *T* **462** fessus *Bekker*: sensus *T*: rursus *Mazzucchelli* ilasguas *T* **463** tendit *Mazzucchelli*: tentat *T* **464** astriricum *T* **466** solers *T* **468** cosina *T* **469** fugittiuus ilasguas *T* **470** *distinxit Goodyear* huc] huc *uel* hunc *T*: hac *Shackleton Bailey*: hic *Partsch* defectus *Mazzucchelli*:

languida castra mouens. tempus uenit—arripe signa,
maxime ductorum—fessam modo perdere gentem.
namque est militiae facilis labor. amnis opacus
alluit umbriferas uiridanti margine ripas,
arboribus saeptus uariis et arundine glauca.
huc gentes tendunt. primi ueniamus ad undam
atque omnes teneamus aquas.' placuere loquentis
uerba uiri populo. ductor tamen ire uetabat
defessi retinens iamdudum murmura uulgi
pectore sollicito. sed quis praecepta iubentis
certa dei superare queat uel sistere contra?
castra mouens ductor comptas iubet ire cohortes
per numeros turmasque suas. it puluis in altum
conglomerans nubes atque aethera turbat harenis.
infandum carpebat iter, collesque malignos
tristis et infaustos monstrabat Gallica campos.
conscendens Titan altum flammabat Olympum
curribus igniferis, medium cum fluminis alueum
alternae posuere acies. sed Syrticus hostis
continuit terrore gradum retroque reuertens
deseruit ripas optataque flumina liquit.
praecipit hic ductor fossas et castra locari
ac Martem differre mora, pugnamque sequenti
luce mouere parans labentia flumina tantum
et sumptis latices iussit defendere telis.
utile consilium, si nunc Romana iubentis
implesset praecepta manus. miserabile fatum
audaces dedit esse uiros, passimque iuuentus

defettis *T*: defessus *Diggle* (*coll.* 437, 462, 471, 472, *sed u. TLL* 5.1.325.36 *sqq.* et 327.1 *sqq.*) **480** sollicto *T* iubentis *T*: uiuentis *Excerpta Veronensia* **482** comtas *T* **483** it *Petschenig*: te *T*: tunc... (conglomerat) *Mazzucchelli* **484** conglumerans *T* **485** *sic legit Mazzucchelli: media inter* inf *et* at iter *iam infuscata legi non possunt* **486** mostrabat *T* **487** altu *ut uid. T* **491** liquid *T* **496** nunc] tunc *Bekker, sed, sicut uidit Petschenig*, nunc *idem*

per campos diffusa ruit, primique lacessunt
agmina prima uiri. concurrunt ordine nullo,
non acie compti solito clamore Latini.
non tuba belligeros cecinit clangore tumultus
praeceptis contacta ducis, non ardua pugnae
signa locis statuere suis. incompta per hostes,
heu, male fisa manus fatis currebat iniquis.
territa cesserunt primo certamine retro
agmina Marmaridum. sequitur Romana iuuentus,
aspera condensis permiscens proelia telis.
corpora certamen fugientum conserit hastis
per campos Latiaris eques figitque premitque
et subigit uictos inter timor ire camelos.
at procul armipotens munibat signa Iohannes
ordine cuncta suo, fossasque et castra locari
praecipiens seruandam tantum ob fluminis undam
rectores iuuenum hostes expugnare iubebat.
composuere acies. dextrum latus ipse tenebat
Cusina, Massylis saeptus telisque Latinis.
Fronimuth hunc iuxta, Romanis fortis in armis,
et dux ille potens, felici nomine comptus
ductoris * * * felix non sorte, Iohannes.

atque tunc *ualet* (*cf.* 533, 7.12) iubentis *ex* iuuentus *mut. T* **501** compti *Mazzucchelli*: conti *T* clamore *suspectum*: non more *dubitanter Petschenig, sed fort. recte*: de more *Schenkl* **502** glongore *T* **504** stutuere *T* incomta *T* **505** satis *T* **508** condensis *Mazzucchelli*: non densis *T*: *cf.* 7.276 proelia dum miscet densis asperrima telis **510** fugitque *T* **511** subigit *Bekker*: subicit *T* *u. paulo obscurior, sed sensus est* 'subigit uictos in castra se recipere' (*cf.* 8.39–40, 4.598 *sqq.*) **513** et *add. Mazzucchelli, om. T* **514–15** *admirationem fort. mouebit caesura penthemimeres bis neglecta, sed cum alibi in Corippi carminibus octies fere haud dissimiliter neglegatur* (*u. Petschenig in indice p.* 247), *geminata huius loci licentia uix recte coniecturis sollicitabitur* **514** seruandam tantum *Mazzucchelli*: seruandum tm (*linea superscripta omissa*) *T*: tantum seruandam *Bekker* **515** expugnare *Mazzucchelli*: spugnare *T*: (fortes) pugnare *Bekker, sed cf.* 5.391 expugnatque uiros et fossas uindicat arcens **517** cosina masilis *T* **518** fronimith *T* iusta *T* **519** comtus *T* **520** ductoris *Partsch: media inter* duc *et* sorte *infuscata sunt, sed* felix

at laeuum tenuere latus Putzintulus ingens,
Geisirith arcitenens et celsis Sinduit armis.
ipse loco medius ductorum maximus auctor
stabat et in cassum socios sermone monebat,
iam fato incumbente graui. quem Tarasis ante
condensas peditum cingens umbone phalanges
ueloci uolitabat equo turmasque parabat.
nuntius interea uenit celer ecce magistro,
turbatos hostes referens iam uicta per agros
uertere terga fuga. sed non his uocibus illum
consilio iuuenis ualuit depellere iusto:
mens immota fuit. sed non sic iussa tremendi
nunc uoluere dei. cunctantem bella subire
armigeri suasere ducem, fortissimus olim
Ariarith et Ziper melior, duo maxima belli
fulmina, Massylae quos tunc tremuere phalanges,
et uirtute pares et fatis compar uterque.
tunc Ziper sic orsus ait: 'succurre Latinis,
maxime ductorum: socii fera proelia campis
miscent, sed denso rari turbantur ab hoste.
imprimit hos numerus: socios in bella sequamur.
arma cape et succurre tuis.' hic fortis amore
Ariarith exarsit pugnae cogitque morantem
signa mouere ducem. fidi qua uoce ministri
ductoris compulsi animi. gemit horrida cantu
bucina letifero turmasque in proelia cogit.

non *dispexerunt priores* (*ego* duc *tantum dispicio*): senior *supplet Partsch* (*coll.* 697, 4.516–17), simili *Diggle* **521** laeuum *Mazzucchelli*: lelium *ut uid. T* butzuntulus *T* **522** grisirith *T* Sinduit *Partsch* (*u. eiusdem indicem sub uoce*): induit *T* **528** magistro *Bekker* (*cf.* 530 illum *et* 595): magister *T*, *quod fort. tolerandum putat Petschenig, si* Cusina *significetur* (*cf.* 267, 7.268, 8.270): *de* minister *fort. cogites* (*cf.* 8.329 magistri / ministri) **530** is *T* **531** iuuenis *ualde suspectum*: ueniens *Kenney, fort. recte* **534** suadere *T* **535** ariarit *T* **536** maxile *T* **537** patres *T* **538** sic orsus *Bekker*: sicorus *T* **544** fidiqua *T* **546** buccina *T*

it bene compta manus frustra, quia fata premebant.
sic placitum tibi, summe pater, dum laedere uelles
peccantes Libyae populos. delicta fuere
tanti causa mali, fuerat non culpa regentis.
Carcasan longe glomerari puluere nubem
prospiciens proprium Nasamon ciet impiger agmen,
talibus et dictis trepidantia pectora firmat:
'indomitae gentes, quarum me cognita uirtus
Romanas acies armis temptare suasit,
haec est illa dies, uobis qua corniger Ammon
promisit fatale solum. nunc ite per hostes
intrepidi telis: patrias modo pandite laudes.
quisque manu pugnate truces et fidite fatis.
numina magna iuuant: dabitur uictoria uobis,
credite, certa, uiri. turpem remouete pauorem
et solitas uires animosque in proelia ferte.'
uix ea Carcasan: clamor per castra cucurrit
Syrtica terrificus saeuo crepitante tumultu.
Marmaridae fremuere acies. sors dura furores
incitat et saeuas stimulat Bellona cateruas,
barbara sanguineo compellens terga flagello.
tunc rabie fera corda tument. iam linquere castra
coeperat innumerus sonipes camposque tenebat.
amnis erat medius bellorum fraudibus aptus
Massylisque dolis. densum nemus impedit arma
frondibus implicitis: steriles tenuere myricae
inuisas ualles foliisque oleaster amaris.

547 id *T* comta *T* quia *Partsch*: que *T*: quam *Shackleton Bailey, fort. recte*: quia *praefero quod ea compendiorum confusio facilior uidetur* 550 causa *Mazzucchelli* (*coll. Verg. Aen.* 6.93, 11.480): nostra *T* 553 et dictis *Mazzucchelli*: edittis *T* 555 tetare *uel* tentare *T* suasit *ualde suspectum, aliud enim talis prosodiae exemplum apud Corippum nusquam exstat*: subegit *Diggle* (*coll.* 34, 511) 556 amon *T* 561 remote *T* 563 carthasan *T* 566 samulat *ut uid. T* 567 barba *T* 568 linquit *ut uid. T* 569 coperat *T* caposque *T* 570 actus *T* 573 folicisque *T*

Marmaridae hic acies, acies in parte Latinae
aduersa stabant et tristia bella ciebant.
militis arma nemus ferrumque uolatile ramis
impedit oppositis, tenuis nec transit arundo
praeualida compulsa manu, nec flectit in hostes
liber equum domitor, longo nec ludere pilo
implicitus strictis miles ualet undique ramis.
sollicitos locus ille duces cautumque magistrum
abstinuit bellis aciesque stare coegit.
continuere gradum: non se committere quisquam
ausus in abrupta tenuit uestigia ripa.
ductor adit uirtute locum
armigeris temptare parans
qua ualeat transire uia
condensos saltus
occultus Nasamon
et tutum seruatur iter
fida manus compressa fuga
aduentu properante feri nec missile torsit.
aduersum Nasamona uidens fugit ilicet Austro
ocior et somno uisa non tardior umbra.
certior ecce uolans magno tunc fama magistro
pacificos retulit iam linquere proelia Mauros,
compulsos terrore graui. iussuque Iohannis
auxilio Paulus sapiens et Amantius una

575 aduersa *Bekker*: aduerse *T* **582** aciesque stare] *de positione cf. imprimis* 8.46, 605 *et u. Petschenig in indice p.* 247 **584** ausus *Mazzucchelli*: absus *T* **585–91** *hae tantum uu. reliquiae exstant in T: ueri simile est cetera in exemplari a quo descriptus est T iam defuisse: nec sine ratione uu. nonnullos excidisse putat Petschenig, cum u.* 585 *et uu.* 595 *sqq. uix inter se consentire uideantur* **585** uirute *T* **586** tetare *uel* tentare *T* **588** condesos *T* **591** conuertitur hostis *supplet Diggle*, dumeta reliquit *Petschenig* **592–3** *fort. melius post* feri *et post* uidens *distinguas, sed nihil pro certo statui potest* **592** properante *Partsch*: properate *uel* properante *T*: properare *Bekker*: *cf.* 4.111–12 persensit ut hostis / aduentum properare feri missele *T* **593** illicet *T* **594** otior *T* **597** compusos *T*

accelerant releuare uiros. uestigia nusquam
Maurorum tunc uisa: metu nec proelia Mazax
respexit fugiens, faciem nec torsit in hostem.
tunc uersi fugere duces, pauidique tribuni
discedunt cuncti dimisso ad bella magistro.
insequitur sparsas acies tunc uictor Ilaguas.
clamor it alta petens. tunc pars inimica resoluit
uallibus e cunctis per latos agmina campos.
dirupto credas subito telluris hiatu
surrexisse uiros. circumdant signa ruentes
hinc atque hinc, sparsosque super tot milia currunt
densa duces, iactisque dies excluditur hastis
et campos late noctis pressere tenebrae.
dat gemitum miseranda manus telisque cruentis
per campos funduntur equi: furit impiger hostis
asper et immitis. posset genus omne Latinum
illa dies una pariter quassare ruina,
ni pater omnipotens caelo miseratus ab alto,
Romanas acies tanta inter milia seruans,
saluasset magni fugientes uoce Iohannis.
namque uidens socias campis desistere turmas
talibus ore tonans dictis exaggerat iras:
'si morimur, socii, si fors suprema Latinos
sorte trahit saeuisque parat prosternere bellis,
feminea cur morte cadam? si uita superstes,
cur timidus fugiam? frenos iam flectite, ciues.
figite signa, uiri: furias contemnite gentis
et pugnam temptate truces. aut uincimus hostes,

599 uestia *T* **600** maxax *T* **603** demisso *T* **604** ilasguas *T* **605** id *T* **606** e cunctis *Petschenig* (*coll.* 2.208): cruentis *T*: e ruptis *Partsch*, *fort. recte* latas *T* **607** diructo *T* **608** subrexisse *T* **610** iactisque *Partsch*: iuctisque *T*: iunctisque *Mazzucchelli* **618** iohannes *T* **620** exagerat *T* **624** flectite *Mazzucchelli*: flettere *T* **625** contemnite *Bekker*: concernite *T*: consternite *Mazzucchelli* **626** pugnam *Petschenig* (*coll.* 7.45, 53, 319): pugna *T* tentate *T*

si deus ipse uolet: uel si delicta resistunt
partibus aucta meis, propria non laude caremus
dum morimur. reuocate fugam: iam stringite ferrum.
†me faciat quod quisque uidet.' sic fatus acerbo
dentibus infremuit uultu capulumque coruscum
corripuit gladiumque furens ad uulnera traxit.
ad uocem pars certa redit. tunc proelia surgunt
aspera et assiduo discurrit lancea nimbo.
loricae galeaeque tonant, gemit ictibus umbo
aereus, et ruptis inter praecordia uenis
purpuream fundunt animam. uirtute superbus
Ziper acerba furens ibat per tela, per hostes,
Syrtica letiferis prosternens agmina telis,
et Solumuth pariter, fato sed dispar uterque.
pectora multorum contra uenientia longis
transfodiunt contis. trepidum iecur inserit hasta
corque uirum: uolucri findunt caua tempora ferro.
diripit ille caput, magnum femur amputat ille.
non aliter geminos spectasses ore leones
in medios saeuire greges. nunc unguibus atrox
diripit hic praedam, nunc dentibus ille cruentis
frangit molle pecus tepidoque in sanguine gaudet.
at parte ex alia Bulmitzis et Ariarith ingens

628 partibus *obscurum: uix melius* artibus **630** †me] et *Goodyear*: en *Shackleton Bailey*: et *uel* iam *uel* en. . . (ualet) *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 139): *nonnulli ita u. interpretari uidentur* 'faciat quisque quod me facientem uidet', *sed hoc* ἐλλείψεως *exemplum ne Sibylla quidem, ut aiunt, intellegat nec facile credam Corippum in hunc modum ineptisse: sane arridet quod Diggle proposuit, sed haud scio an leuior mutatio u. tolerabilem efficiat* **634** asper *T* **636** aereus *Mazzucchelli*: arcus *T*: aureus *M. Manitius* (*coll. Verg. Aen.* 10.271, 884) inter] intus *Schenkl* (*coll.* 5.313) **638** liper *T* **640** sulumur *T* dispar *Goodyear*: impar *T* **642** trepidum *Mazzucchelli* (*coll.* [*Sen*]. *Herc. Oet.* 709): tritum (*fort. post corr.*) *T* **643** findunt *Partsch*: fundunt *T* **644** magnum] medium *Mazzucchelli* (*coll. Verg. Aen.* 12.926) amputat *Mazzucchelli*: impucat *T* **645** spectasses *Partsch*: spettasset *T*: spectassent *Mazzucchelli* ore *Bekker*: ora *T* **646** nunc *Bekker*: tunc *T* **647** hic *Bekker*: ille *T* **649** bulmitis

Dorotisque ferox atque armiger ipse Iohannes
funera per latos contra uenientia campos
uulnere fundebant uario. mucrone superbus
ille furit, pilo melior ualet arduus ille.
hic torquet rigidas neruo stridente sagittas,
hic fremit arte potens et telis pugnat utrisque.
ipse inter medios ductor mucrone coruscat
fulmineo, hostiles arcens terrore phalanges.
carmine non aliter referunt per bella Gigantas
armatum tremuisse Iouem, cum fulminis ictus
perderet horribiles flagranti uulnere fratres.
uinceret illa manus, ni nunc fortuna negasset
successus irata suos. iam crescit iniquis
innumerosa manus: peditum uenere cateruae
Marmaridum. densum circumuolat undique ferrum
stipitis et grauidi robur, lapidesque minaces
fulminis instar erant. latet atro puluere campus:
uix sua tela potest pressus iam cernere miles.
obnixus ductor contra omnia tela resistit,
uertere terga uetans. magno impendente tumultu
armigeri cecidere duo: cadit Ariarith ingens
missile non uno et centum per uulnera Ziper
magnanimus. durus uenientis comminus ictus

et ariarth *T* **650** atque *Bekker*: ac *T* **651** funera *suspectum*: agmina (*uel* corpora) *Goodyear olim* (*u. Vig. Chr.* 16 [1962], 40), *nunc u. corruptum esse haud affirmauerim: loci ex aliqua parte huic loco similes saepius apud Corippum occurrunt* (*e.g.* 5.472 mistaque per latos densantur funera campos), *quamquam locutionem tanta obscuritate inuolutam uix reperias: Petschenig affirmat* funera *hic, ut alibi, idem ualere atque* cadauera, *sc.* 'duces Romanorum eos qui contra ueniant uario uulnere fundere ita ut cadauera per latos campos spargantur': *num tam perplexam interpretationem recipiam incertus sum. ceterum admonendum est* funera uenientia *pro* funera uenientium *usurpatum fort. tolerari posse* (*cf. e.g.* 8.102 uerba precantia) **658** Gigantas *Hall*: -es *T* **659** ictus] ictu *Diggle* **660** flagrante *T* **661** *hic u. bis exaratus est, primo in folii fine, deinde in initio sequentis* nunc *in pr. folio T*: tunc *in seq.* **662** suos *Bekker*: tuos *T* crescet *T* **663** pedum *T* **664** circonuolat *T* **666** erant] eunt *Hall* atro *Haupt*: atrox *T* **667** cenere *T* **670** ariarth *T* **671** riper *T* **672** durus...ictus *Partsch*:

ductoris transfixit equum: quod missile dextra
acris equi rapiens fortis de corpore ductor
fregit et in faciem furibundus dirigit hostis.
hic fusos socios et iam sua uulnera cernens
infremuit ductor: tunc se super ardua terga
composuit sublatus equi uultuque minaci
terribilis densum dirupit concitus agmen.
efficit ense uias inimica per agmina ductor
cum sociis: acies pulsae terrore magistri
post tergum redeunt. spatium sibi uindicat heros
atque suis, iter in medios tunc dirigit hostes,
disponens per signa uiros, arcetque sagittis
Massylas acies. nulli temptare furentem
iam potuere uiri. sequitur quicumque magistrum,
uulnera conuerso redeuntia suscipit arcu.
aduersus quis forte petit: per pectus anhelum
longius erecta transfixus funditur hasta.
qui lateri iungunt, iaculis uolitantibus acres
dant animas: utrumque latus diffindit arundo.
tunc metuens Nasamon ductoris iungere signis
cessat, et in latos feruens indagine campos
spargit equos, illosque necat qui signa fugaces
deseruere uiros et primi Martis acerbas
extimuere minas ac uersi terga dedere.
dux erat egregius, ductoris nomine fulgens,
nec uirtute minor, Romanis clarus in armis.

duro...ictu (*et* uenientes) *T*: duro ueniens quis comminus ictu *dubitanter Petschenig* (*coll.* 688: *sed ibi quid uoc.* quis *significet multo facilius e contextu intellegas*): *u. post* 672 *excidisse suspicatur Mommsen* **677** super *Bekker*: per *T* **678** equi *T*, *Partsch*: equo *T attribuunt* **681** pulsae *Bekker*: pulset *T* **683** *post* suis *distinxit Diggle: nulla dist. Petschenig: post* heros *priores* **685** temptore *T* **689** erecta] aerata *Diggle* (*coll.* 1.440, *Ou. met.* 5.9, 8.408) **691** uel *ante* utrumque *add. Bekker: et certe textus traditus aliquid suspicionis mouet* diffindit *Mazzucchelli*: defundit *T* **693** cessat *Partsch*: cessit *T*, *quod fort. retineri debet* feruens *Partsch*: feruens et *T* **694** necat *ex* negat *ut uid. mut. T*

hunc procul ut ductor fugientem proelia latis
prospexit campis, tali sic uoce secutus:
'haec est uestra fides? sic proelia mouimus,' inquit,
'ut pereat Romana manus? nunc deseris arma?
quo ruis, infelix? per te miseranda iuuentus
famaque nostra perit.' ductoris uocibus ille
erubuit durisque dolor simul ossibus arsit.
tunc pudor infaustus gentes spectare sequaces
impulit. hostiles cupientem rumpere turmas
urgebat mors saeua uirum. defendere certat
oppressos socios: uictor iam sternitur hostis,
eripitur uictus, mutantur fata cadentum.
audentem fors prima iuuat: iam caede superbus
perfurit et uariis prosternit corpora fatis.
mater ut Hyrcanos catulis furit orba per agros
tigris anhela suis, raptos quos forte cubili
Caucasio subtraxit eques—spectacula Persis
regibus ille ferens ferrata calce fatigat
cornipedem pauidus—similis tunc illa marito
et leuior Zephyro teneros dolet aspera fetus
atque uolat: sic dux populis concurrere certat.
huic rapit ense caput, morientis missile torquens
eminus hunc sternit, ualido per pectora conto
percutit hunc, minitans tremula transuerberat hasta
alterius clipeum pariter palmamque latusque.
ille femur moriens despectat uulnere raptum

701 inquid *T* **702** Romana *Mazzucchelli*: romam *T* nunc deseris *Mazzucchelli* (*cf. Luc.* 7.606): quo nunc mea desit *T*: *Mazzucchellii coniecturam haesitans recepi, cum uix minus bene scribas* quo deseris *uel* mea deseris: *ceterum cum* quo nunc mea deseris arma *per se optimum sit, paene adducor ut credam poetam u. hypermetricum scripsisse* **705** durisque] durusque *dubitanter Partsch* (*coll.* 4.2–3), *sed cf.* 4.181 **708** urguebat *T* **711** audentem *Bekker*: ardentes *T*: audentes *Mazzucchelli* **713** catulos *ut uid. T* **715** Caucasio] Caucasius *Diggle* **716** ferrata *Mazzucchelli*: ferra *T* **718** zeffiro *T* **720** huic *Hall*: hic *T* *post* caput *distinxit Diggle* (*coll.* 8.400): *post* morientis

parte cadens iuxtaque dolet sua membra superstes.
saucius ille iacet casu confractus equino
confossusque super sonipes: cruor emicat alte
spumeus et tepidis currens miscetur harenis.
mille modis feruens spargebat uulnera uictor
fortuna praebente uias. iam lassus anhelans
fumat equus cursusque negat. Maurusia crescit
adueniens acies: Camalusque Cerausque sequuntur
Stontaus atque ferox. ingens exercitus hostem
ambit et anterior conturbat lancea campos
densa uolans. iaculis clipeus uenientibus obstans
aere gemit raucumque tonat. clamoribus instant
conturbantque uirum. fixus contexitur umbo
missilibus densis. ipso iam tegmine sudat,
pondere telorum premitur, fessumque fatigat
silua grauis, turbaque superueniente laborat.
paulatim excedens uicinas litoris oras
arte petit dextrumque latus sibi uindicat undis
aequoreis, laeuum gradiens umbone tuetur
tergaque, tunc telis faciem defendit iterque.
ut leo uenantum trepida uallante corona
impauidus uirtute fremit rictuque tremendo
murmura conuoluit saeuus, dum concutit iras
erecta uirtute furens, nec currere contra
est animus uirtusue uiris, sed uocibus hostem
et tantum iniectis pertemptant longius hastis:
non secus ille furens turbis compressus abibat,

priores **725** supestes *T* **732** camarusque *T* secuntur *T* **735** ostans *T* **738** massilibus *T* teghimine *T* sudat *Petschenig*: subut T: subter *Mazzucchelli*: *Petschenig confert Venant. uita Mart.* 3.402 ferratae tunicae riuos sub pondere sudans **740** super ueniente *T* **742** sibi uindicat *Petschenig* (*coll.* 682): subuendicat *ut uid. T*: subuindicat *Mazzucchelli* **743** leum *T* **746** ricuque *T* **747** conuoluit *Bekker*: conuiluit *T* saeuus *Partsch*: seus *T*: saeuas *Mazzucchelli* concutit] concitat *Mazzucchelli*: *u. adn. ad* 8.526 **750** iniectis *Bekker*: intectis *uel* in tectis *T*

litora curua tenens clipeoque hastilia uitans.
est locus in mediis longe praeruptus harenis,
fluminis in morem pelagi quem margine fluctus
alluit atque undis agros concludit amaris
egrediens: quibus alga locis limusque relabens
atque altum tremulo putret sub gurgite caenum.
huc ubi peruenit, nigras equus horruit algas
et pauidus post terga redit. tunc naribus afflans
erexit geminas (signum formidinis) aures,
datque latus fumatque ferox oculosque retorquet
prospiciens, nec dirum audet temptare periclum.
finierat spatium uitaeque uiaeque repugnans
dux, heu, magnanimus. sequitur clamoribus hostis
densus agens turbansque uirum. tunc calce frequenti
pulsat equum geminans et magnos concutit armos.
exsilit impulsus sonipes cursuque negatam
temptat adire uiam, absorptusque uoragine mersit
ipse cadens, dominumque super gluttiuit hiatu
terra nefanda fero, rapuitque ex hoste receptum
suscipiens fortuna uirum, ne staret inermis
aut humilis precibusque rogans, tribuitque sepulcrum,
ne nudum in Libycis iacuisset corpus harenis.

752 uitas *T* **753** lenge *ut uid. T* **754** flumis *T* pellagi *T* **757** putret *Bekker*: nutrit *T* **761** fumatque] spumatque *Petschenig, haud male* (*sed u. Appel* 63) **767** exsilit *Petschenig*: exculit *T* **768** absortusque *T* (*cf.* 134) **770** ex *add. Mazzucchelli, om. T*

LIBER SEPTIMVS

INTEREA ductor munitis agmine signis
iam tutum carpebat iter, sociisque reductis
successit paruae defessus moenibus urbis.
hic populi satiata fames. post bella salutem
hic licuit spectare uiris. hic ardor equorum
pulsus aquis tristisque fames per pabula cessit.
fouit equos olim sitiens per flumina miles
optatis gauisus aquis, casusque priores
commemorans gelidis infundit corpora lymphis.
percipiunt epulis paruas post tempora uires
laetificumque bibunt post tristia bella Lyaeum.
nox terris nunc atra ruit mundique labores
distulit, obscuro confundens omnia caelo.
hanc sequitur madidus curis solacia somnus
dulcia ⟨iam⟩ referens, tacitisque amplectitur alis.
soluerat effuso nutantia lumina cornu
noctis amica quies. tunc corda oblita malorum
atque sui iacuere uirum, nimioque labore
cetera defessis proflabant corpora membris.
dux tamen insomnem turbato tempore noctem
protrahit, innumeras uoluens sub pectore curas.
concussus pietate pater, tot funera deflens,
ingemuit lacrimasque dedit. Ricinarius illic
solamen ductoris erat sociusque laborum.

LIBER SEPTIMVS *praescripsit Partsch* 2 capebat *T* 8 octatis gauisis *T* prioris *T* 11 tritia *T* 12 nunc] tunc *Bekker* atra *Bekker*: acta *T* 13 distulit] discutit *Petschenig dubitanter* 15 ⟨iam⟩ referens *Diggle*: referens *T*: ⟨tunc⟩ referens *Mazzucchelli*: rore ferens *Partsch coll.* 2.456–7 rore nouo primus madidis mox irruit alis / somnus, *sed hic* rore *sine epitheto positum friget nec facile cum* madidus *coniungitur. ceterum post* dulcia *facillime* iā *excidere potuit* 20 insomne *T*

hic mala mista bonis pariter semperque ferebat,
non humili cum plebe iacens, grauitatis amicus
et uirtute potens, animam qui ponere numquam
pro patria timuit. nouit ferus omnia Perses
facta uiri, ingenium, uires, consulta, labores,
Martis opus clarum, pacemque fidemque benignam;
nouit in infensis quae fecit et Africa Mauris,
nouit et ipse pater secum tolerasse labores
saepe uirum. sic creuit amor, sic grata uoluntas
inter utrumque manet. patrem putat ille Iohannem,
ille putat genitum proprium de sanguine natum.
ergo inter sese tristis narrabat uterque
peruigil, infausti referens pia funera campi.
dux prior haec: 'uana est hominum uigilantia certe
non uigilante deo. propriis non uiribus ullus
uincere bella potest. solus qui conterit hostes
omnipotens, qui cuncta mouet uertitque ruitque.
non tamen excelso nimium Romana propago
inuisa est domino, tanta inter milia pressos
quod uoluit saluare meos. reparare ruinam
accelerare placet, pugnam temptare repente,
dum uictor securus adest uictumque fugacem
esse putat. uicti quotiens uicere superbos
Marte uiros! datur et paucis uictoria maior.
consule, care, magis nostris quid competat armis.'
  tunc placidus grauitate sua Ricinarius ora
soluit, amica duci referens consulta iubenti:
'diuinum spectare pium est, o summe magister,
auxilium. pugnas iterum temptare quid instas?

25 pariter *Partsch*: partem *T* 27 qui *Bekker*: -que *T* 28 nouis *T* 31 infessis *T* fecit et] fecerat *dubitanter Diggle* 32 tollerasse *T* 35 proprium] proprio *Mazzucchelli, sed u. Iust.* 2.81 propriam florentem germine natam, *quod confert Partsch* 42 tamen excelso *Bekker*: tantum celso *T* 49 qui *T* 50 placitus *T* 53 quid *falso T attribuunt*: quod *T*

uirtus nota mouet magnaeque potentia dextrae?
non tamen ambiguis caput obiectare periclis
nunc opus est. hostes fecit fors saeua superbos
audacesque iuuans. fugientum proelia semper
frigent corda metu. mortis confracta pauore
uirtus magna timet. belli sufferre tumultus
paucorum est, post bella magis quae caede recenti
concussere uiros. sparsa est pars maxima nostra,
sed manet incolumis. hanc fortis collige, ductor,
et uires reparare iube gentesque require
alterna de parte ciens, quae nostra fideles
foedera semper habent. has motis praecipe cannis
et signis †aperire† suis. exercitus omnis
conueniens sic tutus erit, uenalia quippe
inueniens quaecumque uolet. pecuaria secum
multa trahunt gentes. uenient ad litora puppes
et Cererem Bacchumque ferent. iam tempus apertum
aequor habet. quassas reparabunt agmina uires
oblitaeque metus renouabunt proelia turmae.'
consilium placuit: fidique magister amici
optima dicta tenens celeres mandata ministros
ferre iubet cunctis. sonipes discurrit ubique
ductoris praecepta ferens, gentesque suosque
praecipitanter agunt. nullus per bella repulsus
sic potuit renouare celer fera proelia ductor,

54 *interrogationis signum adposuit Diggle* **56** nunc *Mazzucchelli*: non *T* **61** pars *Mazzucchelli*: per *T* nostra] *fort.* nostrum *uel* nostri **62** hanc *Partsch*: hac *T* fortis *T teste Partsch*, fortes *teste Mazzucchelli: haud scio an* fortes *in* fortis *mutatum sit* **63** repara *T* **66** †aperire] properare *Partsch*: super ire *Petschenig: num uter uerum inuenerit nescio. coniecturae alteri subsidiantur loci haud pauci Corippei ubi uerbum* properare *idem fere atque* appropinquare *uel* adesse *ualet* (*u. Petschenig in indice p.* 253); *quod ad alteram attinet, ut aduerbium* super *liberius cum uerbis coniungit Corippus* (*uelut* 6.283, 7.407 super esse *pro* adesse, 6.467 super uenire *pro* aduenire: *u. Petschenig in indice p.* 257), *ita his abusionibus id aliqua ex parte fortasse suffragabatur quod iam exstabant uerba composita* superesse, superuenire amnis *T* **69** ueniet ad litore *T*

quiuit ut egregius uigilanti corde Iohannes.
non illum fortuna prior Mauorte secundo
inflatum erexit nec tunc contraria fregit,
immotum uirtute sua. iam roscida surgens
Oceano gelidas Aurora remouerat umbras.
ductor ut albentem uidit consurgere lucem,
lauit aquis geminasque manus uultusque gerentes
puluere concretos hesterno Marte capillos
orauitque ferens palmis haec uerba supinis:
'omnipotens genitor, uirtus et gloria rerum,
certa salus mundique sator, qui foedere certo
omnia disponens uertisque regisque mouendo:
tempora permutas nec tu mutaris in illis,
quattuor explicitum uoluens successibus annum
bis senisque diem claudens aequalibus horis:
ordine cuncta nouas nec tu renouaris ab ullo,
idem auctor dominusque manens et conditor orbis.
credo, summe pater, tua sit quod magna potestas,
et fateor: miseras gentes sua pessima fallant
numina quae credunt. permittis saepe probari
ipse tuos, pietate tamen celer erigis idem.
appropia fessisque tuis solacia praesta.
erige Romanas acies, prosterne superbas
Massylas, quae bella uolunt, nostraeque ruinae
festinus succurre, precor, et consule rector.'
haec orans uultus lacrimis implebat inundans
concussus pietate pater, Libyaeque periclum
sollicitus pensans iterumque iterumque gemebat.
hic pater omnipotens, lacrimas et uerba dolentis

81 erexit *Mazzucchelli*: exexit *T*: euexit *Bekker* tunc] nunc *Mazzucchelli* 83 occiani *T* renouauerat *T* 85 geminisque *T* 86 hesterno *Mazzucchelli*: cristerno *T* 87 supinis] sup** *T* (*rasura*) 92 quatuor *T* sucessibus *T* 97 fallant *Bekker*: fallans *T* 98 probare *T* 106 iterum iterumque *T* 107 lacrimans *T*

suscipiens, Latias uoluit reualescere uires.
adueniunt socii, Martis quos sparserat horror
hostilisque metus. multos tunc esse magistro
incolumes referunt, Iunci spectare sequentem.
gaudia parua salus sociorum audita creauit
solamenque mali. ductor tunc contrahit omnes
aere ciens. rara trepidi cinxere corona.
circumstant tristes lacrimasque in pectore fundunt.
quos bonus affatur miti cum uoce magister,
exhortans releuansque uiros, et talibus infit:
'non lacrimis, iuuenes, animos confringere fortes
est opus in bello. numquam Romana iuuentus
frangitur aduersis. nimium cur fletis, amici?
en socii ueniunt mediis ex hostibus omnes
incolumes, alios Iunci superesse docentes.
si uiuunt socii, nihil est quod quisque sub hoste
amisisse putet. praedam quam forte doletis
nunc uobis rapuisse uiros, seruata manebit
augeturque magis. tumidos quos cernitis hostes
caede leui, discent grauiter quid proelia possunt
Romanusque uigor. tunc uestras tollere praedas
Maurorumque simul solita uirtute iuuabit.
soluite maerentes animos, expellite curas
indignosque metus uestris arcete, Latini,
pectoribus. ueniet rebus uictoria nostris.'

108 suscipiens *Mazzucchelli*: suspiciens *T* reualescere *Bekker*: recalescere *T* **111** Iunci] iunci *uel* uinci *T: u. Partsch, prooem. pp.* 33 *sqq.* Iunci spectare sequentem] *sententia obscura quae fortasse corruptela laborat. nescio an satisfactura sit interpretatio* 'eos Iohannem, si sequi uelit, in urbe Iunci (Iunci *pro casu locatiuo*) exspectare' (*de uerbo* spectare *u. Petschenig in indice p.* 256) **112** solus *T* **114** are *T* **115** circomstante *T* pectore] pectora *Bekker, sed u.* 5.85 **117** -que *add. Mazzucchelli, om. T* **118** confringite *T* **122** Iunci *Diggle*: aiunt *T*: *pleonasmus* aiunt...docentes *non tolerandus est*; dolentes *pro* docentes *dubitanter coniecit Petschenig, quod siue pro nominatiuo siue pro accusatiuo acceperis sententiae uix congruit* **123** nichil *T* quod *falso T attribuunt*: quid *T* **129** iubit *T* **132** nostris *Bekker*:

laetificans alios referebat talia ductor:
ipse dolens uultus hilares simulabat amicis.
spem dabat aspectu, curas nam corde premebat.
inde petens Iunci Romanum contrahit agmen,
disposuitque duces, numeros fortesque tribunos
in proprios remeare locos, reparare fouendo
quadrupedes fessos, pugnam sperare sequentem.
corripit ipse uiam, gradiens per litoris oras,
quo socios posset uictu reparare diurno.
inde superna petit contemptis moenia ripis.
urbs Laribus mediis surgit tutissima siluis
et muris munita nouis, quos condidit ipse
Iustinianus apex, orbis dominator Eoi
occiduique potens, Romani gloria regni.
huc socios ductor celeres occurrere iussit
atque duces gentesque sibi, quas ipse fideles
nouerat esse suis primo in certamine signis.
nuntius infelix Tyriam concusserat urbem,
proelia dira ferens et saeui funera campi.
obstupuere quidem: sed spes fidissima rebus
una fuit, saluum retulit quod fama magistrum.
coniugis interea miserae peruenit ad aures
haec eadem pinnata ducis. stupefacta relinquit
corda calor subitoque tremens oppalluit ore.
mox miseranda cadit: caelum terramque tenebris
eripuit cum luce dolor. tunc mortis imago
clausa diu tenuit resolutis lumina neruis.
accurrunt famulae dominamque leuare cadentem

uestris *in T legerunt Mazzucchelli et Partsch, sed re uera utrum sit* n̄ris *an* ū̄ris *non Lynceus ipse diiudicet* **134** dolens *Bekker*: docens *T* illares *T* **136** iunci *uel* uinci *T* **138** fouendo *Mazzucchelli*: fauendo *T* **141** quo *Mazzucchelli*: quos *T* **142** contentis *T* **152** fidusia *T* **153** quod *Mazzucchelli*: qui *T*: quia *Petschenig*: qui *in* quod *corruptum est u. 225, nimirum ob compendiorum similitudinem* **155** ducis] *non Iohannis magistri sed eius qui uoragine mersus occubuit* (6.768 *sqq.*); *quod obfuscauit ipsius poetae neglegentia. u.*

nituntur celeres, refouent et pectora palmis.
spiritus in gelidis tenuis recalescere membris
uix potuit. manibus * * * erecta resedit,
nec mouet obtutus, amens et saucia luctu
immemor atque sui. mentem mox fessa recepit
ceu dubiam, primo luctus sic orsa dolore est:
'cor dolet, et nullas effundunt lumina guttas.
cur miserae nullas prorumpunt ora querelas?
luctibus in tantis animis dolor excidit ardens?
an dolor ipse magis lacrimas et uerba negauit?
mene peregrinam sors haec miserabilis urgens
in Libyam duxit, pelago terraque secutam
coniugis arma mei? cur non per bella cucurri?
nunc pariter miseros caperent fors saeua sepulcri
clausa duos ruptae subito telluris hiatu.
dulcia consertis strinxissem pectora palmis
miscuissemque simul corpus complexa mariti.
dulce mori miseris: iterum comes ire per umbras
atque utinam fatis cupidae licuisset amanti!

post 154 *excidisse putauit Mommsen* relinquid *T* **163** ⟨fidis⟩ *uel* ⟨famularum⟩ *Schenkl*: ⟨teneris⟩ *Partsch* erepta *T* **164** octutus *T* lucti *T* **169** animis] animi *Mazzucchelli, fort. recte: cf. Ou. met.* 10.75 dolor...animi (*item fast.* 6.356), *ibid.* 8.449–50 excidit omnis / luctus, [*Sen.*] *Herc. Oet.* 1446 quam bene excideras, dolor. *sed* animis *fort. subsidiatur Verg. Aen.* 1.25–6 dolores / exciderant animo, *nisi hunc locum coniecturae* animo *potius subsidiari censebis* ardes *T* **172** pellago *T* **174** caperent *Mazzucchelli*: caperet *T* **175** clausa] claustra *Mazzucchelli, sed de uoc.* clausa *u. adn. ad* 1.312 ruptae subito *Mazzucchelli*: rupit subitus *T*: *uerum inuenisse Mazzucchellium censeo, quamquam ineptiam uersus licet admirari: nam qui subito telluris hiatui succumbit non sepulcrum offendit sed miraculo abreptus totus euanescit.* τόπος *enim plerumque* ῥητορικὸς *est, ut etiam testantur* 6.134, 607 **176** frinxissem *T* palmas *T* **177** miscuissemque *pro absoluto accipit Petschenig* (*u. ALL* 3 [1886], 150), *sc.* 'miscuissem me cum eo', *sed fort. melius* corpus ἀπὸ κοινοῦ *inepte positum intelleges; nisi mauis lacunam post hunc u. ponere uel* mista essemque *scribere, quod dubitanter coniecit Goodyear, aut* mista issemque (*Petschenig, Studien* 29–30). *de prosodia uerbi cf.* 5.47 **178–9** iterum...amanti] *num haec sententia sana sit dubitari potest: nam ut taceam de structurae uariatione* comes... amanti, *uox* atque *adeo translata suspicionem plurimam mouet. est in promptu*

ah miserande, iaces aeternum clausus harena,
quem gentes tremuere ferae. uirtutis adegit
causa mori. quidnam populo fugiente redire
solus et innumeras uoluisti pellere turmas,
heu nimium confise tui! quo uersa recurram
quoue ruam? auxilium cuius captiua rogabo?
tu miserae requies, tecum transire profundum
non timui secura mei, cum feruidus Auster
iactasset trepidas fluctu surgente carinas.
te sine per diras potero remeare procellas,
infelix coniunx, tanto uiduata marito?
o mihi si medios rupissent prospera luctus
fata trahente die, tantos nec ferre labores
passa diu mors saeua foret, sed sorte recenti
manibus ore mei fruerer sociata Iohannis.'
Sidoniam tantis implebat luctibus urbem
cum lacrimis miseranda gemens: ululatibus augent
ardua tecta sonos. cunctorum lumina salsos
effundunt fontes, gemitus pia pectora rumpunt.
  at pater alternans Athanasius ordine curas,
sollicitus rerum patriaeque suaeque salutis,
agmina cuncta mouet latis incedere campis
et forti properare duci. ueneranda senectus

lacunam post 178 *statuere uel leuius post* miseris *distinguendo infinitiuum* comes ire *ad* dulce *referre; sed textus traditi insulsitatem eo magis tolerare paratus sum quod hac omni coniugis oratione uix quicquam in Corippi carminibus insulsius inuenies* cupidae *Petschenig*: cupide *T* **180** aeternum *Petschenig* (*coll. Iust.* 3.36): externus *T*: externa *Mazzucchelli* **183** turas *T* **184** recurrat *T* **185** quoue *Bekker*: queque *in* quoque *mutatum T testibus Mazzucchelli et Partsch* (*mihi potius uidetur* quoque *primum fuisse, litteram* o *postea deletam esse*) **186** miserae requies *Bekker*: miserere quies *T* **187** mei *Hall*: tui *T* com *T* (*uel fort.* com *in* cum *mutatum*) **188** fluctum *T* **189** diras *Mazzucchelli dubitanter*: duras *T, quod fort. retineri potest* (*u. adn. ad* 6.355) **191** rupissent] *idem ualet atque* rumperent (*u. Petschenig in indice p.* 237) **192** *post* fata *non post* trahente die *dist. Bekker, fort. recte* (trahente *intransitiuum est*) **193** passa] fossa *in* possa *mutatum ut uid. T* **196** ullulatibus *T* augent *Mazzucchelli*: agens *T* **197** salos *T* **199** Athanasius *Partsch*: anas uis *uel* ius *T*

euigilanter agit populos: reuerentia tanti
pulsat amorque uiri. grauitas seniumque laborque
uerbaque blanda iuuant tristes mulcentia mentes.
ergo tot impensas genitor tunc ire iubebat
et socios urgebat agens, fortique magistro
consilium gratus senior mandabat amicum.
nec non egregius dispensans omnia Petrus,
ceu foret ille senex, magno mandata parenti
ferre iubet celeres iterumque referre ministros.
quam, reuerende puer, Libyen cum patre tueri
†an patris† pietas animum mouet! hoc ego quidquid
esse putem †dicam ueratus† mirabile signum est,
has puer ut tenero discernas pectore curas.
iam gentes rumore tuo pauitantque tremuntque
deficiuntque metu, palmis oculisque timorem
audito parui signantes nomine Petri.
at famuli pariter cura praestantius omni
pro rebus magnoque laborant * * * magistro,
pellentes dubias exire in proelia turmas,
hortanturque uiros flectuntque mouentque docendo.
hic prece nunc socios, asper nunc increpat ille.
odit amare moras angusto in tempore ciuis.
quippe dolor pietasque uirum magnique Iohannis
pulsat amor mentes. placidos modo pectore uultus
uersat et absentes animis auditque uidetque
sollicitus, dominumque rogat pro nomine tanti

204 -que *add. Mazzucchelli, om. T* **206** impesas *T* **208** amicum *Mazzucchelli*: amicus *T*: *cf.* 51 **211** ferre *Mazzucchelli*: forte *T* **212** quam *falso T attribuunt*: quem *T* rerende *T* **213** †an patris] iam pariter *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 139): en patris *Petschenig* quicquid *T* **214** †dicam ueratus] dicamue, satis *Diggle* (*u. ibid.*): dicamue ratus *Petschenig* **216** rumore *Mazzucchelli*: timore *T* **217** timorem *Mazzucchelli*: morem *T* **220** ⟨more⟩ *Diggle* (*sc.* 'more solito', *ut* 4.293, 6.101 *et saepius*): ⟨arte⟩ *Petschenig*: ⟨quisque⟩ *Mazzucchelli* **222** flectuntque *Mazzucchelli*: flettunt *T* **224** ciuis *Petschenig*: ciues *T* **225** quippe *Mazzucchelli*: quod ppee *T* **226** placidos *Goodyear*: placido *T*

proque salute ducis. pauitat secumque uolutat,
atque animis tam dura putans pia corda fatigat,
quo pater ille modo, quo nunc Ricinarius una.
scilicet infando tristantur pectora casu.
ardet adire uiam, dilectas cernere turmas,
oscula uel plantis optans libanda magistri,
cunctaque disponit cura bene cautus in omni.
  plaustra gemunt onerata uiis altisque camelis
feruet iter: ferrum resonantia concutit aera.
omnia per latos conuectant horrea campos
armaque multa uiris more expendenda Latinis.
iamque duces hinc inde ruunt fortesque tribuni
uictricesque ferunt aquilas atque agmina densant.
  mittitur et sollers geminas componere partes
Stephanides iuuenis discreta mente Iohannes.
namque inter sese duri iam semina belli
saeuus Ifisdaias et fidus Cusina iunctis
tunc habuere odiis. bellum iam corda futurum
coeperat alterno succendere barbara motu,
inuidia geminante iras. hunc ergo magister
inter utrumque iubet placidam componere pacem
et sedare uiros ipsasque arcessere gentes
subsidio rerum. nec duras flectere mentes
aut animos alius posset placare feroces.
hic poterat rabidas uerbis mansuescere tigres
atque feros facili mulcens sermone leones
serpentumque malum dictis arcere uenenum.
distulit †ille tamen† alterna parte furentes

232 silicet *T* **235** in *add. Mazzucchelli, om. T* **236** honorata *T* -que *add. Mazzucchelli, om. T* **239** more] mox *Mommsen* expendenda] expedienda *dubitanter Goodyear* **242** solers *T* **243** sthefanides *T* **245** iunctis *Petschenig*: functis *T*: sumptis *Partsch* (*coll.* 4.52, 8.179), *fort. recte* **250** arcescere *T* **256** †ille tamen (tn̄)] is lites *Partsch*: illectans *Schenkl*: ille animos *Petschenig*: ille minas *Shackleton Bailey*: ille iras *uel* ille duces *uel* is

compressitque nefas et pactum gentibus auxit
arte noua. quos saepe metus, quos ille labores
inter utrumque tulit, tantas dum flecteret iras!
pro patria libuit tot saeua pericula ferre.
composuit gentes pariterque ad proelia mouit.
  conuenit ergo fremens, uariis ornatus in armis,
innumerasque acies Maurorum in proelia ductor
Cusina fidus agit. commotis omnia cannis
arua gemunt: solidant latos uestigia campos.
ille duces proprios triginta fortior armat:
et quamuis numero milleni quemque sequantur,
Romanis gaudet sese tamen esse magister
militibus medium, quos princeps maximus orbis
ipse dedit pacis socios pugnaeque ministros.
illis fretus erat gentesque et bella domabat.
  uenit Ifisdaias centum cum milibus ardens,
Arsuris et latos impleuit tarua campos:
sed numerus uirtute minor. †tamen ornat† in armis,
hostiles acies uisu terrente, per hostes
proelia dum miscet densis asperrima telis.
auxiliumque dedit rebus famulatus Iaudas,
cum nato comites bis senis milibus armans.
omnia castra simul praefectus Bezina ducit
conueniens agrosque suis pecuaribus implet.
  ductor ut innumeris firmauit robora turmis,
signa mouet gentesque feras diffundit ut amnes,

gentes *Diggle* **257** auxit *ex* auctum *mutatum T* **259** utrumque *falso T attribuunt*: utrum *T* **264** cosma *T* commmatis *uel* comminatis *T* **272** millibus *T* **273** Arsuris] Arzugis *Haupt* (*coll.* 2.148) **274** †tamen (tn̄) ornat] dominatur *uel* dominantur *Diggle* (*cf.* 3.459; *est ut e compendio* dn = domin *ortum sit* tn̄ = tamen: *de litterarum* t *et* d *confusione u. CR s.n.* 18 [1968], 14): tamen horret *Petschenig infelicius* **275** per hostes *suspectum*: per agros *uel* per arua *Diggle* **276** miscet (*quod coniecit Petschenig*) *potius quam* miscent (*quod legerunt Mazzucchelli et Partsch*) *ut uid. T* **281** robora *Mazzucchelli*: robore *T* **282** ut *Mazzucchelli*: ubi *T*

proelia dura petens. campis Mammensibus Austur
rustica funereis sternebat corpora telis,
Byzacii partem rapiens praedamque secundam.
Antalas rursus proprium tunc iunxerat agmen
partibus aduersis seseque in bella ferebat.
nuntia pinnatis uentos transuerberat alis,
Syrtica castra petens, uenientis fama magistri.
cuncta per ora uolat. tumidos modo territat hostes
aspera uerba canens, tantasque ad proelia gentes
praesidio uenisse ducis; modo concitat iras,
dum ferus imbelles Antalas esse cateruas
Maurorum, signis qui se iunxere Latinis,
arte refert solita. Carcasan obuius ire
tunc uoluit feruens. reuocat Guenfeius hostis
consiliis uerbisque docens. haec insuper addit:
'uincere si quaeris Romanos, maxime rector,
accipe dicta libens, quae sint peragenda, salutis.
non opus est istis committere proelia terris.
fortis adhuc miles nullis concussus et asper
exitiis per bella furit. nec Marte furentes
ferre quibus populis poteris nec stare Latinis
ante famem. sed castra moue retroque fugaces
finge uias. sequitur nostras exercitus ingens
quippe fugas. quaecumque uirent, attriuimus arua.
ast illi nihil inuenient. aut spargitur hostis
aut fame deficiet. fera tunc si proelia temptes,
uictor eris uictosque fames ferrumque necabit.'

284 funeriis *T* 285 bizatii *T* 286 tunc (*non* tum) *T* iuxerat *T* 288 pinnatis *Petschenig*: penatis *T* transuerbat *T* 289 *sententiam nouam post* petens *instituunt omnes praeter Partsch* 291 tantasque] tantas *Diggle* 293 amtalan *T* 294 iunsere *T* 300 istis *Mazzucchelli*: his *T*: illis *Diggle* 303 quibus *suspectum: pro* quibuscumque *usurpatum secundum Petschenig, nullum tamen talis abusionis exemplum adferentem*: queas *Shackleton Bailey* (*post hoc uoc. distinguens*): diu *Diggle* (*cf.* 8.28 nec poterunt sufferre diu) 306 atriuimus *T* 307 nichil *T*

consilium infelix placuit, fossasque leuauit.
insequitur fortis fugientia castra magister,
ingeminans iter omne suum. iam proximus hosti
proelia temptabat iunctis committere signis.
sed quia ductori necdum concesserat horam,
distulit arma deus melioribus apta triumphis.
namque per extensos pergebant agmina campos,
puluis et aduersi apparebat certius hostis
haud procul esse uiris. uirtus crescebat acerbis
mentibus et pugnam iam iam temptare parabant,
cum subito calefacta dies. nam Phoebus anhelis
altior ibat equis, medio libratus in axe,
uindicat umbra duas breuior quo tempore plantas.
Africus igniuomus terras exurere flabris
incipit et populi uires furiasque resoluit.
flamine cuncta rigent igniti corpora uenti:
aret lingua uiris, facies rubet, altus anhelat
pectora pulmo ciens mittitque e naribus ignem.
aspera subtracta feruescunt ora saliua
et furit exustus siccis in faucibus ardor.
omnis ab internis umor fluit †anxius† extis
perfunditque cutem, quem mox exiccat iniquus
aeris ipse calor tepidumque a corpore sumit.
uidit ut hoc ductor, dilato Marte Iohannes
castra super dulces posuit sitientia fontes.
confluit ad gelidas ardens exercitus undas,
incumbuntque siti. quo more canalibus horti
innumerae densantur apes, cum sole sub alto

313 temptabat (tentabat) *Bekker*: tentabant *T* **315** apta *Mazzucchelli*: acta *T* **317** aduersi] auersi *Goodyear* apparebat] parebat *Diggle* (*cf.* 5.47) **319** pugna *T* **321** axem *T* **323** igniuomus] igniuomis *Goodyear* (*coll.* 6.273) terras *Diggle*: terrasque *T* **324** incepit *T* **325** corpore *T* **330** †anxius] *ita in T legerunt Mazzucchelli et Partsch, sed litterae duae priores ualde dubiae sunt*: auctius *dubitanter Petschenig* **332** aeris *Mazzucchelli*: aiere *T* **334** duces *T*

iam sese e pastu referunt riuoque fluenti
mellificum bibit agmen aquas: sic igne perustum
per ripas ruit omne genus. non frena retardant
cornipedes domitos, non quae super ora camelos
uincula rara tenent. mistum genus omne bibebat
undiuagos latices. ardent sitiuntque bibentes.
hic genibus fixis, manibus bibit ille cauatis,
pronus aquas alius lambit de flumine lingua.
ille cadum potans, pateram tenet alter et urnam.
flumina iam minuunt. ipsis impressat harenis
belliger ora, super foedant quas saepe mouendo
quadrupedes, mistasque fimo nec respuit undas
turba siti feruens: miseros sic flatus agebat.

Syrtica castra tamen, nimio turbata pauore,
saeua sub alternis urebat flamma periclis.
namque super uento grauior timor ipse fatigans
ingeminansque sitim gentes pellebat amaras
ire procul: retinet sed uictos Africus igne
impediens populos. captiuos comprimit Afros
horrida mors. miseros praedo urget, flamma retardat,
lancea terga ferit miserorum, pectora turbat
Africus igne calens. campis prostrata cadebat
turba gemens: moritur uariis per deuia fatis.
hic uenti flammis, hic saeui uulnere ferri,
hic ab utroque cadit: gladiis nam corpora fundunt
halitus in summo tenuis quibus ore remansit.
iam grauior flatus ueniens Maurusia turbat
corpora, morte premens. misti per prata cadebant
fessi quadrupedes: uitam sors saeua negabat.

338 e *Mazzucchelli*: et *T* **343** sotiuntque *T* **346** potans *Mazzucchelli*: potens *T* **347** ipsis...harenis *Mazzucchelli*: ipsas...(h)arenas *T*, *quod retinere maluit Mazzucchelli scribens* ore *pro* ora *u.* 348 **352** seue *T* **362** haec *T* nam *Bekker*: non *T* fundunt] findunt *Amann* **365** cadebunt *T* **366** sors *Bekker*: mors *T*

sed tamen infensas urgens timor ire cateruas
per deserta iubet. nec iam sua castra locare
permittit terror, sed longas pellit ad oras
Massylas gentes. bis quinis Africus ingens
auxerat igniuagis exurens cuncta procellis:
tot fugiens hostes acies inimica diebus
se procul a fessis posuit terrore Latinis.
ductoris iussu hostes explorare tribunus
Caecilides numero pariter comitante feroci
uectorum egreditur, quibus hic uirtute placebat.
forma uiri magno fuerat iam nota magistro,
non minor Herculeis prosternens uiribus hostes.
hic leuitate celer, nimia uirtute tremendus,
consilio maturus erat. Maurusia quamquam
obsidione uias gens aspera clauserat omnes,
ille tamen melior cautis percusserat armis
saepe feras gentes. tremuit prostratus Ilaguas
Marte uirum, tremuit Frexes et Naffur anhelus.
Vandalicae gentis timuit hunc ille tyrannus,
diligit hunc fortem nimium pater ipse magister.
ipse laborantem propriis prospexit in armis
saepe uirum: captos suscepit Marte rebelles
illius e manibus. nouit Romana iuuentus
fortia facta uiri, tantis gauisa tropaeis.
ergo missus abit. Iunci populator iniquus
arua tenens uicina mari, securus et errans
omnia summissis urebat praedia flammis.
ceperat ille suas noctis per opaca latebras,

367 infessas *T* **370** quinis (*sc.* diebus) *Petschenig*: quinos *T* **374** ductori *T* **376** uectorum *Petschenig* (*coll.* 442 *sqq.*): uictorum *T*: lectorum *Goodyear* **378** minor] minus *Amann* **383** ilasguas *T* **384** frixes et naufur *T* **385** hunc *Petschenig*: tunc *T* **387** laborentem *T* **388** saepe *Partsch*: se *T* **391** uinci *uel* iunci *T* **392** maris *T* **393** prelia *T* **394** ceperat *Partsch*: teperat *T*

sollicitaeque celer successit moenibus urbis
hostes per medios: tanta est fiducia ferri.
non ignota cano. timuit non ille periclum
pro patria superare sua. sic iussa magistri
perficere et tantos potuit sufferre labores.
ingreditur portas, hostis secreta requirit,
circuit hostiles digressus in ordine fossas,
cognoscitque locos per amica silentia lustrans.
hinc redit ad socios: magnum petit ⟨inde⟩ magistrum.
iamque per innumeras euaserat ipse cateruas
praedonum impauidus. postquam tentoria longe
Marmaridum uidit saeuaeque pericula gentis
non super esse suis, et passim comperit hostes
deuastare locos, animus consurgit in iram,
et sociis sic orsus ait: 'si dicta feremus
sola duci, non plena fides est. nam loca tantum
quae teneant fossae, cuncti nos scire fatemur.
consilium gentis summo perferre magistro
utilitas haec rebus erit perfecta Latinis.
tempus adest, socii: †rarus iam† rapiamus ab hoste,
dum locus est, qui cuncta duci manifesta resoluant
Carcasan arcana sui.' nec plura locuto
obuius ecce uenit Varinnus, belliger ille
terribilis quondam, tristi stipante caterua.
hic pinnatus erat, non quem lacerauerat ante
ensipotens Solumuth. †generis tamen asper uterque†

395 mentibus *T* 396 ferri] forti *dubitanter Partsch* 399 et *add. Mazzucchelli, om. T* 403 hinc redit *Mazzucchelli*: hic retulit *T* inde *add. Mazzucchelli, om. T* 412 summa *T* 414 †rarus iam] uiuos *Petschenig (coll.* 456, 1.96), *fort. recte*: raros *Mazzucchelli*: prensos *Bekker*: *est ut* rarus iam *e dittographia ante* rapiamus *ortum sit, ut admonet Petschenig* 416 carthasan *T* 417 Varinnus *Partsch*: ** arincius *T* (*deletae sunt litterae nescioquot*) 418 tristi *Petschenig*: histi *T* 419 lacerauerat *Diggle*: placauerat *T*: *u. CQ s.n.* 18 [1968], 140 420 †generis tamen asper uterque] *obelum adhibui*: Austur *pro* asper *dubitanter coniecit Petschenig, quo accepto scripseris* gentis tamen Austur

sanguine proximior sese per bella ferebat.
hunc ubi prospiciens contra Liberatus euntem
uidit et erectis temptantem proelia dextris,
irruit ipse prior turmasque inuadit equestres.
inde ferum Veuman ualido per pectora pilo
transadigit, Marzinque neci nigrumque Lamaldan
et Zeias dedit ense graui, fortemque Tifilan
et Burcanta Nathunque ferit Sarzunque Tilinque
ensiferumque Nican: comites quis mittit ad umbras
terribilem Masan et uibrantem missile Dextrum.
audacem Petrus Tafaran confixerat hasta,
quem petit infensis luctantem Iammada telis.
hunc tamen exceptum Petrus mucrone peremit,
uerticis alta rotans truncatis tempora uenis.
Stephanus Altisan, Tarah ferit ense Iugurtam,
Muriferum Priscus Ielidassenque Carosus,
Siluutis Zembrum, †Grorgius inficit† Auspur,
uulnere perfodiens contortae cuspidis inguen.
uicta phalanx uersum dederat Maurusia dorsum:
uictorum sequitur pubes ueloxque tribunus.
surgit ad aethereos nubes densissima campos,
puluere facta fugae. duro sonat ungula cornu
et latet aspersis campus coopertus harenis.

uterque, *quamquam u.* 465 *non Austur sed Nasamon uocatur Varinnus; finitimae tamen sunt hae gentes* **423** erectis...dextris] *ualde suspectum: exspectes* erecta...dextra (*cf.* 4.399) *uel* erectis...signis (1.439, 4.525) **428** burcanta *ex* burganta *mutatum ut uid. T* **429** comites] comitem *F. Skutsch, Kl. Schr.* 151–2 (= *Byz. Zeitschr.* 9 [1900], 152–3) **430** terribilem Masan *Goodyear*: terribile masan (*uel* inasan) *T*: terribilem Asan *Mazzucchelli*: Asan terribilem *Skutsch*: *possis etiam* Iasan *uel* Nasan Dextrum] dextra *Skutsch* (*coll.* 6.673) **431** petrum *T* Tafaran] Tarafan *Diggle*: *cf. CIL* 8.11221 **432** infessis *T* **434** uerticis *Mazzucchelli*: uirtutis *T* uenis] neruis *Mazzucchelli* (*cf.* 5.455) **435** sthefanus *T* Iugurtam] Iugurtham *Bekker* (*cf.* 8.549) **437** †Grorgius inficit] Gregorius inficit *Mazzucchelli* (*coll.* 4.487): Grorgius conficit *Partsch*: Gregorius imprimit *Diggle*, *sed fort. magis arridebit* interficit, *si* Grorgius (*nomen ut uid. inauditum*) *apte decurtari potest* **438** cuspedis *T* **440** pubes *Bekker*: pules *T* uelosque *T*

cornipedum fodiens densis calcaribus armos
hostis uterque uolat. sequitur tunc agmina puluis
significatque uias. dirupto carcere uentus
non aliter teneras flatu conuoluit harenas,
cum tumidus Boreas, Scythica iam liber ab aula,
perfurit in campos: turbo uolat horridus ante
contortus uirtute Noti gyroque coactus
uerrit harenosas conturbans aequora terras.
iamque secutus erat miles fugitiua per agros
agmina Marte furens, bellatricesque cateruas
spargebat tepido fundens per gramina ferro.
despicit ipse tamen dedignaturque tribunus
sternere caede uiros, uiuos sed prendere certans
ueloci uolitabat equo, pilumque retorquens
grandia percussis iactabat corpora membris.
quattuor electos rapiens ex agmine Mauros
uinxit et implicitis praestrinxit bracchia nodis
seruauitque uiros, magno secreta magistro
qui referant linguisque suis arcana resoluant.
Varinnum prensis rapuit uirtute capillis
et suspendit equo. tremuit dextraque pependit
infelix Nasamon. quem protinus ille remissum
strauit humi ueloxque super fera pectora sedit,
descendens leuitate sua, tortisque lacertis
aspera per geminas substrinxit uincula palmas.
ducitur hinc uictus, manibus post terga reuinctis,
cum sociis Varinnus atrox, uultuque remisso
ductoris stetit ante pedes. tunc omnis in illum
turba coit currens studio Romana tuendi

446 diructo *T* 447 conuoluit *Mazzucchelli*: cum uoluit *T* 449 perfuris *T* ualat *T* 451 uerrit *Petschenig* (*coll.* 2.256): uertis *T* aequora *Mazzucchelli*: equo *T* 452 fugittiua *T* 459 quatuor *T* 462 qui *falso T attribuunt*: quod *T* linquisque *T* 465 Nasamon *Mazzucchelli*: mamasan *T* 469 uictus *Petschenig*: uinctus *T* reuictis *T*

Massylique duces, cupidi condiscere causas
et quae sit manifesta fides. uictorque referre
Caecilides sic iussus ait: 'tua maxima seruans
optime iussa ducum, Christo pugnante cucurri
per medios hostes et castra feralia uidi,
quae fixere uiri miseris Iuncensibus aruis.
ingressus trepidam bellis cingentibus urbem
condolui. illic magna tamen miracula uidi:
namque iacent nullis circumdata moenia muris,
praesidio munita dei. non turribus illam
ardua pinnati defendunt culmina tecti.
mansuescit gentes uerbi uirtute sacerdos:
sic parat indociles caelestis gratia mentes.
ille potest monitis rabidos lenire leones
et placare feras. mansuescunt corda luporum
atque auidis teneros non laedunt morsibus agnos.
hortaturque simul iubeas properare sequendo,
proelia Romanis confidens prospera rebus,
si uenias. lacrimis non desinet ille precando
pro populis armisque tuis castrisque Latinis,
exorans iugiter nostros ut conterat hostes
omnipotens humiletque sua uirtute superbos.
hos ego digressus nimio sudore rebelles
detinui, qui cuncta tibi secreta resoluant
gentis iniqua suae doceantque ex ordine mentem.'
finierat dictis quae gesserat acta tribunus.
at ductor uinctos iam dudum lumine toruo
despiciens iratus ait: 'qui mentibus ausus?
dicite, furciferi. quae uos sors dira coegit

476 octima iuxa *T* cocurri *T* 478 uicte (*uel* iucte) ensibus *T* 481 circumdita *T* 491 *sententiam nouam post* uenias *instituit Goodyear, post u.* 490 *priores* 493 exorrans *T* 494 humiletque *Mazzucchelli*: humilesque *T* sua *Petschenig* (*coll.* 8.350): tua *T* 500 qui *ex* quid *mutatum ut uid. T*

hinc Libycos bellis iterum remeare per agros
et uetitas temptare uias solitisque rapinis
Poenorum spoliare domos gentesque Latinas?
Carcasan uicisse putat? quem tempore certo
subiciet per bella deus uinctumque uidebit
plebs Romana suis captiuatumque sub armis.
ante tubam memora quis mentem terror adegit
insidiis, uestrosque dolos fraudesque tuorum.'
tunc Nasamon pinnatus ait: 'me cuncta fateri
iussio dura premit. mortem licet ipsa minentur
uerba mihi meritam, narrans tamen omnia dicam.
Carcasan nostris dux est fortissimus armis.
huius in auspicio nostri spes maxima regni est
et manifesta manet. cecinit sic gentibus Ammon
fatidicus nostris, donans per proelia Mauris
Byzacii campos, Carcasan ire superbum
per Libycos populos et pacem reddere mundo.
Ammonis his dictis gentes Bellona coegit
innumeras uestros iterum remeare per agros.
ipse quidem ductor tecum committere pugnam
iam uoluit. uertens animos Guenfeius hostis
distulit arma uiri mentemque a Marte reflexit,
consilio sed ualde graui. tu quippe fugaces
quos populos nunc rere magis, non terror acerbus
hos agitat uictiue pauent. ut uestra fatiget
castra fames, finxere fugam, uobisque labores
arte parant. gentes nostras ne crede fugaces,

502 hinc] nunc *Petschenig*: huc *Bekker*: *possis etiam* hos (*cf.* 539) *uel* hac *uel* sic **506** subicite *T* per *Petschenig*: post *T*: *cf.* 8.299 uinctumque] uictumque *Diggle* **507** plebs *T* catiuatumque *T* **509** insidiis *Goodyear*: insidias *T*: *sensus est* 'ad quas insidias mentem terror adegit'. *ceterum in u.* 508 *fort.* mentes error *scribendum est* **510** Nasamon *Mazzucchelli*: sadamon *T* **511** iuxio *T* ipse *T* **514** auspitio *T* **516** *post* nostris *dist. Hall, post* fatidicus *priores* **521** quidem *Partsch*: qui *T* **525** nunc *Partsch*: non *T* **526** uictiue *Diggle*: uictosue *T*

si ueniat princeps totumque exhauriat orbem
secum ad bella mouens. nec Maximianus apertas
his potuit conferre manus, cum sceptra teneret
Romani princeps populi uictorque per omnes
Poenorum gentes bellis transiret acerbis.
at modo, cum donet responsis certior Ammon
prospera bella suis, Laguatan cedere †suis†
aut fugisse putas? uelles hoc, ductor acerbe.
sed non sic tua fata uolent.' tunc uerba furentis
indignans saeuire diu, sic ora resoluit:
'†ut† magis hos nostros teneatis certius agros.'
sic ait et quinque erectis iubet ordine lignis
stipite suspendi morientum colla bicorni
iussu praecipiti: celeres fecere ministri.

529 ueniat *Bekker*: ueniet *T* **531** his *Petschenig*: bis *T* **535** laguantan *T* †suis] signis *Mazzucchelli*: sumis *Petschenig dubitanter*: uobis *Diggle* **536** uallas *T* acerbe *Mommsen*: acriue *T* (*sed littera* i *ualde dubia est*) **539** †ut] at *Petschenig*: nunc *Diggle*: *post* 539 *lacunam statuit Mommsen* **542** iussu *Mazzucchelli*: iussit *T*

LIBER OCTAVVS

POSTQVAM consilium ductor cognouit iniquum
atque omnes patuere doli gentisque nefandae
persensit crudele nefas, tunc cuncta reuoluens
obtutu tacito mentis discurrit acumen
per partes uarias, quae sint peragenda requirens.
uincere quippe grauis melius sapientia gentes
quam uirtus armata potest. moderamine iusto
percenset uarias relegens celer ordine curas
atque animo per cuncta uolat. sic praepes hirundo
inquirens teneras pullis circumuolat escas:
proximior terris uirides modo conspicit herbas
itque reditque locis, ramos nunc arboris altae
explorat, tacitis proscindit et aera pennis.
tandem consilium pacata mente resedit
et sociis sic ductor ait: 'non uiribus audet
Carcasan nostris fretus concurrere telis,
arte sed asper agit, Latias uexare cohortes
et fugere inde parans. fugiat licet improbus astu,
non tamen effugiet: tanta superabitur arte.
castra locanda mihi mediis Iuncensibus aruis,
quae modo raptor habet. si fors committere pugnam
ausus erit mecum, planis fundetur in aruis:
nam melius miles campis concurret apertis

LIBER OCTAVVS *praescripsit Partsch* 4 optutu *T, quod retinet Petschenig: cf.* 6.233 obtutus *T et* 7.164 octutus *T: in tali re diiudicari uix potest* 8 relegans *T* 9 praepes *in margine*, praeceps *in textu T* 10 inquires *T* puluis circouolat *T* 12 idque redit *T* ramas *T* 13 proscindit et *Petschenig:* proscindit *T*: proscinditque *Mazzucchelli*: proscindens *Diggle* 16 carsan *T* 17 uessare *T* 18 et fugere inde *Petschenig in addendis*: et fugiente *T*: effugere inde *Petschenig in textu, nulla post* agit *in u.* 17 *dist.* 20 uincesibus *uel* iuncesibus *T* 21 sors *T* 23 concurrere *T*

liber equo, pilo feriens uel arundinis ictu.
sin fugitiua locis gens impia cesserit illis,
litora praecipimus nullasque exire iubemus
impensas terris. perient nihilominus hostes
nec poterunt sufferre diu, gentesque nefandas
concutiens obscena fames sine Marte necabit.
at nos aequor alit, uenalia tempore certo
cuncta ferens, Cereremque simul Bacchumque ministrat.
castra mouete, uiri, comptisque incedite signis.'
uix ea fatus erat: campos contexerat omnes
altus eques lentusque pedes, rumpuntque per agros
agmina densa uirum fremitusque increscit equorum.
senserat hoc cautis Carcasan monitus alis
Antalasque ferox. subito crepitante tumultu
castra mouent. timidi planis consistere campis
deseruere locos fossasque in montibus altis
constituere metu et celsis cinxere camelis.
litora Romanus densis exercitus armis
occupat et latos implent tentoria campos,
Massylique duces medios posuere Latinos.

25 fugiptiua *T* cesserit *Partsch*: exerit *T* **27** nichilominus *T* **29** concitiens *T* **30** ienalia *T* **31** bachumque *T* **32** mouere *T* comptisque *Diggle* (*coll. e.g.* 1.546, 4.508, *et* 6.501 compti / conti): contisque *T*: cunctisque *Mazzucchelli* **33** contexeras *T* **34** alcus *T* **35** increscit *Partsch*: inccescit *T* **36** cautis Carcasan (carhasan *T*) monitus alis] cautus Carcasan montibus altis *Mazzucchelli* (*cui adstipulatur Welzel* 96): *nonnulla uocalium breuium a Corippo productarum exempla a Petschenig* (*in indice p.* 247) *colliguntur, quamquam* 2.333 damus *ob alias causas ualde dubium uidetur, Iust.* 2.80 nouis *et ibidem* 4.188 scholas *sine multo labore, si uelis, emendatione tollantur,* 3.300 decorans *et* 5.368 lutum *fort. leuioris momenti iudicanda sunt. sed nemo sanioris quidem iudicii negabit Corippum et alibi in re metrica titubare et hic* mōnitus *scribere potuisse. num scripserit dubitatur. suspicionem enim a prosodia ortam* (*cf.* 134 mŏnens *et Iust.* 3.337 monitus qui suscipit istos) *ea res aggrauat quod u. sensum praebet paulo obscuriorem* (*sed cf.* 7.382). *non obstat quod uerba* montibus altis *in u.* 39 *repetuntur quominus Mazzucchellii coniecturam recipiamus, sed magis quod ea coniectura recepta uu.* 38–40 *contradiceret u.* 36 *uel contradicere uideretur. plane haereo* **37** atalasque *T* **40** cinxere *Diggle* (*u. CQ s.n.* [1968], 140): uinxere *uel* iunxere *T*: uinxere *praetulit Bekker*, iunxere *Mazzucchelli* **41** densus *T* **42** tetoria *T*

hinc atque hinc cunctos cannas fixere per agros
atque omnes tenuere uias. tunc litore ab omni
contrahit ipse rates portuque stare Larisco
iussit et impensis socios gentesque leuauit
dispensans per castra pater numerosque Iohannes.
dum trahit ille dies digna fortissimus arte
et gentes cruciare parat, consurgit oborta
seditio, populosque furor per castra Latinos
insanis urget stimulis. iam murmure crebro
exacuunt dubias contra sua pectora mentes.
pro dolor! armatas reuocant in uiscera dextras
quisque sibi propriisque parant ceruicibus enses.
quis furor ille fuit, quo sic exarserat omnis
funditus ipse suas Latiaris perdere miles
tunc acies? mentes miseras sors saeua trahebat.
non metuis, Romane, ducem? tot bella, tot hostes,
quos circum fossas certum est posuisse, caueto.
en Libyam per bella paras cum gentibus una
uertere et infensis miseram petis, improbe, telis.
heu pietas! ubi sancta fides? fors saeua laborat
de manibus partos populis auferre triumphos.
coeperat obliquo ductorem lumine miles
respiciens iam dura loqui sociumque quietos
exagitare animos auresque implere susurro.
nec iam odiis posuere modum, sed uoce nefanda
impia uerba ferunt. siluam uelut ignis adurit
appositus primaeque mouent incendia flammae,
cum tenuis scintilla leues succendere frondes
incipit aut fragiles crepitant cum fomite culmi:

45 omnes] omnis *T* 46 portuque stare] *u. adn. ad* 6.582 larisco *uel* laristo *T* 48 dispensant *T* 50 aborta *T* 54 reuecant *T* 56 quo *Mazzucchelli*: quod *T* 60 circum fossas *Petschenig*: circum fusas *uel* circumfusas *T* posuisse *Petschenig*: potuisse *T* 62 infessis *T* 65 ductore *T* 66 dura] *fort.* dira (*cf.* 88) 72 incepit *T*

fumum atrum primum paruamque exire fauillam
saepe uides, mox se uacuas Vulcanus ad auras
erigit et densos †edunt mala flamina colles:
sic caeci mentes paulatim acuere furore,
sic rupere minas: 'quonam, miseranda iuuentus,
hunc sequeris per bella ducem? quo fessa trahuntur
agmina? quo rursus miseris mors saeua paratur?
heu, uiles animas uario discrimine fundit
et merces non ulla datur. nos Marte cruento
mortibus affecit: Romanus sanguis harenas
proluit et misto nigrescunt aequora tabo.
nos sitis atque fames, flammis nos Africus ussit,
et meritis non ullus honor. concurrite, ciues.
saxa, faces, gladios, quidquid furor, ira ministrat,
diripite: infando careat pars nostra labore
morte ducis meriti.' diro sic castra tumultu
exagitata fremunt atque impia murmura crescunt.
contrahitur furibunda manus coetuque coacto
exacuunt dubias * * * feruoribus iras
decernuntque nefas. clamor tentoria miscet
horrificus, saeuis resonat clangoribus aether,
non aliter dubiis quam ferret proelia fossis
omnia conturbans Nasamon. ductoris ut aures
contigit ille sonus, 'quisnam crepitante tumultu

73 fumum atrum *Bekker*: fu . . . ram *T* (*duae uel tres litterae deletae aut infuscatae*) **75** †edunt *aut sensum aut metrum peruertere uidetur, neque licentiam metricam admittendo sententiae ambiguitatem excludas: utrum in* edunt *an in* colles *corruptela lateat incertus sum*: laedunt *Diggle* (*coll. Ou. met.* 2.408 *et Sen. Phaed.* 187): lambunt *Kenney* **76** caeci (*uel fort.* caeco) *Goodyear*: cepit *T*: caecas *uel* captas *Bekker*: capti *Schenkl* **78** trahantur *T* **80** discrimine *Partsch*: de semine *T* **81** ulla *ex* nulla *mut. ut uid. T* cruenti *T* **84** flamis *T* **85** honor *non* honos *T* concurite *T* **86** glodios *T* **87** diripite *Bekker*: diripe et *T* **88** meriti] merita *Mazzucchelli* (*coll. Verg. Aen.* 11.849) **91** *spatium nullum in T*: iunctis *supplet Partsch*, sumptis *Welzel* 96–7 (*coll.* 179, 7.245–6, *Ou. met.*2.175): *sane idoneum sensum multis modis restituas* **94** fossis *Petschenig*: fessis *T* **95** cumturbans *T*

exagitat mea castra furor, perquirite,' dixit
'et celerem remouete gradum.' dux Tarasis ante
egreditur trepidus rerum condiscere causas.
ut strepitus sensit dubios murmurque uirorum,
accessit placidis populos sedare loquelis.
nec ducis hos facies nec uerba precantia flectunt
nec Romanus honor: animis reuerentia cessit.
ausi quin etiam lapides temptare minaces.
urgebat sors saeua uiros fatumque futura
morte premens miserosque dies suprema trahebat.
uertitur ad dubium pedibus celer inde magistrum
nuntius, et saeuas insani militis iras
exarsisse ferens bellum ciuile repente
ortum ait. infremuit ductor telumque uerendus
corripuit, fossasque furens et castra reliquit
egrediens uirtute sua, comitesque secuti
atque duces et fida manus. tunc aggere celso
constitit atque graui populos sic uoce furentes
admonuit metuenda: 'ferum me nempe putabas,
miles, acerba furens? si fas ciuilibus armis
iusque datum est, en sum: propera, si bella uetari
me pereunte putas, si Martis causa Iohannes.
ciuibus haecne fides? si sic Romana recessit

97 exagitur *T* 98 remouete] reuocate *Diggle* (*coll.* 4.28) tarsesis *T* 101 acessit *T* 105 urguebat *T* 106 marte *T* 111 reliquit (reliquid *T*)] requirit *uel* petiuit *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 140), *qui affirmat uirtutis imperatoriae non esse castra seditione commota relinquere: sed* reliquit *sanum esse indicare uidentur uu.* 161–2 sedato milite laetus / ingreditur fossas (*cf.* 180–1) 112 cominusque *T* 113 agere *T* celso *T attribuunt priores* (*cf.* 4.53 stetit improbus aggere celso): celsu *ut uid. T*: *fort.* celsus (*cf.* 181 stetit aggere celsior ipse *et* 191 stat casside celsus) 114 constituit *T* 116 milex *T* 117 en sum *Petschenig*: ensum *T*: *facillima sane istius correctio, sed* sum *pro* adsum, *quamquam inter multa exempla uerbi simplicis pro composito usurpati adnumerari potest, dubitationem mouet*: iusque datum, en adsum *Kenney, fort. recte* (*cf.* 435, *Luc.* 1.201) 118 Martis] mortis *Mazzucchelli sic dist. Diggle, post* ciuibus *in u.* 119 *priores* 119 ciuibus ciuibus *T*

ex animis pietas, certe iam gentibus istis
bella geram. noster fortis semperque fidelis
Cusina rebus erit, gentes comitesque ducesque.
uos ignaua manus nostris discedite castris.
uadite. iam ueniat commotis Cusina cannis:
noster Ifisdaias propriis cum gentibus assit
Bezinaque et uelox acies famulantis Iaudae.'
uix ea fatus erat: densis Maurusia signis
agmina per latos ruperunt undique campos
auxilio uentura ducis. tunc saeuior arma
corripuit Romana manus, fossasque per omnes
ferrati micuere uiri: nec torpor acerbas
percussit mentes aut densus terruit hostis.
hos tamen aspectus proprii terrorque magistri
atque monens placido sapiens Ricinarius ore
coeperat attonita restringere mente furores.
deposuere minas: tristis discedit Erinys.
paenituit furuisse uiros: summittere colla
nunc humili cum uoce uolunt, non gentibus acti,
sed rerum memores. mouit pietasque fidesque
principis atque metus, grauitas uirtusque magistri
et placidis reuocans Ricinarius agmina uerbis.
praecipit alternas acies astare parumper
pace sub ancipiti mandatque haec uerba Latinis:
'cernite quot gentes rerum pia iussa sequantur,
et pudeat uoluisse nefas. sin forte paratis
aspera bella sequi mentemque implere malignam,

120 istis] *fort.* ipsis **121** noster] nostris *Mazzucchelli* **122** cosina *T* **124** cusina *ex* cosina *mut. T* **126** uezinaque *T* **127** densi *T* maurosia *T* **130** fessasque *T* **135** restringere] restinguere *Mazzucchelli*: *cf.* 1.340 **136** descedit *T* herins *ut uid. T* **141** *post hunc u. dist. Goodyear* (*cf.* 133–4), *post* 140 *priores: potest fieri ut Iohannes potius quam Ricinarius in uu.* 144 *sqq. milites allocutus sit: quippe ea quae in u.* 148 *et uu.* 151–2 *dicuntur et tota cum Caesare comparatio melius in Iohannem quadrant; nec obliquior ductoris mentio in u.* 155 *prohibet quominus orationem ei attribuas*

dicite. cognoscam, quaenam suprema uoluntas
uestra manet: socios saluem perdamne rebelles?'
nec minus ut Caesar medio impendente tumultu
Romanos potuit uerbis terrere superbis:
erubuit stupefacta phalanx, humilique magistrum
sic pia uoce rogat: 'paucos furor impius egit
hoc sceleris temptare genus, quos iusta nocentes
ultio rite manet. sontes sua poena sequatur:
nos humiles ductoris eri praecepta sequemur.'
has inter uoces auctores criminis insons
turba trahit uinctosque duci pro crimine tanto
tradidit et culpam deuota mente piauit.
facta quies populis: sceleris uindicta nefandi
composuit mentes. ductoris maior in omnes
hinc gentes terror: sedato milite laetus
ingreditur fossas. deuota mente fatentur
nunc hilares socii dictis parere iubentis.
  ilicet inde iubet rauco stridentia cantu
aera ciere acies. commotis litora signis
deserit et campis posuit sua castra Catonis.
Syrticus at raptor munitis tuta tenebat
castra locis. sed dira fames iam coeperat omne
Marmaridum turbare genus. pecuaria tantum
sunt epulis, nam nulla Ceres. cognouit ut ingens
Romani ductor populi, concludere gentes
obsidione parans certis tunc signa diebus
abstinuit siluisque acies exclusit iniquis.
iamque dies alterque dies dilatus ab armis

149 ut] et *Amann, haud male* **151** fallanx *T* humilique *Petschenig* (*coll.* 138): humilisque *T* **153** tentare *T* **158** deueta *T* **161** hinc *Partsch*: he *T*: fit *Mazzucchelli* sedato *Partsch*: sed acon *T* **162** deueta *T* **163** illares *T* **164** illicet *T* stridente *T* **168** dira *Goodyear*: dura *T*: *cf. adn. ad* 6.355 omnem *T* **173** *u. paulo obscurior: sensus est, ut uid.*, 'prohibet acies Romanas quominus in siluas qua latent

arte ducis. gentes dubias se credere campis
efficit ipsa quies. certum putat esse pauorem
infelix Nasamon: in planis ponere terris
castra soluta iubet. nimium iam morte propinqua
audaces animos et saeuas sumpserat iras.
conuocat e mediis deducens agmina fossis
consilium ductor. stetit aggere celsior ipse.
tunc lecti uenere duces fortesque tribuni,
atque suo ueniens condensus in agmine miles
per numeros turmasque ruit, rebusque fidelis
contrahitur Massyla manus sic mista Latinis,
ceu Romana ferox. cunctos amor ipse magistri
terribilisque metus campis occurrere iussit
unanimes: habitus gentes discernit utrasque.
his tunicas ferrum, his, nudis de more lacertis,
purpura picta dabat uario permista colore.
hos clipeus, hos caetra tegit. stat casside celsus
miles et implicitae Maurus uelamine pallae:
ast alius longos remouens a fronte capillos,
missilibus nixus geminis et poplite flexo
aut dura solidam defigens cuspide terram.
quos ductor medius dictis affatur amicis:
'Romani comites, fessae spes unica terrae,
certa salus Libyae uestris nunc pendet in armis.
iam bellum finire decet durosque labores:
pugnandum est.' gauisae acies gentesque Latinae
signa mouent. uox una fremit, populique ducesque

Mauri irrumpant' **175** capis *T* **179** sumpserit *ut uid. T* **180** agmina *Mazzucchelli*: aghimine *T* **182** lecti *Partsch*: leti *T*: laeti *Mazzucchelli*: *cf.* 4.294 *et Iust.* 2.138 **184** turmasque *ex* turbasque *mut. T: cf.* 5.261 **185** massilla *T* sic mista] *cum in promptu sit* sic mista *cum* ceu Romana *coniungere et ita sententiam perdere, fort. de* commista *cogites, sed prudentis est, ut opinor, huiusmodi mendas relinquere* latis *ut uid. T* **188** *post* unanimes *dist. Diggle, post* iussit *in u.* 187 *priores* **191** cetra tegit *Mazzucchelli*: sceptra regit *T* **192** milex *T* **194** massilibus *T* **200** gauiuse *T*

Massylaeque manus magno cecinere fragore.
promittunt animos curritque per agmina laeto
murmure cuncta sonus. non sic agitata resultant
aequora uenturos longe signantia uentos.
  sensit ut egregius populorum uota Iohannes,
consilio meliore docet quae prima salutis
causa fuit rebusque data est uictoria summis.
ut fremitus pressit dextraque silentia iussit,
attoniti siluere uiri, faciemque loquentis
suspiciunt: animi iussis auresque parantur.
affatur socios clara sic uoce magister:
'haec, socii, transacta dies: nec crastina pugnae
apta datur, domino quoniam sacrata per orbem est.
quare agite, o proceres, Christo famulemur ouantes.
praesidium lacrimis humiles oremus ab illo,
et ueniet, confido, citum: gentesque malignas
confringet uirtute deus nostrosque labores
respiciet nostrisque dabit noua gaudia rebus.
ast ubi perfectis caelestia munera sacris
obtulerit domino uenerandus rite sacerdos
uotaque Romanus persoluerit ordine miles,
ponemus mensas. ne longe pascite campis
quadrupedes, epulis quoniam de more receptis
castra mouere placet, non tristia mittere bella,
sed tantum properare locis, ut luce sequenti,
mox primo mundum consurgens margine Phoebus
flammiuomis continget equis, committere pugnam
uicinis liceat feruenti caede Lataris.

203 leto *ex* letus *mut. ut uid. T* **205** uenturos *fort. in* uenturis *mut. T* uentos *Mommsen* (*cf. Verg. Aen.* 10.99): uentis *T* **211** suscipiunt *T* **214** domino quoniam *Petschenig*: dominoque *T*: ⟨durae⟩, dominoque *Bekker* **221** octulerit *T* **224** receptis *Mazzucchelli*: reettis *uel* recttis *T* **227** magine *T* **229** Lataris] *nomen loci alibi apud Corippum non commemorati formaeque satis insolitae corruptelam olet, sed, quod ad Corippi nomina propria*

nec longum quassabit iter, sonipesque pedesque
fortis erit, gentesque feras uirtute necabit.'
assurgunt clamore uiri plauduntque fauentque
exultantque animis. redeunt in castra cohortes.
nec minus et Nasamon diuersa in parte rebellis,
consilium infandi faciens pro tempore belli,
impia cognatae contraxerat agmina turbae,
atque alias Libyam bellis quas scindere gentes
compulerat praedonis amor sortisque nefandae
extrema iam morte dies. Guenfeius una,
aspera bella ciens, animo consulta reuoluit,
impatiens differre diu. tamen ordine primus
Carcasan sic orsus ait: 'uicina Iohannis
castra premunt et saeua fames iam comprimit omnes.
gentibus una salus celerem committere pugnam,
dum solidae uires membrorum robore constant.
nam pecudum spes sola epulis et lymphiger amnis
sustentat suprema uiros. iam farris ab omni
defecit Nasamone genus. memorare Lyaeum
non opus est: iuuat unda fluens. si uincimus hostes,
omnia Maurus habet, prostrato milite castra
diripiens tot plena bonis. immota manebunt
securo responsa mihi, quae corniger Ammon
sorte dedit, Latias bello superare cateruas.'
'crastina festa dies populo peragenda Latino est'
excipit Autiliten. 'Romanus proelia miles
nulla pauet solitis sacris. tunc arma mouere

attinet, in tantis tenebris uersamur ut emendare uix audeam: et certe Bekkeri Latinis *pessimum est* **231** nerabit *T* **234** massamon *T* **235** infandi *Mazzucchelli*: nephandi *T* **236** agmine *T* **238–9** sortisque...dies] *locus ualde obscurus et fort. corruptus* **239** extrema iam morte] extrema iam in morte *Mazzucchelli* (*coll. Verg. Aen.* 2.447, 11.846): extremo iam Marte *Bekker* **241** differe *T* **242** cartasan *T* **246** lymphiger] lymphigeri *Partsch, paene absurde: melius, ut Diggle admonuit,* pecudes *scribas* **247** substentat *T* **248** nassamone *T* **252** amon *T* **256** pauet

nostra iube. incomptos subito rumpamus in hostes,
dum medio calet hora die, dum cuncta sub umbris
corpora fessa iacent nimio lassata calore.
praeterea geminas tantum rescindere fossas
est uirtutis opus. duri primum ipsa Iohannis
castra tene, densasque simul fortesque cohortes
audacesque duces collectis elige signis,
et Latias sic posce manus. ibi sanguine multo
certandum est. reliquas acies, quo castra nefandus
Cusina ductor habet, condensas Guarsana ducat.
hic quoque certa manus Romani militis ardet.
est etiam dux ipse ferox, disperdere gentes
Romana pro parte parans, dum plaudit honorum
inflatus titulis, dum dicitur esse magister,
dum consanguineus, genitus de matre Latina.
hac sibi laude placens fortis fidusque uideri
uult inimicus atrox. alios nec nominet hostes
his uictis Nasamon: cuncti tua castra sequentur.
sic dabitur nostris fortis uictoria signis.'
consilio assensere uiri gentesque nefandae
infremuere animis acuuntque in proelia mentes.
  condidit unda diem Oceano: nox atra secuta est.
tunc Phoebus disiunxit equos, tunc Cynthia iunxit,
dum renouat nostras uires. haec surgit ab undis,
mergitur alter aquis. placidam per membra quietem
accipit omne genus, dulcique impressa sopore

ualde suspectum: cauet *Goodyear*: parat *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 140–1): *stultissimus est Autiliten si Romanos propter sacra sua nullam Maurorum incursionem pauere credit, sed iure affirmet eos sacris operatos minus attendere quid hostes faciant: sensum tolerabilem leui mutatione restitui, quamquam* parat *per se melius est et fort. praeferendum* solitis *Bekker*: solitus *T* **259** lassata] laxata *dubitanter Bekker* **260** fossa *T* **261** ipsa] ipse *Kenney* **262** tene *Petschenig* (*coll.* 2.414–15 [*u. adn. ad loc.*] *et* 4.43): time *T* **266** cosma *T* **269** plaudit *Bekker*: plaudet *T*: *ne* gaudet *temptes u. Iust.* 1.287 **270** tictulis *T* **278** occiano *T* **280** nostras *Mazzucchelli*: nostra *T*: (renouant) nostri *Diggle* surget *T* **281** placida *ut uid. T*

cetera per campos fessis animalia membris
somnus habebat iners, pecudes uariasque uolucres
horribilesque feras gelidosque in litore pisces,
cum uigil insomnem, flagrans iam Marte, Iohannes
ducebat noctem cautoque in pectore sollers
uoluebat magnas dispensans ordine curas.
quem iuxta sapiens Ricinarius horrida bella
pectore pensabat placido sensuque sagaci
percurrens uarias relegebat in ordine causas.
alternis animos releuabant uocibus ambo
mutuaque ex oculis arcebat fabula somnos.
o quotiens adiere pares dominumque potentem
pro rerum, populi, Libyae propriaque salute
cum lacrimis petiere diu! nec fundit inanes
tristis uterque preces. orantes uidit ab alta
sede pater, terrarum orbem qui fulmine terret,
et finem imposuit tanto per bella labori.
Marmaridum interea nocturnis dedita sacris
castra fremunt, statuuntque aras et inania poscunt
numina. producunt pecudes altaria circum
et fundunt miserum riuis per prata cruorem.
hi mactant Gurzil, alii tibi, corniger Ammon;
hi Sinifere colunt, quem Mazax numina Martis
accipit atque deum belli putat esse potentem,
Mastiman alii. Maurorum hoc nomine gentes

287 solers *T* **289** iusta *T* **291** causas] (uarios)...casus *Mazzucchelli*: *melius esset* curas *neque obstat uoc. repetitio* (*cf. e.g.* 3.329 *sqq.*) **294** quoties *T* adiere *Diggle, Hall* (*cf. TLL* 1.619.10 *sqq.*, 622.18 *sqq.*): habiere *T*: habuere (preces) *Mommsen* **296** fundit] fudit *dubitanter Mazzucchelli* **297** preceps *T* **299** per *Petschenig*: post *T*: *cf.* 7.506 *et quae Petschenig ibi adnotat* **304** alii *Diggle* (*coll.* 305–7, 2.443, 6.334–5): mlti *T*: illi *Bekker*: multi *Partsch* amon *T* **305** hi Sinifere *Partsch* (*coll.* 5.37): hignifere *fort. ex* hi nifere *mut. T* quem *Partsch*: quae *T* numina *Mazzucchelli*: numine *T* **307** gentis *T*

Taenarium dixere Iouem, cui sanguine multo
humani generis mactatur uictima pesti.
pro scelus infaustum! gemitus miserabilis, auras
undique concutiens, clamoribus aethera pulsat.
imprimit hic ferrum iugulis et uocibus ipsum
numen agit dubiasque uocans exire per umbras
solis iter temptare iubet. tunc more profano
diripiunt pecudum fibras et fata requirunt.
presserat ista deus, surdumque ad carmina numen
omne fuit: nulli retulit responsa sacerdos.

Phoebus ab extremi resplendens margine caeli
Oceani rumpebat aquas meliorque resurgens
lumine fulgentes radios tendebat in orbem
felici nascente die. iamque ordine certo
Christicolae ueniunt populi, Romana iuuentus
magnanimique duces signis comitantibus una.
dux ubi distensis habuit tentoria uelis
una cum primis media inter castra Iohannes,
hic magnum statuit uelans altare sacerdos
et solito sacris circumdedit undique peplis
more patrum: instituuntque choros et dulcia psallunt
carmina deflentes humili cum uoce ministri.
ast ubi sacrati tetigit dux limina templi
ingrediens, gemitus populi rupere dolentes.
lumina confundunt lacrimis: uox undique caelos

308 Taenarium] Tartareum *Partsch* (*sat. Viadr. p.* 32), *sed u. Riedmüller* 80–1 **310** gemitus *Mazzucchelli*: geminis *T* **313** nomen *T* **314** tentare *T* **316** -que *add. Mazzucchelli, om. T* **318** extremi *Goodyear*: interni *T*: aeterni *uel* aetherii (*coll.* 2.384, 7.441, *Iust.* 2.103) *Petschenig*: incurui *Diggle* (*cf.* 4.462, *Iust.* 3.182, 197): interni...caeli *sensum nullum praebet neque alibi quod sciam ea uerba coniunguntur* (*u. TLL s.u.* internus 2236.64–6). extremi *suffragantur uu.* 1.242–3 extremo surgebat roscida caelo / producens Aurora diem *et quod* extrema *pro* externa *traditur in* 2.86, in *pro* et *in* 2.336 *et, ut opinor,* 3.170. *ceterum, si hoc minus placet, exquisitius remedium temptes scribendo* inferni (*cf. Cic. Arat.* 214, 361) **319** occeani *T* **325** una *Petschenig*: uisa *T*: uisus *Mazzucchelli* **327** pbeplis *T* **328** salunt *T* **329** ministri *Momm-*

pulsat et infensis tot conscia pectora pugnis
percutiunt. 'delicta patrum dimitte, rogamus,
nostraque, Christe' gemunt et tensis aethera palmis
suspiciunt dominique sibi solacia poscunt.
ipse inter primos, genibusque et corpore flexo,
pro populo exorans motus pietate Iohannes
ex oculis lacrimas fundebat fluminis instar,
percutiensque suum geminato uerbere pectus
talia uoce rogat: 'mundi sator, unica rerum
uita salusque, deus, terrae, maris, aetheris auctor
omnipotens, caelum et terram uirtutibus implens
undiuagumque salum uel quidquid gignitur orbe,
aeraque et taetrum populi pallentis Auernum,
imperium tu solus habes, tibi summa potestas
et laus et regnum magnaeque potentia dextrae.
respice iam tandem Romanos, respice, summe,
atque pius succurre, pater, gentesque superbas
frange, precor, uirtute tua: dominumque potentem
te solum agnoscant populi, dum conteris hostes
et saluas per bella tuos. nunc sculptile damnat
omne genus, uerumque deum te, magne, fatemur.'
haec memorans terras oculorum fonte rigabat
compulsus pietate pater, Libyaeque periclum

sen: magistri *T* **334** dilicta *T* **335** palis *ut uid. T* **336** suscipiunt *T* **337** gentibusque *T* **344** gignitur *Diggle* (*coll. Claud. de rapt. Pr.* 2.295 quidquid alit tellus): cingitur *T*: *de litteris* c *et* g *in T confusis cf. e.g.* 350, 419, 486, 596: *cum poeta de caelo, terra, aequore iam dixerit, congruum uidetur ut animantia quoque spiritu diuino impleri dicat: ceterum* cingitur *fort. retineri potest dummodo uoc.* orbe *pro* 'caelo conuexo' *dictum accipiatur* **350** france *T* **352–3** *uu. ualde difficiles et fort. corrupti: dubitatur num* sculptile *substantiue usurpetur* (*sc.* sculptile [*acc.*] damnat omne genus [*nom.*], *quamquam, ut de latinitate sileam, hoc uel obscurum uel falsum est uel utrumque*) *an cum* omne genus *coniungi debeat, quod textus mutationem requirat*: damnant...fatentur *Goodyear, ad Romanos referens qui deos sculptiles iam abieceriut*: damna *Mommsen* **352** nunc *T attribuunt*: tunc *T* scriptile *T* **353** uerumque *Mazzucchelli*: utrumque *T* **354** haec *Mazzucchelli*: nec *T*

mente dolens rerumque graues populique labores.
nec minus umectans iuxta Ricinarius ora
luminibus fundebat aquas supplexque Latinis
auxilium populis uultu maerente rogabat.
magnanimique duces umecto pectore fletus
ad caelum misere suos fortesque tribuni,
atque omnes pariter lacrimosa uoce cohortes
ante deum fudere preces. summusque sacerdos
munera pro populis, onerans altare, Latinis
obtulit atque aras lacrimarum fonte rigauit.
tunc precibus placidis patrem benedixit honorans
et solitas reddens Christo dedit ordine laudes.
munus erat summi domino acceptabile caeli,
sanctificans mundansque simul genus omne Latinum.

. . . . . .

. . . . . .

adiungens ducibus 'fortis Putzintule,' dixit
'cum numeris signisque tuis, quo Cusina fidus
signa tenet, propera. pariter tu, Geisirith ingens,
iunge uiro socios: dignum releuare fideles.
at tu contractis iuuenum modo, Sinduit, armis,
fortis Ifisdaias ubi gentem et signa locarit,
Romanas coniunge acies. tibi proximus ille
Fronimuth acer erit numerosque et signa iuuabit.'
imperat ille uiris: et iam sua quisque secutus
signa per extensos acies construxerat agros
miles, et hostiles properabant undique turmae.

357 (h)umectans *Bekker*: humettatis *T* ritinarius *T* 363 fundere *T* 364 onerans *Mazzucchelli*: honorans *T* 365 optulit *T*, *quod retinet Petschenig: u. adn. ad* 4 368 acettabile *T* 369 santificans *T* mundasque *T* *post h.u. plures uu. excidisse intellexit Bekker* 370 putzintile *T* 374 at tu contractis *T satis clare* (*nisi quod librarius primo* con *per compendium scribere uoluit, deinde plenius scripsit*)*: mirifice Partsch se legere non potuisse testatur* modo Sinduit *Partsch* (*cf.* 6.522): modos induitis *T* 375 gentem et *Bekker*: gentes et *T*: gentis *Mazzucchelli* 377 fronimicth *T* 380 properabat *T*

primaque Marmaridum †clipeatis agmina campis
cum magno clamore ruunt hastasque reductis
mittere temptantes uibrant in bella lacertis.
Zabeas hic, hic Bruten erat, quos deinde secuti
mille duces. celsum subtexens lancea caelum
densa uolat: clipeis uenientia uulnera uitant.
militis aera gemunt. inter tot tela furentum
Romano nullum maculatum est sanguine ferrum.
primus init Martem fortissimus ipse Iohannes
hastam concutiens mediosque irrumpit in hostes
et ferit aduersi conto caua pectora Sasfi.
ille cadit reuolutus equo, fluuiumque cruoris
dat specus irruptum siccasque infundit harenas.
protinus Ifnaten sequitur, quem cuspide longa
auersum post terga ferit, qua spina sedentis
colligat incuruas nodorum robore costas.
ossibus haerentem recipit dum feruidus hastam
luctaturque diu ducens, uenit ecce superbus
Mirmidonis tremulumque intentat mittere telum.
ille tamen rapiens morientis missile torsit,
conixus uirtute sua, mediumque per hostem
transadigit tetigitque nouo praecordia ligno.
arduus ingenti Tameneum perculit hasta

381 †clipeatis] clipeata his *Mommsen* (*cf. Verg. Aen.* 7.793–4 clipeataque totis/ agmina densentur campis *et infra* 523 pilata manus), *eo non recipiendum quod* his *tam inaniter abundat*: clipeata (examina) *dubitanter Goodyear*: clipeatis. . . (palmis) *Diggle*: clipeatorum *dubitanter Petschenig, quem falli arbitror cum* clipeatis. . . campis *se fulcire putet adducendo* 4.562–3 erectis horrescit ferreus hastis / campus, *nam hoc et Vergilianum est et per se multo facilius* 383 tentantes *T* 386 dense ualat *T* uitat *ut uid. T* 387 aera *Petschenig* (*coll.* 4.579, 6.736): ora *T* 390 irrupit *T* 393 dat *non* dit *T* 395 auersum *Bekker*: aduersum *T* 397 recepit *T* 398 ducens *Petschenig* (*coll.* 488): dolens *T*: tollens *Partsch, fort. recte* 402 nouo] *quid sit* nouo ligno praecordia tangere *uix explicat Petschenig qui* nouo *inter exempla adnumerat significationes* insolitus, mirus, magnus *monstrantia*: imo *Goodyear* (*sc. non tantum ferro sed etiam ima parte hastilis praecordia tetigit*) 403 Tameneum *Partsch*: tamen eum *T* perculit *Mazzucchelli*: proculit *T*

et deiecit equo. Narti rapit ense sinistram
cum clipeo, iugulumque premit mucrone Samasci,
colla secat Fileti, transuerberat ilia Palmi,
per faciem Calamena ferit naresque genasque
dentibus infractis ferro rapit: horrida quassant
membra solum et uasta gemuerunt arua ruina.
nec procul aduersum pilo ferit obuius Ancum,
et calido figit Manti mox pectora ferro,
Mastumaeque latus transuersam compulit hastam
per geminum uirtute fremens, Salpinque supinum
sternit humi conto: morientem desuper hostem
percutit acer equo. nigro de corpore sanguis
emicat alta petens calidasque irrorat harenas.
ocius Autiseran sequitur, quem cuspide fixum
impellens deiecit humi, Caggunque Taninque
Altifatanque necat pectusque impressit Anesti.
mucrone Autufadin iugulat piloque superbum
conserit Ontisiren. Canapi caput ense rotauit
et rigido Tubian strauit per gramina ferro.
compulsat post terga acies Nasamonis iniqui.
has sequitur Romanus eques fortesque tribuni
armigerique ducis: medius uolat ipse magister.
inuadunt turbantque uiri fugitiua per agros
agmina Marmaridum, mactant sternuntque premuntque.
  hinc redit expulsus Nasamon atque agmine facto,
Cusina qua proprias permisto milite turmas
signaque fida regit, cuneum facit. obuius ille
ire parans dictis iuuenes affatur amicis:

406 Fileti *Petschenig*: fileti *T*: pilo *Bekker* (*coll.* 420), *qui post* premit *in* 405 *et* secat *in* 406 *dist.* illia *T* **412** transuersa *T* asta *T* **413** salpinque *uel* salpumque *ut uid. T* **415** equo] equus *Diggle* (*coll.* 595) **417** ocitius *T* **419** negat *T* **420** autufadin *in* autufyden *ut uid. mut. T* **423** compulsat *Mazzucchelli*: compulsit *T*: compulsa it *Bekker* **424** has] hanc *Bekker* **425** ducis *Petschenig* (*coll.* 1.95): duces *T* ualat *T* **426** fugittiua *T* **429** cosma *T* **430** regit *Hall*: gerit *T* **431** ductis *T*

'Romani comites et gens o nostra fidelis,
nunc fortes monstrate animos uiresque fidemque.
Laguatan sufferte minas: nec terreat hostis
uos ueniens. iam uictor adest, en, cuncta Iohannes
signa mouens Romana simul. uos ite per hostes.
dum ueniet, laudet fortes rebusque fideles.
nota uiri uirtus: oculis placuisse magistri
laus uobis o quanta, uiri.' sic Cusina mentes
incendens dubias socios ad bella coegit
irarumque simul per cunctos semina fudit.
moti animi pro laude uiris. fortissima campis
irrupit Romana manus mistusque Latinis
Maurus eques, densosque uolat dux ipse per hostes
militibus medius feruens, fortesque tribuni
arma Latina ferunt. Nasamonum more cateruas
excipiunt hastasque parant et spicula tendunt.
aspera tunc primis miscentur proelia turmis.
it clamor caelo, puluis simul aethera complet
obscurans cum sole diem. subtexitur aer
missilibus densis neruoque uolatile ferrum
spargitur et crebris discurrit lancea nimbis.
corpora pars, pars arua capit: feriuntque caduntque
hinc atque hinc gentes. magna uirtute premebant
Marmaridae: sed spes uenientis fida magistri
sola ducem comitesque simul populosque leuauit.
ductor ut agnouit fama uolitante Iohannes
Cusina quod fidus camporum in parte prematur
Marte graui ualidoque armorum pondere nutet,

433 mostrate *T* fidemque *Bekker*: fidem *T* **434** languatan *T* **435** en *Mommsen*: et *T* **437** dum] cum *Bekker* **439** quanti *T* **446** masamonum *T* more *Petschenig*: morte *T*: Marte *dubitanter Bekker* **449** puluis *Partsch*: yubilis *fort. in* yuluis *uel* puluis *mut. T* simul *Mazzucchelli*: semul *T* **450** oscurans *T* **452** discurret *T* lancia *T* **453** arua] arma *dubitanter Mazzucchelli* **455** Marmaridae *Hall*: marmarides *T*

talibus ipse suos uerbis accendit in hostes:
'Romanum imperium, gentes quascumque fideles
subiectasque uidet, ciues putat esse Latinos.
hac pietate placens totum sibi subdidit orbem,
dum releuat uirtute humiles humilatque rebelles.
Cusina bella gerit, nostris fidissimus armis,
Marte sub ancipiti: quem si non laeserit hostis,
nomen erit nostrae mansurum in saecula famae.
cernatur Romana fides uirtusque laborque.
eia agite, o iuuenes, tanto in discrimine Martis
auxilio releuate uirum gentesque superbas
deicite et uestros, socii, saluate clientes.'
  sic ait, et motis ruperunt agmina signis.
terga dabat iam fida manus Maurusia campis,
Laguatan iam uictor erat. Putzintulus una
Cusinaque et uictis cedebat Geisirith armis.
respiciunt subito uenientis signa Iohannis
percipiuntque animos et mollia colla retorquent
alipedum: celeres pugnam uirtute reposcunt.
  acer in aduersos feruens Putzintulus hostes
ante uolat rupitque prior. tunc sternit Imastan
uulnere confossum ualido, fortemque Nifaten
ense ferit nigrique secat fera colla Mamonis.
diuidit aduersi ferro caput obuius Irti,
sanguis et immisto perfundit membra cerebro.
proximus infensi ueniens per guttur Amanti
transadigit ualidum letali uulnere telum.
uocis iter clausit: fluitans cruor inde per ora
per geminumque micat subducta cuspide uulnus.
hunc procul ardentem media inter tela suorum
Ifuracum uidere duces: tunc agmine facto

462 latinis *T* **463** hoc *T* **471** diecite *T* **474** languantan *T* **479** putezintculus *T* **480** rupitque] rumpitque *Mommsen, fort. recte* (*sed u. Petschenig in indice p.* 258) **486** transadicit *T*

aduersum pariter ferrum tot milia torquent
quisque suum. clipeo uenientes suscipit hastas.
uulnera nulla pauens loricam tempserat ille,
confisus uirtute sua. dum lancea circum
densa uolat, dirum sentit sub pectore ferrum
dux, heu, magnanimus. nec fractus uulnere tanto
sic socios hortatur ouans: 'uictoria, ciues,
uestra manet. pugnate, uiri, gentesque nefandas
inferiis mactate meis. si uincitis hostes,
tum uideo, tum uiuo magis, gaudensque per umbras
Laguatan gentes propriis aptabo triumphis.
at uos incolumes uno minus ardua celsis
excipiet portis summo Carthago triumpho.'
talia dicentem comites iam uulnere fessum
suscipiunt hilaremque animis in castra reponunt.
hic socius Deciis infernas ibat ad umbras
felix morte sua. nomen post bella beatum
semper erit semperque manet memorabile letum,
dum fera bella legent aeuo ueniente minores.
at Romana manus iussu ducis horrida turbans
agmina per cunctos fertur, cornuque reflexo
stridula raucisonis compellit spicula neruis:
condensos ueluti fundunt caua nubila nimbos
grandinis et latos destringunt culta per agros:
sternitur alta seges, uiridis nec pampinus uuas

491 aduersum *Mommsen*: auersum *T* **493** luricam *T*, *quod retinet Petschenig* **499** mactate *Petschenig*: mandate *T* si *Bekker*: sic *T* **500** tum ...tum *Petschenig* (*coll.* 4.114–15): dum...dum *T* **501** languatan *T* **502** uno minus] nihilominus *Diggle* (*u. CQ s.n.* 18 [1968], 141), *fort. recte: iure dubites num* incolumes uno minus (*sc.* 'uno tantum amisso') *latinum sit, sed, si latinum est, idoneum sensum praebere uidetur, et meo quidem iudicio potest fieri ut Corippus tam inelegantem locutionis audaciam sibi permiserit* **505** illaremque *T* **507** morte *Mazzucchelli*: marte *T* **508** letum *Petschenig* (*coll. Sil.* 11.172): celum *T*: caelo *Mazzucchelli* **513** nubila *Mazzucchelli*: nebula *T* **514** destringunt *Partsch* (*coll.* 3.256): distringunt *T*

uindicat ipse suas, arbor nec densior ulla
defendit teneros foliorum tegmine ramos.
horrida tum neruis uolitans pulsatur arundo,
uulnera certa ferens: nullum sine sanguine telum
corruit aut campo uolucres cecidere sagittae.
nunc fortis sonipes, densus nunc sternitur hostis:
omne rubet tepidum Massylo sanguine ferrum.
succedit pilata manus, cunctosque per agros
corpora felici sternebant caede tribuni.
militis arma calent: nullum est sine sanguine Mauro
Romani ferrum populi. dolor excutit iras.
quis tot acerba ducum dederant quae funera campis,
quis uarias mortes aut dictis explicet hostes
prostratos captosque ferens, quosque ipse magister
deiecit uirtute uiros? sine nomine plebes
Marmaridae periere simul. sed carmine paucos
e multis signabo meo, quos fama priores
attulit ad cunctas uolitans ex hostibus aures.
  armipotens, hostes cernens obstare, Iohannes
irruit in densas acies turmasque rebelles
letifero mucrone secat, ceu messor acuta
falce metit segetes maturo tempore sollers:
et modo cum teneris culmos compressat aristis
laeua manus, nunc dextra secat, nunc fune tenaci
colligat innumeros gaudens per rura maniplos.
Syrticus Altilimas ductoris uulnere uictus
corruit, execto fusus per gramina collo.
tunc Alacanza ruit magnum pinnatus in hostem

516 albor *T* **517** defundit *T* filiorum *T* **525** cadent *T* mauri *T* **526** excutit] excitat *Mazzucchelli* (*coll. Verg. Aen.* 2.594 quis indomitas tantus dolor excitat iras?): *sed fieri potest ut* excutit *idem fere hic* (*cf.* 6.747) *quod* excitat *ualeat, quamquam ea quae apud TLL s.u.* 1311.26 *sqq. colliguntur eiusmodi sunt ut neque omnino neglegenda neque magni ponderis aestimanda uideantur: cf. autem Iust.* 2.312 excutiunt plausus **532** et *T* **533** cunctas *Partsch*: cautas *T* **534** ostare iohannis *T* **537** segites *T* solers *T*

missile uibrato, conturbans calce frequenti
celsum cornipedem: sed nil conterritus ille
amputat ense caput. truncum uidere cadentem
lumina fessa suum: morientis lingua loquelam
rumpere non potuit, sonuit tamen. inde furentem
deicit Esputredan Tamatoniumque, Iugurtam
congressus uirtute premit Tursumque trucidat.
Audilimanis equum retro ferit: horrida neruos
ossaque dura pedum secuerunt uulnera ferri.
uoluitur in tergum sonipes, nec corpore toto:
nam celsos necdum terrae summiserat armos.
fortis adhuc rectaque ferus ceruice laborat:
surgere pertemptans dominum deturbat harenae.
uulnera congeminans uictor per membra Iohannes
uenit in obnixum stricto mucrone uerendus,
(en tumidum) frontemque quatit. tunc aspera ferrum
sanguine confuso permiscuit ossa cerebro.
hastam deinde tenens campo uolat. horrida Flacci
perfodit hic minitans transacto pectora pilo
tergaque dura uiri. sanguis per uulnus utrumque
emicat et calidae perfundit gramina terrae.
celsior aduersi conto fodit ardua membra
Cernisai trepidique celer praecordia Derci.
tunc mucrone latus Grachi ferit, inde Minisae
colla metit saeuumque secat per tempora Cutin.
uiuentem Camalum pressit: rapit ipse capillis
captiuumque trahit, propriis quem deinde ministris
tradidit, atque alias sequitur per deuia turmas.

549 Esputredan *Bekker*: esputerdan *T* Iugurtam] Iugurtham *Mazzucchelli* **551** neruo *T* **560** permiscuit *T*: commiscuit *perperam T attribuunt priores* **562** pectora *Bekker*: pectore *T* **565** fodit *Bekker*: fudit *T* **566** Cernisai *Petschenig*: cernis ait *T*: Cernisati *Mazzucchelli* **568** metit *Mazzucchelli* (*coll. St. Th.* 9.224): mouet *T* tempora *Mazzucchelli*: timpa *T* **569** Camalum *Mazzucchelli*: camulum *T* pressit] prensis *Kenney, fort. recte* (*cf.* 7.463) **571** tradit *T*

Labbas infenso torquens hastile lacerto
nisus magnanimum telo temptare magistrum:
sed postquam uires ueniens persensit iniquas,
infelix ueniam summissa uoce rogabat:
'ossa per Euantis digno bene compta sepulcro,
quae talem genuere uirum, per maxima Petri
facta futura tui, cuius iam fama per hostes
tanta uolat gentesque feras et regna fatigat,
perque tuae uirtutis opus, quo uictus Ilaguas,
huic animae concede, precor, post crimina uitam
meque tuis, uictor, serua post bella triumphis.
nam tali seruire iuuat.' qua uoce reflexus
uulnera continuit: uelox tamen illigat ambos
post tergum implicitos mordaci fune lacertos.
  mitis in immitem Ricinarius irruit Vrtanc
perque uiri pectus rigidam celer impulit hastam.
corruit ante pedes, belli pars magna nefandi,
magni animi iuuenis, numquam placabilis Vrtanc,
atque solum diro foedauit sanguine. Meilan
deinde petit * * * ualida quem cuspide uictor
deicit impulsum tepidaeque infigit harenae.
fulmineo caput ense metens obtruncat Alantas
et nigrum Sacoma ferit. per prata cadentem
horruit acer equus mollemque obtriuit harenam
ungula pressa metu, uoluitque in terga redire.
sed leuis excusso Ricinarius alta flagello

572 Labbas] Zabeas *dubitanter Partsch* (*coll.* 384) **576** digna *T* comta *T* **579** ferax *T* **580** ilasguas *T* **582** uictos *T* triumphos *T* **586** in nimitem *T* **589** magni animi *Petschenig* (*cf.* 442): magnanimi *T*: magnanimus *Mazzucchelli* **591** *nullum spatium in T*: ualidum *supplet Partsch*: Meilan deinde petit *Diggle, lac. post* sanguine *in u. sup. traiecta, haud male* quem *Mazzucchelli*: quae *T* **592** deiecit *T* **593** obtruncat *T*: detruncat *perperam T attribuunt priores* **594** *post* ferit *dist. Goodyear, post* cadentem *priores: u. Vig. Chr.* 16 (1962), 41 **595** molemque *T* **596** ungula *Mommsen*: uincula *T* uoluitque *Mazzucchelli*: uoluntque *T* **597** fragello *T*

ilia concutiens latis pauidum impulit ire
cornipedem campis. ui postquam corpus ademptum
transiit impulsus sonipes, tunc Marte secundo
funera conuoluens et telis Syrtica miscens
agmina per latos uolitabat feruidus agros.
tunc celerem prosternit Afun fortemque Nicandrum,
asperaque infixo geminauit uulnera Sucro.
inde necat Tanadum fortemque sternit Erancun,
ense ferit Tinudum piloque infigit Enipten.
Bulmitzis Tumudan conto premit, inde Licurdan
fortis agit campis: telum per terga rebellis,
per fibras pariter discurrens pectora rupit.
celsus equo fidens fertur super agmina Succur.
hunc Solumuth sequitur. quem dum non prendere posset,
fraxineam torquens per campos eminus hastam
alipedis ualido transuerberat ilia ferro:
uulnere quo uictus sonipes grauitate ruinae
confregit dominum. belli sine uulnere Succur
infelicem animam Stygias transmisit ad umbras.
non illum saluauit equus leuitate per hostes,
quo sibi fisus erat, nec fractum conscia uirtus
eripuit fatis aut sacro numine Gurzil.
armiger ense caput ductoris nomine Varti
amputat ex umeris, †palineque astit enerdi
†mee tiluzant Dorotis ferro necat

598 illia *T* **599** ui *Mommsen*: ut *T*: at *Bekker* ademtum *T* **607** coto *T* **611** hunc *Mazzucchelli*: huc *T* Solumuth *Partsch*: solumur *T* dum] cum *Bekker* **618** *si textus traditus sanus est hoc significat* 'propter equum, leuitate scilicet insignem, sibi fidebat', *sed fort. melius pro* sibi *scribas* sic, *quod haud inepte ad u.* 610 *referatur* fixus *T* **619** sacro] casso *Hall* (*coll.* 301 *sqq.*, 5.499 *sqq.*) numine *T*, *Petschenig*: nomine *T attribuunt* **621–2** †palineque...mee] *ueri simile est hanc litterarum congeriem ex aliqua saltem parte nomina Maurorum Romanorumue celare* **622–3** (*et* 626) *hae tantum uu. reliquiae exstant in T* **622** dorozis *T*: *prosodia nominis u. difficultatem aggrauat, nam* Dōrōtis *exstat in* 5.328, 6.650

execuit
cornipedem Anzatal tum currens Fastita fixit
missile contorto. fugit ilico mille per hostes
permistusque suis
Carcasan, tanta concussus caede suorum,
per medios hostes ductoris signa †retorsit
milia multa trahens. uenientem uidit * * *
heros magnanimus. felicia tela Iohannis
armigeri rapit ipse manu piloque superbus
irruit aduersumque petit per uulnera ⟨pectus⟩
et ferit intrepidus. sanguis per tela cucurrit
uulnere summa fluens uestesque aspergit eriles.
extemplo turbatae acies pereunte tyranno
Marmaridum petiere fugam. iam nullus in hostem
contorsit telum, sed laxis fertur habenis
currere compulsus sonipes. nec fidere castris
iam potuit Nasamon: latos moriturus in agros
currit eques mistusque pedes. Romana sequuntur
signa ducesque simul, numeri fortesque tribuni:
et laetus pariter felici Marte Iohannes
ante uolat densas sternens per prata cateruas.
planus erat campus, liber quo currere posset
miles et infensas telis effundere turmas.
inuadunt mactantque uiri gentilia passim

624 tumcurrens *ex* cumcurrens *ut uid. mut. T*: *de* concurrens *fort. cogites* **625** ilico mille] ilicet ille *Welzel* (*coll.* 6.593 fugit ilicet *et* 5.501 frangitur ille per hostes: *conferas etiam* 5.275 ille / mille), *fort. recte: sane* mille *satis mirum uidetur et* ilico *a prioribus heroici carminis scriptoribus euitatur* **626** densis se contegit armis *suppl. Petschenig* (*coll.* 5.214) **627** cartasan *T* **628** †retorsit] *cum e u. seq. satis clarum sit Carcasan iam recta uia Iohannem aggredi, quo modo* retorsit *apte hic ponatur non uideo: desideratur quale* requirit **629** *in fine u. spatium est*: acerbum *supplet Petschenig* **630** Iohannis] Iohannes *Mazzucchelli, sed Partsch confert* 620, 6.650 **632** pectus *supplet Mazzucchelli* (*coll. Verg. Aen.* 12.950): *deest in T* **635** extimplo *T* **636** Marmaridum *Partsch*: marmaridem *T*: Marmaridae *Mazzucchelli* **637** laxis *ex* lapsis *mut. ut uid. T* **640** Romana sequuntur *Bekker*: romanus equester *T* **642** latus *T* **645** infessas *T*

corpora Marmaridum. poenas dat uictus Ilaguas
Ifuracumque acies et mixto ⟨Naffure⟩ Frexes.
dant animas gladiis. Romani militis ira
†ey
p
l
condun
per ramosque sedent. ibi feruidus in
ceu uenator, aues uisco qui fallit et arte.
sanguinis ex omni fluitantes arbore riui
. . . . . .
. . . . . .

647 ilasguas *T* **648** Naffure *supplet Partsch* (*coll.* 3.187 *sqq.*, 7.384): *spatium in T* **650–4** *hae tantum uu. reliquiae exstant in T, qui et hic et supra integer est ipse, sed ex exemplari grauius ut uid. mutilato descriptus* **653** *fort.* conduntur: conden⟨si arboribus pendent foliisque teguntur⟩ *Petschenig* **654** ibi ⟨miles⟩ *Petschenig* in] instat *Mazzucchelli* (*cf. Verg. Aen.* 9.350, 10.788)

INDEX ADNOTATIONVM

ablatiuus pro accusatiuo 5.85
adiectiuum pro aduerbio 2.357
Albis 6.33
attonitus 2.437
codices p. vii, n. 1
  Budensis 1.2–3
  Casinensis *praef.* 1
  Excerpta Veronensia 1.147, 149, 573; 2.337, 339; 6.480
considere mensas 4.242
Corippus *in laud. Anast.* 31 5.263
  in laud. Iust. praef. 6, 18, 27–9 1.18
    1.16 5.263
    1.85 1.525
    2.23 5.368
    2.146–7 1.18
    3.91 2.76
    3.139 2.373
durus / dirus 6.355
excutio paene = *excito* 8.526
Fronto p. 66 Naber (p. 60 Van Den Hout) 6.290
fundere = *infundere* 1.37
funera 6.651
glossemata 5.56; 6.247
infensus / infestus 1.55
mentes 4.286
mereri = *famulari* *praef.* 40
metrica
  caesura penthemimeres neglecta 3.408; 6.514–15
  positio notabilis 4.263; 6.582
  uersus hypermetricus? 6.702
nunc = *tunc* 6.496
occiduus 6.257
orthographica
  absorptus / absortus 6.134
  Caron 4.325
  contemptus / contemtus 6.378
  Muctunianus / Mutunianus 2.116
  obtutus / optutus 8.4 (*cf.* 8.365)
Ouidius *met.* 2.313 1.340
    8.533–4 1.22
  a.a. 1.474 1.445

participium pro nomine 1.181–3
plusquamperfectum pro imperfecto 1.65; 7.191
praepositionum omissio 1.102, 356; 2.119; 5.286, 384
properare = *appropinquare* 7.66
prosodia 2.295 *nĕ* (?), 3.300 *decōrans*, 5.47 *paruere*, 5.368 *lūto*, 6.413 *arcĕ*, 6.555 *sŭāsit* (?), 7.177 *miscuissemque*, 7.477 *fĕralia*, 8.36 *mōnitus* (?)
prosodiae uariatio in nominibus propriis 5.264
quo = *qua* 3.223
repetitio uerborum 8.291
resoluo / *reuoluo* 1.527; 4.342
ruribus 6.244
Silius 7.568 5.28
spectare = *exspectare* 7.111
Statius *Th.* 8.415–16 5.63
stigmata mulierum Maurarum 6.83
super liberius cum uerbis coniunctum 7.66
temporum uariatio 2.406; 3.124
teneo = *peto* 2.414
transpositio uersuum 3.326; 4.201 *sqq.*; 5.14
Valerius Flaccus 1.3 5.28
uerba transitiua sensu reflexiuo usurpata 1.221; 2.169; 5.28; 6.375; 7.177
Vergilius *georg.* 2.43 1.22
4.74–6 1.437
Aen. 6.147–8 3.199
6.625 1.22
7.793–4 8.381
9.414–15 5.290
10.493–4 1.32–4
12.590 1.437
loci Vergiliani a Corippo conflati 2.72–3 (*cf.* 2.83)
uirtus = *uis* 5.167
unicus ad nomen plurale adhibitum 1.207

INDEX HISTORICVS ET GEOGRAPHICVS

nomina uel incerta uel plane corrupta uel per coniecturas de quibus dubitari potest admissa asterisco signauimus

Abydena arua 1.172
Acum (*acc.*), *Maurus* 5.339*
Aegaeum aequor 1.208
Afer, Afri *passim*
Africa *passim*
Afun (*acc.*), *Maurus* 8.603
Agalumnus, *mons* 2.69
Alacanza, *Maurus* 4.642; 8.543
Alantas (*acc.*), *Maurus* 8.593
Albis, *fluuius Germaniae* 6.33*
Altifatan (*acc.*), *Maurus* 8.419
Altilimas, *Maurus* 8.541
Altisan (*acc.*), *Maurus* 7.435
Altiserae (*gen.*), *Maurus* 5.287
Amantius, *Romanus* 2.189; 4.315; 6.598
Amant(i)us, *Maurus* 8.485
Amarus, *Maurus* 5.265
Ammon, *deus Maurorum* 2.110; 3.81; 6.116, 147, 179, 190, 556; 7.515, 519, 534; 8.252, 304
Ammonius (*adiect.*), 5.25
anacutasur 2.75*
Ancus, *Maurus* 8.410
Anest(i)us, *Maurus* 8.419
Antalas, *Maurorum regulus* 1.469; 2.31; 3.67, 73, 109, 459; 4.30, 360, 383, 619; 5.9, 16, 224, 242, 251, 255, 370; 7.286, 293; 8.37
Antifan (*acc.*), *Maurus* 5.328
Antonia castra 1.461
Anzatal (*gen.*), *Maurus* 8.624
Aracan (*acc.*), *Maurus* 5.293
Ariarith, *Romanus* 5.285; 6.535, 543, 649, 670
Ariobindeae prorae 4.83
Armenius (= Artabanus), *Romanus* 4.236, 361, 367
Armenius (*adiect., de eodem*) 4.241, 426
Arsacis, *Romanus* 5.254
Arsuris, *oppidum* 7.273*
Artabanus (= Armenius), *Romanus* 4. 373
Artemius, *Romanus* 5.258
Arzen (*acc.*), *Maurus* 5.345
Arzugis *tellus* 2.148
Astrices, *populus Mauricus* 2.75; 6.391, 404, 431, 454, 464
Athanasius, *Romanus* 4.232, 7.199
Audilimanis (*gen.*), *Maurus* 8.551
Aurasitana manus 2.149
Auspur, *Maurus* 7.437
Austur, *populus Mauricus* 2.89, 91, 209, 345; 5.172; 7.283
Autenti, *oppidum* 3.319
Autiliten, *Maurus* 2.58; 4.643; 8.255
Autiseran (*acc.*), *Maurus* 8.417
Autufadin (*acc.*), *Maurus* 8.420*

Barcaei 2.123
Barcaeus (*adiect.*) 4.506
Barsippa, *Maurus* 5.334, 337
Belisarius, *dux Romanus* 1.367, 387; 3.19, 313
Bezina, *Maurus* 7.279; 8.126
Bitipten, *Maurus, Romanorum socius* 4.546
Bruten, *Maurus* 4.631; 5.159, 195; 6.127, 142; 8.384
Bulmitzis, *Romanus* 5.339*, 343*; 6.649; 8.607
Burcanta (*acc.*), *Maurus* 7.428*
Byzacium, *prouincia Africae* 1.350, 461; 6.49, 168, 182, 251, 280; 7.285, 517

Caecilides *u.* Liberatus
Caesar, C. Iulius 8.149
Caggun (*acc.*), *Maurus* 8.418
Calamena (*acc.*), *Maurus* 8.407
Camalus, *Maurus* 4.632; 6.732; 8.569
Cambrus, *Maurus* 5.332, 333
Canap(i)us, *Maurus* 8.421
Caput Vadorum, *promunturium Byzacii* 1.369
Carcasan, *Ifuracum regulus* 4.639; 6.104, 143 (*bis*), 170, 175, 185, 217, 226, 551, 563; 7.295, 416, 505, 513, 517; 8.16, 36, 242, 627
Carosus, *Romanus* 7.436
Carthago *praef.* 35; 1.438; 3.308; 5.411; 6.169, 174, 184, 225; 8.503
Carthago Iustiniana 6.58–9
Catilina 4.212
Cato, Vticensis 6.340
Catonis campi 8.166
Catubar, *Maurus* 4.643
Caucana, *portus Siciliae* 1.229
Caucasius 6.715
Caunes, *populus Mauricus* 2.66
Cebar, *castellum* 4.41
celianus 2.75*
Cellas Vatari 3.318
Ceraus, *Maurus* 6.732
Cernisaus, *Maurus* 8.566*
Ceucrus, *Maurus* 5.327
Conunian (*acc.*), *Maurus* 5.296
Crescens, *Romanus* 5.200
Cullan (*acc.*), *Maurus* 5.147
Cullen (*acc.*), *Maurus* 5.317
Cusina, *Mazacum regulus, Romanorum socius* 3.408; 4.510; 5.451; 6.268, 468, 517; 7.245, 264; 8.122, 124, 266, 371, 429, 439, 458, 465, 475
Cutin (*acc.*), *Maurus* 8.568

Daras, *urbs Mesopotamiae* 1.77*
Decii 8.506
Derc(i)us, *Maurus* 8.566
Dextrum (*acc.*), *Maurus* 7.430*
Digdiga, *oppidum* 2.119
Dorotis, *Romanus* 5.328; 6.650; 8.622*

Eilimare (*abl.*), *Maurus* 5.74
Enipten (*acc.*), *Maurus* 8.606
Erancun (*acc.*), *Maurus* 8.605
Esputredan (*acc.*), *Maurus* 8.549*
Euantis (*gen.*), *Iohannis magistri militum pater* 8.576

Fastita, *Romanus* 8.624
Filet(i)us, *Maurus* 8.406
Fiscula, *Romanus* 5.348
Flaccus, *Maurus* 8.561
Franci 2.383
Frecten (*acc.*), *Maurus* 5.348
Frexes, *populus Mauricus* 2.43, 184; 3.187; 7.384; 8.648
Fronimuth, *Romanus* 4.525; 5.446; 6.518; 8.377

Gadabis, *regio* 2.117
Gadaiae (*signif. incert.*) 6.285
Gaetula 5.431
Gallica, *regio* 2.77; 6.486
Gamasdrus, *Maurus* 5.217*
Gantal, *Maurus* 4.642
Garafin (*acc.*), *Maurus* 5.266
Garamantis 6.198
Gardius, *Maurus* 5.135
Geilamir, *rex Vandalorum* 1.381; 3.17
Geisirith, *Romanus* 2.188; 4.489; 5.326; 6.522; 8.372, 475
Gemini Petra 2.145
Gentius, *Romanus* 3.41; 4.473; 5.439
Germanus, *Romanus* 3.317; 5.345
Getae 2.383
Grach(i)us, *Maurus* 8.567
Gregorius, *Romanus* 4.487
Grorgius, *Romanus* 7.437*
Guarizila, *Antalae frater* 4.366
Guarsana, *Maurus* 8.266
Guarsutias, *Maurus* 5.114
Guenfan, *Antalae pater* 3.66, 107
Guenfeius 1.468; 3.77; 5.8; 7.296, 522; 8.239
Guentan, *Maurus* 4.642
Guntarith, *dux Numidiae* 3.428; 4.222, 240, 369, 426

Gurubi, *oppidum* 2.56
Gurzil, *deus Maurorum* 2.109, 405; 5.25, 39 (*bis*), 495; 6.116; 8.304, 619

Hadriacae undae 1.209
Hermogenes, *transfuga Romanus* 4.163
Hildimer, *rex Vandalorum* 3.198, 219
Himerius, *Romanus* 4.8
Hisdreasen, *Maurus* 4.634; 5.202, 209, 213
Hyrcanus 6.713

Ialdas, *Maurus* 4.634; 5.199, 293
Iammada, *Maurus* 7.432
Iartus, *Maurus* 5.122
Iaudas, *Maurus* 3.302; 7.277; 8.126
Ibera tela 4.488*
Ielidassen (*acc.*), *Maurus* 7.436
Ierna, *gentis Laguatan regulus* 2.109; 4.597, 631; 5.23, 369, 494, 511, 519
Ifera, *regio* 2.57
Ifisdaias, *Maurus, Romanorum socius* 4.545; 5.460; 7.245, 272; 8.125, 375
Ifnaten (*acc.*), *Maurus* 8.394
Ifurac, Ifuraces, *populus Mauricus* 2.113; 3.412; 4.641; 8.490, 648
Ilaguas (= Laguatan), *populus Mauricus* 1.478; 2.87, 96, 106, 210, 345; 4.374; 6.108, 195, 238, 437, 454, 462, 469, 604; 7.383; 8.580, 647
Ilaguatan (= Laguatan) 5.153*
Ilaguatensis 6.166
Ilan (*acc.*), *Maurus* 5.295
Ilasan (*acc.*), *Maurus* 5.200
Imaclas (= Mecales), *populus Mauricus* 2.75
Imastan (*acc.*), *Maurus* 8.480
Iohannes (1), *magister militum, passim*
Iohannes (2), *dux Romanus* 4.14, 35, 103, 106, 150, 168, 382
Iohannes (3), '*senior*', *dux Romanus* 4.516; 5.449; 6.520; 7.194
Iohannes (4), *armiger* 5.346; 6.650; 8.630
Iohannes (5), Stephanides, *Romanus* 7.243
Irt(i)us, *Maurus* 8.483
Isaguas, *Maurus* 5.218
Iten (*acc.*), *Maurus* 5.347
Iugurta, *Maurus* 7.435; 8.549
Iuncensis 7.478; 8.20
Iunci, *oppidum* 7.111, 122*, 136, 391
Iustiniana polis 4.64, 75
Iustinianus, *imperator* 1.15; 2.24; 5.43; 7.145
Iustinianus (*adiect.*) *u.* Carthago
Iutungun (*acc.*), *Maurus* 4.642; 5.317

Labbas, *Maurus* 8.572
Laguatan (= Ilaguas), *populus Mauricus* 1.144, 467; 4.48, 85, 629; 5.171; 6.278; 7.535; 8.434, 474, 501
Laltin (*acc.*), *Maurus* 5.319
Lamaldan (*acc.*), *Maurus* 7.426
Lanzus, *Maurus* 5.308
Largus, *Romanus* 5.199
Laribus, *oppidum* 7.143
Lariscus portus 8.46
Latara, *locus incertus* 8.229*
Latiaris 6.510; 8.57
Latinus *passim*
Latium 1.482
Latius 1.78; 6.344; 7.108; 8.17, 253, 264
Laumasan (*acc.*), *Maurus* 5.110
Lazi 2.383
Leucada, *locus incertus* 3.294
Liberatus, Caecilides, *tribunus* 3.47, 52; 4.541; 7.375, 422, 475
Libya *passim*
Libycus *passim*
Libye 3.275; 7.212
Licurdan (*acc.*), *Maurus* 8.607

Macares, *populus Mauricus* 2.62
Maccus, *Maurus* 1.467
Macubius, *mons* 2.72
Macurasenis (*gen.*), *Maurus* 5.311
Madden (*acc.*), *Maurus* 5.282
Magargun (*acc.*), *Maurus* 5.283
Maggite (*acc.*), *Maurus* 5.330
Magnus, *Maurus* 5.286

Malcus, *Romanus* 5.257*
Mammenses campi 7.283
Mamonis (*gen.*), *Maurus* 8.482
Manonasan (*acc.*), *Maurus* 5.341*
Mantisynan (*acc.*), *Maurus* 5.104
Mant(i)us, *Maurus* 8.411
Manzerasen (*acc.*), *Maurus* 5.120
Marcentius, *Romanus* 4.532; 5.447
Marcianus, *Romanus* 4.505; 5.201, 231
Marmaridae (*adiect.*) 2.138; 5.398; 6.565, 574; 8.531
Marmaridae (-um) 5.520; 6.147, 507, 664; 7.406; 8.169, 300, 381, 427, 455, 636, 647
Marta, *oppidum* 2.81
Marturius, *Romanus* 4.66, 73, 201, 503
Martzara, *Maurus* 5.344*
Marzin (*acc.*), *Maurus* 7.426
Masan (*acc.*), *Maurus* 7.430*
Masguen, *Maurus* 5.310
Massylus *passim*
Mastiman (*acc.*), *deus Maurorum* 5.38 (*bis*); 8.307
Mastracianus 3.408*
Mastumae (*gen.*), *Maurus* 8.412
Maurus, Mauri *passim*
Maurus, *Romanus* 5.258
Maurusius *passim*
Maximianus, *imperator* 1.480; 5.179; 7.530
Mazana, *Maurus* 5.126*
Mazax 1.549; 5.80, 376; 6.44, 167, 450, 600; 8.305
Mecales (= Imaclas), *populus Mauricus* 3.410
Medicus (*adiect.*), 1.92*
Meilan (*acc.*), *Maurus* 5.284*
Meilan (*acc.*), *alius Maurus* 8.590
Melangus, *Maurus* 2.261; 4.641
Membressa, *oppidum* 3.311
Meniden (*acc.*), *Maurus* 5.346
Merasgun (*acc.*), *Maurus* 5.216
Mercurii (*adiect.*) colles 2.57
Mermeroes, *dux Persarum* 1.75, 89, 98
Mestan (*acc.*), *Maurus* 5.285
Mestan (*acc.*), *alius Maurus* 5.346*
Meuzzen (*acc.*), *Maurus* 5.318*
Mificus, *Maurus* 5.326
Minisae (*gen.*), *Maurus* 8.567
Mirmidonis, *Maurus* 8.399
Misantas, *Maurus* 5.262, 264*
Mu(c)tuniana manus 2.116*, 210*
Muriferum (*acc.*), *Maurus* 7.436

Nabedes, *dux Persarum* 1.62
Nacusan (*acc.*), *Maurus* 5.310
Nados (*acc.*), *Maurus* 5.293
Naffur, *populus Mauricus* 2.52; 3.189*, 190; 4.48; 7.384; 8.648*
Nart(i)us, *Maurus* 8.404
Nasamon, *populus Mauricus* 6.198, 552, 589, 593, 692; 7.465, 510; 8.95, 177, 234, 248, 274, 423, 428, 446, 639
Nathun (*acc.*), *Maurus* 7.428
Nauusi montana 2.146
Nican (*acc.*), *Maurus* 7.429
Nicandrum (*acc.*), *Maurus* 8.603
Nifaten (*acc.*), *Maurus* 8.481
Nilus 6.199
Nitzibis, *urbs Mesopotamiae* 1.60, 65

Ontisiren (*acc.*), *Maurus* 8.421
Ornus, *Romanus* 5.248

Pachynum(-s) 1.229
Palm(i)us, *Maurus* 8.406
Pappus, *Iohannis magistri militum frater* 1.400
Parthicus 2.382*; 4.499
Parthus, Parthi 1.58, 61, 88
Paulus, *Romanus* 5.195
Paulus, *alius Romanus* 6.598
Pelagius, *Tripolis dux* 3.410
Persa, Persae 1.58, 61, 67, 89, 108; 4.552
Persa (*adiect.*) 6.715
Perses 7.28
Persia 5.249*
Persis 1.449; 6.33

Petrus, *Iohannis magistri militum filius* 1.197, 207, 305; 5.410; 7.209, 218; 8.577
Petrus, *Romanus* 7.431, 433
Poeni 3.277; 4.86; 7.504, 533
Priscus, *Romanus* 7.436
Putzintulus, *Romanus* 4.478; 5.441; 6.521; 8.370, 474, 479

Ricinarius, *Iohannis magistri militum adiutor* 2.314, 335; 4.583; 5.72, 297, 302; 6.413; 7.23, 50, 231; 8.134, 141, 289, 357, 586, 597
Roffas, *Maurus* 5.289
Roma 1.181; 3.266; 4.96, 346, 422
Romanus *passim*
Romuleus 5.249
Rufinus, *Romanus* 6.221

Sacoma (*acc.*), *Maurus* 8.594
Salpin (*acc.*), *Maurus* 8.413*
Salusis, *Romanus* 5.346*
Samasc(i)us, *Maurus* 8.405
Sangin (*acc.*), *Maurus* 5.265*
Sarzun (*acc.*), *Maurus* 7.428
Sascar, *populus Mauricus* (?) 2.74
Sasf(i)us, *Maurus* 8.391
Seruandus, *Romanus* 5.200
Sestos 1.172
Sican(i)us 1.229
Siculae orae 1.210
Sidifan, *Maurus* 2.47; 4.637; 5.270*
Sidonius 3.19, 280; 6.63, 228; 7.195
Sigeae undae 1.173
Silcadenit, *populus Mauricus* 2.53
Siluacae, *populus Mauricus* 2.52
Siluaizan, *populus Mauricus* 2.62
Siluutis, *Romanus* 7.437
Silzactae, *populus Mauricus* 2.66
Sinduit, *Romanus* 6.522; 8.374
Sinifere, *deus Maurorum* 5.37; 8.305
Sinisgun, *Maurus* 5.319
Sinusdisae cohortes 2.51
Sinzera, *Maurus* 4.634; 5.200
Solomon, *dux Romanus* 1.470; 3.401, 406, 414, 441, 449; 4.382; 5.510
Solomoniacus 1.473; 3.301
Solumuth, *Romanus* 5.316; 6.640; 7.420; 8.611
Stephanides *u.* Iohannes (5)
Stephanus, *Romanus* 7.435
Stontaus, *Maurus* 6.733
Stutias, *dux perfugarum Romanorum* 3.305, 458; 4.30, 49, 81, 130, 161, 168, 177, 184, 205, 219, 429
Suartifan (*acc.*), *Maurus* 5.217
Succur, *Maurus* 8.610, 615
Sucrus, *Maurus* 8.604
Syrtes 4.644; 5.175; 6.191, 218
Syrticus *passim*

Taden (*acc.*), *Maurus* 5.284
Tafaran (*acc.*), *Maurus* 7.431*
Talantea arua 2.79*
Tamatonius, *Maurus* 8.549
Tamazu(n), *Maurus* 5.343
Tameneus, *Maurus* 8.403
Tanadus, *Maurus* 8.605
Tanala, *Romanus* 5.347
Tanin (*acc.*), *Maurus* 8.418
Tarah, *Romanus* 7.435
Tarasis, *Romanus* 4.553; 5.457; 6.525; 8.98
Taurus, *transfuga Romanus* 4.163
Theudosiupolis, *urbs Mesopotamiae* 1.70
Threiciae fauces 1.171
Tifilan (*acc.*), *Maurus* 7.427
Tilifan (*acc.*), *Maurus* 5.266
Tilin (*acc.*), *Maurus* 7.428
Tillibaris, *oppidum* 2.80
tiluzant 8.622*
Tinudus, *Maurus* 8.606
Tiseras, *Maurus* 5.263 (*bis*)
Tizen (*acc.*), *Maurus* 5.347
Tripolis 2.117; 3.409; 6.225, 240
Tubian (*acc.*), *Maurus* 8.422
Tumudan (*acc.*), *Maurus* 8.607
Tursus, *Maurus* 8.550
Tusdrun, *Maurus* 5.293
Tyrius (= Carthaginiensis) 1.415; 4.229; 7.150

Vadara, *fluuius* 2.68
Vadis, *oppidum* 2.156
Vandalicus 1.368; 3.16, 107, 116, 179, 195; 7.385
Vandalus 3.232
Varinnus, *Maurus* 5.320
Varinnus, *alius Maurus* 7.417, 463, 470
Vart(i)us, *Maurus* 8.620
Vascina, *Maurus* 5.342
Velanidei phaseli 2.120*
Veuman (*acc.*), *Maurus* 7.425
Vitalis, *Romanus* 5.347
Vitulus, *Romanus* 5.297
Vlitan, *Romanus* 4.542
Vnni 2.383
Vrbicius, *Romanus* 1.100
Vrceliana manus 6.390
Vrtanc, *Maurus* 8.586, 589

Zabeas, *Maurus* 8.384
Zambrus, *Maurus* 5.287
Zeias, *Maurus* 7.427
Zembrus, *Maurus* 7.437
Zerquilis, *castellum* (?) 2.145
Zersilis, *uicus* (?) 2.76
Ziper, *Romanus* 5.291; 6.535, 538, 638, 671
Zudius, *Romanus* 5.260

Date Due

bd

CAT. NO. 23 233

PRINTED IN U.S.A.

PA 6375 .C76 I6 1970
Corippus, Flavius Crescon
Iohannidos seu De bellis Libyc
010101 000
0 1163 0176610 5
TRENT UNIVERSITY

PA6375 .C76I6 1970
Corippus, Flavius Cresconius
Iohannidos sue De bellis Libycis
libri VIII

DATE	ISSUED TO
	141301

141301